

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI**

**DUYARLILIK DEĞERİNİN SOSYAL BİLGİLER
DERSİ BAĞLAMINDA FARKLI BOYUTLARIYLA
İNCELENMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tayfun KELEŞ

**Doç. Dr. Adem BELDAĞ
Danışman**

**RİZE
2022**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalında, Tayfun KELEŞ tarafından hazırlanan *Duyarlılık Değerinin Sosyal Bilgiler Dersi Bağlamında Farklı Boyutlarıyla İncelenmesi* başlıklı bu çalışma, [01/02/2022] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Yılmaz GEÇİT	(İmza)	Kabul/Red
Üye : Doç. Dr. Adem BELDAĞ	(İmza)	Kabul/Red
Üye : Doç. Dr. Özlem ULU KALIN	(İmza)	Kabul/Red

__/__/__

İmza

Doç. Dr. Ahmet YANIK
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Duyarlılık Değerinin Sosyal Bilgiler Dersi Bağlamında Farklı Boyutlarıyla İncelenmesi” konulu tezimi, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Eserimde, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dahil, sahibine / kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır.

Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiç bir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim. 01/02/2022

(İmza)

Tayfun KELEŞ

ÖN SÖZ

Son yıllarda sosyal sorunların çözümünde değerler eğitimi daha fazla vurgulanmaya başlamıştır. Değerleri daha etkin bir şekilde kazandırma düşüncesiyle öğretim programlarında değerlere ve değerlerin kazandırılmasına önem verilmesi dikkat çekmektedir. Bu bağlamda değerlerin kazanılmasında okul önemli bir rol oynamaktadır. Okullar aracılığı ile değerlere daha fazla önem verilerek eğitim ve öğretim faaliyetleri etkili hale getirilmiştir. Eğitim ve öğretim faaliyetleri, öğretim programları ve bu doğrultuda hazırlanan ders kitapları vasıtası ile daha etkili hale gelmektedir. Sosyal bilgiler öğretim programı aynı zamanda duyarlı olmanın yollarını öğrenmelerini, milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri benimsemelerini, doğal kaynakları korumayı ve kalıcı bir çevre anlayışına sahip olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programı ve programın yansıması olan ders kitaplarının söz konusu amaçtan hareketle duyarlılık değeri açısından incelenmesi önem kazanmıştır.

Alandaki bu boşluğu doldurmaya yardımcı olacak bu araştırmanın yapılmasındaki tavsiyeleri, anlayışı, nezaketi ve katkıları için değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Adem BELDAĞ'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma süreci boyunca fedakârlıklarını benden esirgemeyen, eşim Demet Kübra KELEŞ'e ve sıkıntılı zamanlarda bana nefes olan biricik oğlum Şahin Alp KELEŞ'e teşekkür ederim.

Tayfun KELEŞ

RİZE 2022

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYAN	3
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	5
ÖZET	8
ABSTRACT	9
KISALTMALAR.....	10
TABLolar LİSTESİ.....	11
ŞEKİLLER LİSTESİ	13
GİRİŞ	19

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	25
1.1. Değer Kavramı ve Tanımı.....	25
1.1.1. Değerlerin Özellikleri	26
1.1.2. Değerlerin İşlevleri	27
1.2. Değerler Eğitimi.....	27
1.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitimi.....	29
1.4. Duyarlılık Değeri	31
1.4.1. Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri.....	32
1.4.2. Tarihsel Mirasa Duyarlılık	33
1.4.3. Doğal Çevreye Duyarlılık	34
1.5. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları	36
1.6. Sosyal Bilgilerin Tanımı	37
1.7. Ders Kitabı	38
1.8. Ders Kitaplarının Eğitimdeki Yeri ve Önemi	41
1.9. İlgili Araştırmalar.....	43
1.9.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	43
1.9.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	48

1.9.3. Yapılan Çalışmalarla İlgili Litaratür Değerlendirmesi	50
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM.....	52
2.1. Araştırmanın modeli	52
2.2. Çalışma Grubu	53
2.3. Veri Toplama Araçları	53
2.4. Verilerin Toplanması	56
2.5. Verilerin Analizi	57
2.6. Nitel Veri Analizlerinin Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR.....	59
3.1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular.....	59
3.1.1. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular	59
3.1.2. Öğretim Programının Amaçları Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular.....	60
3.1.3. Öğretim Programlarının Perspektifi Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular	60
3.1.4. Değerlerimiz Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular	61
3.1.5. Yetkinlikler Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular.....	62
3.1.6. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular	62
3.1.7. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular	63
3.1.8. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Değerler Eğitimi Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular	64
3.1.9. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular ..	65
3.1.10. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular	66

3.2. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açıdan İncelemesine İlişkin Elde Edilen Bulgular.....	72
3.3. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açıdan İncelenmesine İlişkin Elde Edilen Bulgular.....	110
3.4. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açıdan İncelemesine İlişkin Elde Edilen Bulgular.....	149
3.5. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açıdan İncelemesine İlişkin Elde Edilen Bulgular.....	187
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	217
KAYNAKÇA	237
EKLER	255

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Adem BELDAĞ

Hazırlayan: Tayfun KELEŞ

Yıl: 2022

Sayfa Sayısı: 257

ÖZET

DUYARLILIK DEĞERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİ BAĞLAMINDA FARKLI BOYUTLARIYLA İNCELENMESİ

Bu çalışmanın temel amacı, duyarlılık değerinin 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ve sosyal bilgiler ders kitaplarında nasıl yer aldığını tespit etmektir. Bu doğrultuda 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları duyarlılık değeri açısından incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi araştırmada kullanılmıştır. İçerik analizi ve betimsel analiz yöntemleri verilerin çözümlenmesinde esas alınmıştır. Araştırma sonucunda 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile ders kitaplarının duyarlılık değeri ve farklı boyutlarını yansıtmada farklılıklar tespit edilmiştir. Tüm sınıf düzeylerinde “kültür ve miras” öğrenme alanında “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin yoğun olarak vurgulandığı saptanmıştır. 4, 5 ve 6. sınıf düzeylerinde öğretim programında duyarlılık değeri alt teması “doğal çevreye duyarlılık” değerine yer verildiği, 7. sınıf kademesinde yer verilmediği, tüm sınıflarda “tarihsel mirasa duyarlılık” değerine fazla yer verilmediği saptanmıştır. Ders kitaplarında duyarlılık değeri ile ilgili ifadeler daha açık bir şekilde kendini hissettirerek yansıtılabilir; öğretim programında ise duyarlılık değeri ve farklı boyutları arasındaki ilişki gözden geçirilerek ders kitabı metinleri, görselleri ve etkinlikleri ile programın öğrenme alanları arasında eşgüdüm sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Duyarlılık, Öğretim programı, Sosyal Bilgiler, Ders kitabı

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department: Turkish and Social Sciences Education

Thesis Type: Master's Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Adem BELDAĞ

Author: Tayfun KELEŞ

Year: 2022

Pages: 257

ABSTRACT

INVESTIGATION OF SENSITIVITY VALUE IN THE CONTEXT OF SOCIAL INFORMATION COURSE WITH DIFFERENT DIMENSIONS

The main purpose of this study is to determine how the value of sensitivity is included in the curriculum of the 2018 Social Studies Course and in the textbooks of social studies. In this direction, the 2018 social studies course curriculum and the 4th, 5th, 6th and 7th. grade social studies textbooks have been examined for sensitivity value. In the research, document analysis was used as one of the qualitative research methods. Content analysis and descriptive analysis methods were used to analyze the data. As a result of the research, differences were found between the 2018 Social Studies Curriculum and the sensitivity value of textbooks and different dimensions in the case of reflection. It has been determined that the value of "Sensitivity to cultural heritage" is intensively processed in the field of learning "Culture and Heritage" at all grade levels. The subtheme of the sensitivity value in the curriculum at 4, 5 and 6 th grade is mentioned the value of sensitivity to the natural environment except for 7 th grade and given no place in all grades the value of sensitivity to historical heritage. Statements about the value of sensitivity in textbooks can be reflected by making themselves felt more clearly; in the curriculum, the relationship between the value of sensitivity and its different dimensions can be reviewed and coordination between textbook texts, images and activities and the learning areas of the program can be achieved.

Keywords: Value, Sensitivity, Curriculum, Social Studies, Textbook

KISALTMALAR

Akt. : Aktaran
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
Öğr. : Öğretmen
s. : : sayfa
vb. : ve benzeri

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Kontrol Listesi Tablosu	55
Tablo 2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Değerler Eğitimi	64
Tablo 3. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular	70
Tablo 4. 4. Sınıf Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	73
Tablo 5. 4. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	74
Tablo 6. 4. Sınıf İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	92
Tablo 7. 4. Sınıf Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	96
Tablo 8. 4. Sınıf Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	99
Tablo 9. 4. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	102
Tablo 10. 4. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	106
Tablo 11. 5. Sınıf "Birey ve Toplum" Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	110
Tablo 12. 5. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	114
Tablo 13. 5. Sınıf İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	124
Tablo 14. 5. Sınıf Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	132
Tablo 15. 5. Sınıf Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	136
Tablo 16. 5. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	138
Tablo 17. 5. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	142
Tablo 18. 6. Sınıf Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	150
Tablo 19. 6. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	158
Tablo 20. 6. Sınıf İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	162
Tablo 21. 6. Sınıf Bilim ve Teknoloji Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	167

Tablo 22. 6. Sınıf Üretim, Dağıtım, Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	171
Tablo 23. 6. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	178
Tablo 24. 6. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	182
Tablo 25. 7. Sınıf Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	188
Tablo 26. 7. Sınıf Kültür ve Miras Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	191
Tablo 27. 7. Sınıf Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	204
Tablo 28. 7. Sınıf Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	205
Tablo 29. 7. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	207
Tablo 30. 7. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı duyarlılık değeri	210

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	78
Şekil 2. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	79
Şekil 3. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	79
Şekil 4. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	79
Şekil 5. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	80
Şekil 6. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	80
Şekil 7. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	80
Şekil 8. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	81
Şekil 9. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirqasa Duyarlılık Değeri	81
Şekil 10. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	82
Şekil 11. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	82
Şekil 12. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	82
Şekil 13. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri	83
Şekil 14. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	86
Şekil 15. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	87
Şekil 16. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	87
Şekil 17. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	87
Şekil 18. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	88
Şekil 19. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	88
Şekil 20. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	89
Şekil 21. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	89
Şekil 22. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	89
Şekil 23. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	90
Şekil 24. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	90
Şekil 25. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	91
Şekil 26. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri	91
Şekil 27. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	94

Şekil 28. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	94
Şekil 29. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	95
Şekil 30. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	95
Şekil 31. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	98
Şekil 32. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	98
Şekil 33. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	98
Şekil 34. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	100
Şekil 35. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	101
Şekil 36. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	101
Şekil 37. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	102
Şekil 38. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	104
Şekil 39. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	104
Şekil 40. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	105
Şekil 41. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	108
Şekil 42. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	108
Şekil 43. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	109
Şekil 44. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	109
Şekil 45. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	109
Şekil 46. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	111
Şekil 47. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	112
Şekil 48. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	113
Şekil 49. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	114
Şekil 50. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	119
Şekil 51. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	119
Şekil 52. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	119
Şekil 53. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	120
Şekil 54. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	120
Şekil 55. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	120
Şekil 56. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	121
Şekil 57. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	121
Şekil 58. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	121
Şekil 59. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	122

Şekil 60. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	122
Şekil 61. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	122
Şekil 62. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	123
Şekil 63. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	123
Şekil 64. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık	123
Şekil 65. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	127
Şekil 66. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	127
Şekil 67. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	128
Şekil 68. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	128
Şekil 69. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	128
Şekil 70. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	129
Şekil 71. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	129
Şekil 72. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	129
Şekil 73. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	130
Şekil 74. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	130
Şekil 75. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı duyarlılık değeri	130
Şekil 76. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı duyarlılık değeri	131
Şekil 77. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı duyarlılık değeri	131
Şekil 78. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı duyarlılık değeri	131
Şekil 79. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	135
Şekil 80. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	135
Şekil 81. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	136
Şekil 82. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	137
Şekil 83. Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı duyarlılık değeri	140
Şekil 84. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	141
Şekil 85. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	139
Şekil 86. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	145
Şekil 87. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	145
Şekil 88. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	146
Şekil 89. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	146
Şekil 90. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	146
Şekil 91. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	147

Şekil 92. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	147
Şekil 93. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	147
Şekil 94. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	148
Şekil 95. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	148
Şekil 96. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	148
Şekil 97. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	149
Şekil 98. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	149
Şekil 99. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	154
Şekil 100. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	155
Şekil 101. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	155
Şekil 102. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	155
Şekil 103. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	156
Şekil 104. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	156
Şekil 105. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	156
Şekil 106. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	157
Şekil 107. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	157
Şekil 108. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	157
Şekil 109. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	158
Şekil 110. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	161
Şekil 111. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	161
Şekil 112. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	161
Şekil 113. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	162
Şekil 114. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	165
Şekil 115. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	165
Şekil 116. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	166
Şekil 117. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	166
Şekil 118. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	166
Şekil 119. Bilim ve Teknoloji Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	169
Şekil 120. Bilim ve Teknoloji Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	169
Şekil 121. Bilim ve Teknoloji Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	169
Şekil 122. Bilim ve Teknoloji Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	170
Şekil 123. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	175

Şekil 124. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	175
Şekil 125. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	176
Şekil 126. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	176
Şekil 127. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	176
Şekil 128. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	177
Şekil 129. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	177
Şekil 130. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	177
Şekil 131. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	178
Şekil 132. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	180
Şekil 133. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	180
Şekil 134. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	181
Şekil 135. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	181
Şekil 136. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	185
Şekil 137. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	185
Şekil 138. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	186
Şekil 139. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	186
Şekil 140. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	186
Şekil 141. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	187
Şekil 142. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	189
Şekil 143. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	190
Şekil 144. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	190
Şekil 145. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	197
Şekil 146. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	197
Şekil 147. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	198
Şekil 148. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	198
Şekil 149. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	198
Şekil 150. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	199
Şekil 151. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	199
Şekil 152. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	199
Şekil 153. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	200
Şekil 154. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	200
Şekil 155. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	200

Şekil 156. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	201
Şekil 157. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	201
Şekil 158. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	202
Şekil 159. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	202
Şekil 160. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	202
Şekil 161. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	203
Şekil 162. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	203
Şekil 163. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	203
Şekil 164. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	208
Şekil 165. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	208
Şekil 166. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	209
Şekil 167. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri	209
Şekil 168. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	211
Şekil 169. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	214
Şekil 170. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	215
Şekil 171. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	215
Şekil 172. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	215
Şekil 173. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.....	216

GİRİŞ

Sistemli, planlı ve belli bir uyum içinde sürdürülen, toplum için önemli bir unsur olan eğitim toplumların gelişimi için önemlidir. Belli bir ölçünün üstünde düşünüldüğünde eğitim anlayışı ilerlemiş toplumlarda görülür (Kulantaş, 2007). Dünyada yaşanan bu gelişim ve değişime uyum sağlayabilen, sisteme yön verebilen toplumlar söz sahibi olabilirken; bu sürece uyum sağlayamayan toplumların geri planda kaldığı görülür (Arslan, 2007). Sürekli bir gelişim ve değişimin yaşandığı dünyada insan hayatında birçok değişimle beraber birtakım sorunlar da baş göstermiştir (Can, 2008). Bu ve benzeri sorunlarla mücadele edebilmek için değerler eğitimi önemsenmelidir (Kenan, 2009). Bu değişime uyum sağlayabilmek ve sorunlarla mücadele edebilmek adına insanların hayatlarını refah içinde devam ettirebilmeleri için eğitime ihtiyacı vardır. Bir çatışma ve karmaşa ortamının oluşmaması için değerler ele alınıp insanlara yansıtılarak birtakım önlemler alınabilir.

Değerler iyi veya kötü bir yaşam ile tercih edilebilir, değer önemli olma durumunu yansıtır (Akbaş, 2008). Topluma rehber olan ve toplumca onaylanan kural ve ölçüler değerler dahilinde oluşturulmuştur. Bu bağlamda değerler; ölçü ve kuralların temelini oluşturmaktadır (Ulusoy ve Arslan, 2016). Değerler, kişilerin farkında olarak nasıl yaşayacaklarını belirtir (Akbaş, 2008). Toplumların kendine ait değerleri mevcuttur. Topluma ait kültürü yaşatıp gelecek kuşaklara taşımak değerlerin bilincinde olmakla mümkündür. Milletleri kendine özgü bir millet yapan kendi kültürüdür. Bu kültürün sürekliliği değerler eğitimi ile ortaya çıkmaktadır. Değer kazandırma çalışmalarının hepsinde değerler eğitimi vurgusu yapılabilir (Keskin, 2008).

Değerlerin kazanılmasında önemli adımlardan birisi de ders kitapları olmuştur. Ders kitapları öğretim programlarının uygulanması için önemli araçlardandır. Ders kitapları, müfredata göre hazırlanmış, öğrencinin düzeyine uygun bilgi, değer ve becerileri içeren öğretim materyalleridir. Bu bağlamda öğrenci ve öğretmenlerin en fazla faydalandıkları kaynaklardan birisinin ders

kitapları olması onları önemli hale getirmiştir. Metinler ve resimler ders kitaplarında değerlerin kalıcı olmasını ve daha iyi özümsemesini sağlamaktadır (Uçar, 2019).

Değerler eğitimi aile ile başlayıp çevre ve okul ile devam eder. Bu eğitim için en çok görev üstlenen okullardır. Okul bünyesinde öğretmen, öğrenci ile eğitim materyali olarak kullanılan tüm araç gereçler bir bütünü oluşturur. Okulların esas amacı akademik başarı ile beraber değerler eğitimi olmalıdır (Kurtde Fidan, 2013). Değerlerin kazandırılmasında önemli görevlerden biri de sosyal bilgiler dersine düşmüştür (Öztürk, 2007). Sosyal bilgiler, okullarda çocuklara toplumla ilgili gerekli ve faydalı bilgilerin verildiği bir derstir (İnan, 2014: 4). Birçok disiplini bünyesinde barındıran sosyal bilgiler dersinin esas amacı etkin vatandaş yetiştirerek değer eğitiminin etkili şekilde sunulmasına zemin hazırlamaktır (Gömleksiz ve Cüre, 2011). Uygulanacak öğretim programı ile bir plan dahilinde değerler daha etkili bir şekilde kazandırılır. Öğretim programı her ders için ayrı hazırlanan, eğitim programı içinde yer edinen, öğretmenlere rehber olan yazılı programdır. Milli, manevi ve evrensel değerleri genel amacının bir parçası olarak görerek erdemli bir insan olmanın önemi ve bilgisi ifadesi olarak sosyal bilgiler öğretim programında yer alır (MEB, 2018). Değerlere bu program dahilinde önem verilmesi değerlerin yansıtılmasını kolaylaştırmaktadır (Erden, 2015).

Araştırmanın Problem Durumu ve Önemi

Duyarlılık, iyi bilinir ki, dünya ve içinde yaşadığımız olaylarla ilişki kurmak ve onların sorumluluğunu almaktır. Fert yaşadığı bölge ve dünya ile devamlı bir temas halindedir. Birey olarak toplumsal hayatın içinde olmak, insanı içinde yaşadığı çevrenin ayrılmaz bir parçası yapar. Bununla beraber o çevreyle ilişki içinde olmayı ve çevrede gerçekleşen olaylara karşı hassas olmayı da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle duyarlılık değerine ait farkındalığın geliştirilmesi oldukça önemlidir. Yaşamın çeşitli alanlarında değişik manalara gelen değer, toplumsal bilimlerin muhtelif alanlarına bakılırsa tanımlarda kendini göstermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına göre (2018: 9) “öğrencilere iyi insan ve iyi vatandaş olabilmeleri için

bilgi, beceri, tutum, huy ve alışkanlıklar kazandırmayı amaçlayan eğitim değerlerle bir yapılandırma etkinliğidir.” Bu ifade bağlamında duyarlılık değeri geçmişten günümüze bütün sosyal bilgiler programlarında yer almaktadır ve günümüzde oldukça önemlidir. Sosyal bilgiler programında duyarlılık değerinin üç alt boyuta; tarihsel mirasa, doğal çevreye ve kültürel mirasa karşı duyarlılık şeklinde ayrılarak önemsenmesi yeniden bu değerın tercih edilmesinde etkili olmuştur.

Atalarından miras kalan kültür, inanç ve değerlerin kaynağı olan bu mirası tanımak, tanıtmak ve korumak Türklerin amaçlarından biridir. Bu amaçlar doğrultusunda okul, tarihsel mirasa duyarlılık değeri adına eğitime büyük önem verir ve bu değeri öğrencilere yönelik planlar. Bu değeri anlayan bir öğrenci, kendi medeniyetinin ve dünya medeniyetinin tarihi değerini keşfederek, anlayarak ve inceleyerek o değerin hassasiyetini savunacaktır (Coşkun, 2011). Bu bağlamda duyarlılık değeri alt temalarından olan tarihsel mirasa duyarlılık değeri önemli bir önem kazanmıştır.

Doğal çevre, içinde doğal etkinliklerin ve tabiat güçlerinin etkili olduğu, insan tesirinin görülmediği ve önemli seviyede değiştirilemeyen çevredir. İnsanlar, sosyal yaşamlarında doğal çevrenin kaynaklarını kullanarak, gelişen teknoloji ve ekonomik faaliyetlerde bulunarak doğal çevresinden farklı yapay bir çevre oluşturmakta ve doğa ile sürekli etkileşim halindeyken, yapay çevrede yaşam koşullarını iyileştirmeye çalışmaktadırlar (Ertan, 1991, 66-68). İnsan ve tabiat arasındaki bu etkileşim, insanın yeryüzünde yaşamaya ve kendine yapay çevre oluşturmamasından bu yana devamlı tabiat aleyhine gelişmeler olmuştur. Yapay çevre ile doğal çevre arasında sürekli bir savaş hali etkin olmuştur. Bu mücadele sonucu doğal çevre daralmakta; yapay çevre ise büyümektedir (Ertan, 1991, 66-68). Bu bağlamda, doğal çevreye duyarlılık değeri, insanlarda çevre sorunlarına farkındalığı amaçlamaktadır. Süreçte bu farkındalığı artırmak için kılavuz ve benzeri kaynaklardaki bilgileri okumak yeterli değildir. Bu bağlamda bir çok araştırmada da (Topkaya, 2016; Keskin ve Öğretici, 2013; Şimşekli, 2004 vb.) ifade edildiği üzere, kişilerin sorunların çözümüne etkili bir şekilde dahil olduğu faaliyetler gündeme gelmektedir. Bu faaliyetlerin amacı, insanları çevre

sorunları hakkında bilinçlendirmek ve problem çözme faaliyetlerini gerçek hayata uyarlamaktır.

Duyarlılık değerin alt boyutlarından biri de kültürel mirasa karşı duyarlılıktır. Kültürün yeni kuşaklara bozulmadan, temel özelliklerinin farklılık göstermeden yansıtılması ve toplumun sürekliliği açısından önemlidir. Toplumun bağlı olduğu kültürü ve kültürel mirasa ilişkin değerleri genç yaşta kazandırmak da önemlidir. Sosyal bilgiler dersi Türk kültürü ve kültürel mirasına duyarlılık kazandırılması açısından uygundur. Bu bağlamda sosyal bilgiler ders kitaplarının kültürel mirasa duyarlılık açısından incelenmesi, Türk kültürünün gelecek nesillere yansıtılmasını ve kültürel sürekliliğin sağlanmasını amaçlamaktadır. Toplumunu var edip geleceğe hazırlayan toplumun kültürü ve kültürel mirasıdır. Bu miras kaybedilirse toplum çözülüp yok olmaya yüz tutmuş demektir (Saraç ve Arıkanç, 2010).

Bu ifadeler dahilinde alan yazında bir boşluk olarak tespit edilen duyarlılık değerin ve alt boyutlarının kazandırılmasında araç olarak görülebilecek ders kitaplarının ve mevcut uygulanmakta olan sosyal bilgiler dersi öğretim programının bu değerleri içermesi durumunun ortaya koyulması ile alana katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Araştırmada elde edilen sonuçlar yeni yapılacak çalışmalara kaynak oluşturacaktır. Duyarlılık değeri ve alt boyutlarına yönelik yapılan araştırmaların az olması, bu konunun araştırmaya değer olduğunu göstermektedir. Literatür incelendiğinde ders kitaplarında değerler eğitimi konusunda birçok çalışmanın bulunduğu fakat öğretim programı dahilinde duyarlılık değeri ve alt boyutlarının ders kitaplarına nasıl yansıdığı ile ilgili alanyazında (Ceviz, 2021; Açık, 2020; Güçlü, 2019; Taşdemir, 2018) bu çalışmalar tespit edilebilmiştir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında belirtilen değerler genel olarak çalışılmış hem ders programı hem de ders kitabı bağlamında bir değer, ayrıntılı şekilde incelenmemiştir. Temel çalışma alanı duyarlılık değeri olan ve bu değer öğretim programı ile ders kitaplarına yansımalarını ayrıntılı olarak inceleyen bir çalışmanın olmaması bu çalışmanın özgün tarafını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na ve sosyal bilgiler ders kitaplarına duyarlılık değeri ve alt boyutlarının nasıl yansıdığını incelemektir. Bu doğrultuda 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları duyarlılık değeri ve alt boyutları açısından incelenecektir. Duyarlılık değerinin öğretim programında ve ders kitaplarında yer alma biçimi, metin içi ve görsel materyallere yer verilmesi durumu ortaya konulacaktır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Duyarlılık değerinin 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alma biçimi;
2. Duyarlılık değerinin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alma biçimi;
3. Duyarlılık değerinin 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alma biçimi;
4. Duyarlılık değerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alma biçimi;
5. Duyarlılık değerinin 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alma biçimi nasıldır?

Araştırmanın Sayıltıları

1. 4, 5, 6 ve 7. sınıf Milli Eğitim Bakanlığı tarafından önerilen ders kitaplarında, duyarlılık değeri ve alt boyutlarının yer aldığı,
2. Duyarlılık değerinin ve alt boyutlarının sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenci seviyesine uygun bir biçimde hazırlandığı,
3. Milli Eğitim Bakanlığı'nca önerilen ders kitaplarının tüm kitapları temsil ettiği varsayılabilir.

Sınırlılıklar

1. Araştırma sosyal bilgiler dersi ile
2. 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Talim Terbiye Kurul Başkanlığı tarafından onaylanan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından önerilen sosyal bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları metin içi ve görsel incelemesi ile

3. 2020-2021 eğitim-öğretim yılında uygulanmakta olan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile sınırlıdır.

Tanımlar

Değer: “Değer; bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha; üstün nitelik, meziyet, kıymet; üstün, yararlı nitelikleri olan kimse ve bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak tanımlanmaktadır.” (Türk Dil Kurumu, 2021).

Değerler eğitimi: “Karakter eğitimi ve ahlaki eğitim olarak da adlandırılan değerler eğitimi öğrencilere olumlu ve etik davranışları öğretmek, teşvik etmek ve öğrencilerin bireysel yeterliliklerini geliştirmek, akademik başarılarını desteklemek amacıyla oluşturulan eğitim olarak tanımlanabilir” (Berkowitz, 2011).

Duyarlılık: “Bireyin çevresi ve doğayla ilişkilerinin farkında olma düzeyidir.” (Türksoy, 1991).

Ders kitabı: “Her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış basılı eser” olarak tanımlanmaktadır.” (Ceyhan ve Yiğit, 2005).

Sosyal Bilgiler Dersi: “Öğrencileri iyi ve sorumlu birer vatandaş olarak yetiştirmek amacıyla, toplumsal yaşam ile ilgili bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırılması ve insanların bugün ve gelecek ile bağının kurulması amacıyla oluşturulmuş bir ders programıdır.” (Bilgili, 2012: 4-5).

Öğretim Programı: “Bireyin okulda veya okul dışında edinmesi amaçlanan bir dersin öğretimi ile ilgili tüm etkinlikleri kapsayan deneyimler mekanizmasıdır.” (Demirel, 2005: 4-6).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Değer Kavramı ve Tanımı

Değer, kişilik ve karakter gelişimi açısından büyük bir öneme sahiptir. Toplumun genel yapısını inşa eden sosyal olaylar, kişinin karakter ve kişiliğinde biçimlenen süreçlere etki eder. Bu bağlamda sosyal olaylar toplum içindeki değerlerin önemini gün yüzüne çıkarmaktadır. Değer kavramı, iyi bir insanın nedensel ilişkisi ile ilgili anlamını korumaktadır. Zaman ve mekân ne olursa olsun, bu anlam da değerın insanların ve toplumun ihtiyacı olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. İnsanların doğuştan olmayan değerlere kendiliğinden sahip olması zordur (Ersoy ve Şahin, 2012; Yeşil ve Aydın, 2007: 71).

Toplum üzerinde olumsuz yaşantılar oluşturan, teknolojinin etkisiyle gelişen ve değişmekte olan dünyamızı etkileyen birçok faktör mevcuttur. Toplumsal yaşamımıza etki eden bu faktörler, değer ve değerler eğitiminin önemini her zaman koruyacağını göstermektedir. Değer kavramı üzerine birçok değişik tanım yapılmıştır. Değerler bireyler arasında birleştirici rol oynayan ve toplumların sürekliliğini sağlayan öğelerdir (Öztürk ve Kafadar, 2019). Farklı amaçları önemseyen ve onlara ulaşmayı hedefleyen farklı değerler bulunmaktadır (Ziebertz, 2007).

Değer; kabul edilebilir veya edilmeyebilir, neyin iyi neyin kötü olduğu hakkında genel fikirlerdir (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012: 50). Diğer bir tanımda ise değeri; “bireyin yaşamına rehberlik eden ilkeler, önem derecesi farklılık gösteren ve istek duyulan durumlar ötesi amaçlardır.” şeklinde tanımlamıştır (Schwartz, 2012, Akt. Turan ve Ulusoy, 2014: 3).

Değer, bir şeyin çok istenmesi veya istenmemesi durumu olarak tanımlanır (Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 5-6). Kişilerin davranışlarına yön veren inançlar olarak da tanımlanmaktadır (Güngör, 1998: 26). Değerler, kişinin hayatını şekillendiren

ve eylemlerine yön veren düşüncelerdir. (Yel ve Aladağ, 2009: 118-145). Araştırmacıların bazıları değerın merkezine birey veya toplumu almış, bazıları ise merkeze toplumu alarak değeri tanımlamıştır. Fichter değeri “toplum için faydalı olan, istenilen ve beğenilen şey” ve “topluma ve kültüre anlam veren ölçütler” olarak tanımlamıştır (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 24). Değerler, bireylerin ve toplumun yaşam kalitesini ve refahını artıran kurallardır. Zamanla değişen değerler bir bilgidir. Uzun bir süreçten sonra herkesin benzer fikirleri vardır ve bunlar sistematik bir standardı temsil ederler (Aktepe, 2010: 58).

Değerler, insanların hayatlarının tüm yönlerini etkiler. İnsanların tutum ve davranışlarını şekillendirip yönlendirmektedir. Bir sorunu çözmek istiyorsanız, değerleri anlamanız gerekir. Değerleri anlamak için insanların tutum ve davranışlarını tahmin ederek insanların ne tür değerlere sahip olabileceğini anlamakta fayda vardır (Dilmaç, 1999: 14).

1.1.1. Değerlerin Özellikleri

Sosyal bilgiler öğretim programında değerlerin özellikleri; sosyal güduları karşılayan, kişi ve toplumu bir araya getiren, duygu ve heyecanlar ile ilgili olan ilkelerdir. Değerler genel ve soyuttur ayrıca kişilerin davranışta bulunmasını sağlar (MEB, 2005: 87).

Bilsky ve Schwartz değerlerin özelliklerini niteliklerine göre beş grupta toplamıştır. Bunlar: “Kavram ve inançlar, arzulanan amaç ifadeleri ve davranışlar, belli durumların üstünde ve dışında olmaları, bireylere ve toplumlara rehber olmaları, önem durumuna göre sıralanmalarıdır” (Akt: Balat ve Dağal, 2012: 9).

Rokeach (1973) ise değerlerin özelliklerini şöyle sıralamıştır: “Bireylerin davranışlarına rehberlik eden ölçütlerdir, bireyin dini ve siyasi tercihlerini etkiler, ikna ve etkilemede etkilidirler, övgü ve yergilemede önemeli rol oynar, bireyi ahlak açısından değerlendirip toplumdaki statüsünü belirlemede önemli bir ölçüttür” (Karababa, 2014: 5). Birbiriyle ilişkili olan değerler birbirinden bağımsız değil bir bütün olarak düşünülmelidir. Kişiye, zamana ve yere bağlı olarak farklı anlamları da vardır. Değerler öğrenmeye yansır. Bu öğrenme yolunda eskilerinden farklı yeni değerler ortaya çıkmıştır (Güngör, 1993: 23).

1.1.2. Değerlerin İşlevleri

Değerlerin üstlendiği roller gereği birçok işlevi ve görevi vardır. Fichter değerlerin işlevlerini şu şekilde sıralamıştır: “Değerler kişilerin sosyal statülerini belirler. Kişilerin dikkatini somut kültür varlıklarına çeker. Değerler kabul gören davranışları yansıtır, kabul görmeyen davranışları ise engeller. Değerler kişiyi cesaretlendirir. Dayanışma ve yardımlaşmayı ön plana çıkarır” (Fichter, 1990; Akt: Özensel, 2003: 231-232). Yazılı ve yazılı olamayan kuralların temelini meydana getirirler.

Kendine özgü ilkeleri olan değer kavramının asıl vazifesi toplumdan topluma farklılık gösteren bu ilkeleri toplumsal yaşama adapte etmektir. Uduigwomen'e (2004: 34) göre değer ilkesi şu şekilde ifade edilmiştir: Değeri tanımlarken önerilerden kaçınılmalıdır. Değer ödüllerle desteklenmeli, değer seçilirken bağımsız hareket edilmelidir. Eleştirilere rağmen ortaya çıkarılmalı, her koşulda saygı duyulmalıdır.

İnsan önce çevresine ait değerleri özümsemeyi öğrenmelidir. Sosyal değerler kişisel değerlerden daha yüksek olmalı, kalıcı ve etkili değerlere öncelik verilmelidir. Değer seçimi yaparken birey, istek ve ihtiyaçlarını dikkate alarak seçim yapmalıdır” (Uduigwomen, 2004; Akt Yiğittir, 2012: 3).

1.2. Değerler Eğitimi

Karakter eğitimi başlığı altında değerler eğitimine dair çalışmalar yürütülmüştür. Daha sonraki yıllarda, yapılan çalışmalar yayınlanmaya başlamıştır. Bireysel değerler günümüze yaklaşırken önemli hale gelmeye başlarken sosyal ve ahlaki değerlerin ise önemi azalmaya başlamıştır. Toplumsal ve ahlaki değerlerin önemini yitirmesiyle birlikte toplumun gerilemesi insanların dikkatini çekmeye başladı. Bunu önlemek için okul, değerleri öğretmek araştırmaları güçlendirdi (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 73).

Değer değişimi süreci ile ilgili literatürde “değer eğitimi” veya “değer öğretimi” terimleri görülmektedir. Birçok araştırmacının bu iki kavramı birbirinin yerine kullandığı açıktır (Akbaş, 2008; Yel ve Aladağ, 2009; Balcı ve Yanpar, 2013; Çetin, 2013). Değerler eğitimi alan öğrencilerin benlik saygısı, değer eğitimi almayan öğrencilere göre daha yüksektir (Germaine, 2001). Değerlerin

eğitimi, öğrencilere idealist bir anlayış içinde rol model olarak kabul edilen davranışları benimsemelerini öğretmeyi içerir (Kale, 2007: 314). “Değerler eğitimi, manevi, ahlaki, sosyal ve kültürel eğitim; kişisel, sosyal ve dini eğitim; çok kültürcü/ırkçı-karşıtı eğitim; program ötesi temalar, özellikle vatandaşlık, çevre ve sağlık; manevi özen; okul etiği; programa ek etkinlikler; geniş toplum bağlantıları; ortak ibadet / toplantı; öğrenen bir topluluk olarak okul yaşamı gibi ortak program deneyimlerinin bir sınıflanmasını yapabilmek için yeni bir şemsiye terimdir.” (Slater’e, 2002: 3; Akt: Keskin, 2008: 20). Değerler sorumluluk sahibi, etkili ve bilinçli vatandaş olabilmeyi amaçlar (Perry ve Winkelfeld, 2006). En küçük sosyal topluluk olan aile ile birlikte başlayan değerler eğitimi belli bir süreye yayılmakta ve okul hayatını da etkilemektedir. Değerler eğitimi incelenirken asıl soru, değerlerin gelecek nesillere nasıl aktarılması gerektiğidir. Bu bağlamda her zaman önemli bir konu olmuştur (Kenan, 2009: 275).

Öğretim programları ve örtük programda verilen değer eğitimi plana yansıtılan birçok yöntem ve teknikle değer öğretimi için kullanılmaktadır. En çok kullanılanları; tartışma, aktif öğrenme ve öğrenci merkezli stratejilerdir. Bunun yanında drama, işbirlikli öğrenme, grup çalışması, proje çalışması, uygulamalı aktiviteler ve etkinlikler de kullanılabilir (Çelikkaya ve Filoğlu, 2014: 1542). Değerler eğitimi programı öğrenmenin tüm alanlarında içselleştirilmelidir (Connolly ve PennEdwards, 2005).

Değerlerin soyut kavramlar olması, bununla ilgili eğitimi zorlaştırdığından bu bağlamda öğrenciler soyut olan kavramları özümsemeye zorlanmaktadırlar. Etkinlik temelli değer eğitimi uygulanarak soyut değerler öğrencilere kazandırılabilir. Amaç soyut olan değerleri etkinlikler yoluyla (önemli şahsiyetler, hikâye, roman, örnek olay, geziler) öğrencilere kazandırmaktır. Değerler eğitiminde dikkat edilmesi gereken kilit noktalardan biri de değerler eğitiminde farklı yöntem ve teknikleri kullanmak, bireysel farklılık bilinciyle öğrencilerin ilgili olmasını sağlayıp, doğru örnekleri seçip ve öğretmenlerin iyi bir rol model olmasını sağlamaktır (Aktepe, 2010: 113). Değerler eğitimi plansız ve yetersiz bir şekilde verilirse (Thonberg, 2008) okulun ve öğretmenlerin başarısı etkilenecektir.

Karakter eğitimi, yeni nesle temel insani değerleri öğretmeye hevesli, değerlere duyarlı, örtük veya açık programlarla değerleri davranışa dönüştürmeye

yardımcı olmak demektir (Ekşi, 2003: 79). Karakter eğitimi öğrenenlerin edindiği temel insani değer ve bu değerlere duyarlı olarak değeri davranışa dönüştürme arzudur (Meydan, 2014). Değerler karakteri meydana getirir (Akbaş, 2008). İyi bir karaktere sahip olmak, değerlerle davranışları uyum içinde sergilemektir (Akbaş, 2004: 68). İnsanların nasıl bir karaktere sahip oldukları doğuştan değil, yaşantıları sonucu kazandıkları değerleri davranışa dönüştürdüklerinde belli olur (Beldağ, 2012: 44). Bireylerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutları ile ilgili çalışmalar yapan karakter eğitimi, değer yaklaşımlarını birleştirerek ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğretim programına benzeterek, okul temelli değerler eğitimine kaynaklık etmesi bakımından önemli hale gelmiştir (Meydan, 2014).

Karakter eğitimi, bireylerin küçük yaşlardan itibaren, üretici, anlayışlı ve ahlaki değerlere sahip, öğrendiklerini hayatına uyarlayabilen, kararlarını doğru vererek yaşama amacını anlayan bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Battistich, 2005). Karakter eğitimi programı bir okul bünyesinde etkili bir program ortaya koyabilmelidir (Robinson-Lee, 2007). İyi bir vatandaş yetiştirmek ve temel insani değerlere hakim olmak, karakter oluşumunun hedeflerinden biridir (Dönmez ve Avcı, 2011). Her vakit ve mekânda tesirini gösteren küreselleşme ve dünyanın bir çok yerinde hükmeden baskın kültürlerle mukabil karakter eğitimi, küreselleşmenin baskın bulunmasına mani olan bir vasıta olup daha küçük ve mahalli toplumlarda kendi kültürlerini korumalarında mühim hisse sahibi olmuştur (Pamuk, 2007).

1.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitimi

Sosyal bilgiler dersi, ilköğretimin hedeflerine ulaşmasının temel taşı olan insanları içinde yaşadığı toplumdaki hayata hazırlamayı ve iyi birer vatandaş olabilmeleri için değerler açısından yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Öztürk ve Deveci, 2011: 21). Sosyal bilgiler, insanların kendilerini anlamalarına, fiziksel ve sosyal çevrelerini anlamalarına, olumlu değerler ve tutumlar oluşturmalarına, olası bilgi ve değerleri davranışa dönüştürmelerine yardımcı olmayı amaçlar (Doğanay, 2007). Sosyal bilgiler ders kitabında kazandırılması arzu edilen değerlerin öğrenme alanı içinde ne düzeyde yer aldıkları önemlidir (Kapan, 2019). Sürekli değişen bir ülke ve dünyada sorunları çözebilen ve akıllıca kararlar verebilen

etkin vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler, beşeri ve sosyal bilimlerin kullanıldığı, bilgi ve yöntemlerin paylaşıldığı bir öğretim programı olmuştur (Öztürk, 2007).

Toplumların beklentileri, fikirleri, değer ve idealleri ile görüşleri dikkate alınarak sosyal bilgiler öğretim programı hazırlanmaktadır (Çankırılı, 2015: 191). Sosyal bilgiler öğretim programında demokratik değerlere yer verilmesi önemlidir (Baraka, 2008). Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretim programı öğrencilerin bilişsel, devinimsel ve değerler açısından gelişimini hedeflemektedir. Bu hedefleri öğretim programları ile gerçekleştirmeye çalışmaktadır. 2005 yılında uygulamaya konulan sosyal bilgiler programında yer alan değerler şunlardır: Aile Birliğine Önem Verme, Adil Olma, Bağımsızlık, Barış, Bilimsellik, Dürüstlük, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Estetik, Hoşgörü, Misafirperverlik, Özgürlük, Sağlıklı Olmaya Önem Verme, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Temizlik, Vatanseverlik, Yardımseverliktir (MEB, 2005: 88).

Meydana gelen değişim ve gelişmeler; beklenen insan davranışlarını da değiştirmiş ve sosyal, politik, dini, kültürel, bilimsel ve teknolojik yönlerini etkilemiştir. Dünyadaki bu değişim ve gelişmelerden dolayı insan bilgiyi üretir, aldığı bilgiyi kullanır, çözüm odaklıdır, problem çözebilir. Bu bağlamda eleştirel düşünme, empatik düşünme, risk alma ve kararlı olma özelliklerine sahip kişilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaca, bireysel farklılıkları dikkate alan, evrensel ve toplumsal değere ulaşmayı hedefleyen basit ve anlaşılır bir planla ulaşılabilir (MEB, 2018: 3). Bu plan dâhilinde sosyal bilgiler öğretim programı müfredatı da yeni değerlerle güncellenmiştir. Bu değerler: “Adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, çalışkanlık, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverliktir.” (MEB, 2018: 9).

Sonuç itibarıyla değerler, günlük hayatın sürekli değişen koşulları altında öğretim programına genellikle dâhil edilir. Değerleri plana dâhil etmek, insanları topluma adapte etme açısından güçlendirmek ve onları gelecekte iyi vatandaşlar olmaya hazırlamak hedeflerinin bir ürünü olduğunu göstermektedir.

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda programın amaçlarına “Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları” olarak yer verilirken bu amaçlar; 2018

programında “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Özel Amaçları” başlığı altında verilmiştir. 2005 ve 2018 öğretim programının *duyarlılık* değeri amaçlarının güncel değişimine göre *2005 yılı programından çıkarılanlar*, “Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.” maddesi ile “Farklı zaman ve yerlerdeki toplumlar arası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.” maddesidir. *2018 yılı programa eklenenler maddeler ise* “Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olur.” maddesi ve “Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olur.” maddesi ve “Milli, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilir.” maddeleri ile belirtilmiştir. 2005 programındaki bulunan 17 amaçtan 15’inin 2018 programında da yer aldığı, onun yerine 2018 programında farklı üç amacın belirlendiği ve amaç sayısının 18’e çıkarıldığı tespit edilmiştir. Bu amaçlardan bir tanesi doğal çevreye duyarlılık değeriyle ilgili, diğeri de tarihsel miras ve kültürel mirasa duyarlılık değerleri ile ilgilidir. 2018 programı amaçlarının duyarlılık değeri ve alt boyutlarının dikkate alınarak güncellenmesi günümüz şartları dâhilinde duyarlılık değerine verilen önemin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

1.4. Duyarlılık Değeri

Duyarlılık, dünya olaylarıyla ilgilenme sorumluluğunu almak anlamına gelir. İnsanlar çevre ile sürekli etkileşim halindedir. İnsan, toplu yaşam ortamında hayatımızın vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu bağlamda o çevre ile temas halinde olmak ve olaylara karşı duyarlı davranmak bir zorunluluk olmuştur. Bu durumda bu ortamla temas halinde olmanız ve olaylara karşı duyarlı davranmanız gerekir. Geçmişten günümüze değişip gelişen dünyada sürece bağlı olarak eğitim, sağlık ve beslenme gibi birçok alanda hızlı bir gelişim birçok etik sorunu da beraberinde getirdi (Köylü, 2006). Birçok araştırmacı, küreselleşmenin bu durumun nedenlerinden biri olduğuna inanmaktadır, çünkü küreselleşme hızlı değişimlere neden olurken, toplumsal değerler de toplumu yönlendiren özellikleri kaybederek hızlı değişimlere uğramıştır. Bu değerler toplumsal değerleri etkiler, değişim

sürecini hızlandırır, etkin bir şekilde bu süreci hızlandırır ve tüm dünyayı etkiler. Evrensel değerler ile toplumsal değerler arasındaki çatışma bazen bir kargaşa ortamı yaratmakta ve insanların çöküşüne yol açmaktadır (Önür, 2007). Bu durumda gençlerin çöküntü hali daha belirgindir ve bu durum bir değer krizine yol açar (Doğan, 2007).

Ahlaki ve manevi değerlerin öğretilmesi, bireylerin ve şekillendirdiği toplumun gelişiminden daha önemli hale gelir. Bu nedenle birçok ülkede toplumsal çıkmazları ortadan kaldırmanın temel yolu eğitim olmuştur (Öztürk, 2007). Bu çıkmazdan kurtulmak için değerler üzerinde durularak günümüze yansıtılması sağlanmalıdır. Bu bağlamda günümüzde önem kazanan duyarlılık değeri, geçmişten günümüze sosyal bilgiler programlarında yer alması ve içinde bulunulan ortam için önemli olması nedeniyle üzerinde durulan değer haline gelmektedir. Son yayımlanan sosyal bilgiler programında bu değer üç alt boyuta; kültürel mirasa duyarlılık, tarihsel mirasa duyarlılık ve doğal çevreye duyarlılık şeklinde ayrılması bu değeri destekleyen önemli bir unsur haline gelmiştir (Güçlü, 2019). Duyarlılık değerine yönelik tanımlanan alt temalar incelendiğinde; kültürel mirasa duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık ve Türk tarihi ile büyüklerine karşı duyarlılık değerlerinin programla uyumlu olduğu ve örtüştüğü söylenebilir. Programda tarihsel mirasa duyarlılık şeklinde tanımlanan alt tema, uzman görüşleri doğrultusunda Türkiye tarihi ve Türk büyüklerine karşı duyarlılık olarak yorumlanmıştır. Küresel sorun ve toplumsal sorunlara karşı duyarlılık alt boyutlarını tanımlarken de daha çok uzman görüşlerinden yararlanılmaktadır (Keskin ve Öğretici, 2013).

1.4.1. Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

Kültürel miras unsurları insanların geleceğini şekillendiren unsurlardır. Geçmiş ve geleceği birbirine bağlar ve gelecek nesiller için kültürel mirası yansıtır. Millet kavramının içerdiği kültür aynı zamanda atalardan miras kalan maddi ve manevi değerleri de yansıtır (Şahin, 2015: 8). Kültürel değerleri anlamak için öğrenciler, geçmiş ile bugün arasında bir bağ kurar, mekân ve zamana göre değişen kültürümüzün temellerini keşfederler. Kültürel mirası koruma eğitimi, vatanseverliği aşılamanın canlı bir biçimidir (Zhang, 2009).

Birçok uygarlık hayatta kalma mücadelesinde kültürel mirasını korumayı ve varlığını devam ettirebilmesi için geleceğe aktarmayı ummaktadır. Bu miras sayesinde gelecek nesiller de geçmişlerini öğreneceklerdir (Coşkun, 2011: 25).

Aktif öğrenme için öğrenciler tüm öğrenme yöntemlerini kullanmalıdır. Tarihi ve kültürel mirasın eğitimi için, kalıcılığı sağlamak adına farklı yöntem ve teknolojilerin kullanılması gerekir (Ferguson ve Pye, 2004: 18). Öğrenci sorunu ailesine ve yetkililere iletebilirse kültürel mirasın korunması konusunda duyarlılık gösterecektir (Dönmez ve Yeşilbursa, 2014: 430). Sosyal bilgiler öğretim programında kültürel mirasa duyarlılık değeri “duyarlılık” değerinin bir alt boyutu olarak kabul edilmiştir (Keskin ve Öğretici, 2013: 154). Ülkemizde araştırmaların amacı toplumda farkındalık oluşturmak, halkı bilinçlendirmek ve kültürel mirası korumaktır (Asatekin, 2004: 20). İlköğretim, kültürel miras alanında eğitim faaliyetlerinin yapıldığı çocukların kültürel mirasa duyarlılığa erişmelerini sağlayan eğitim düzeyidir (Çulha Özbaş, 2014: 744). Kültürel mirasa duyarlılık eğitimi başladığında çocuklar içinde yaşadıkları toplumun birçok özelliğini öğreneceklerdir (Çulha Özbaş, 2014: 745-746).

1.4.2. Tarihsel Mirasa Duyarlılık

Toplumun ve insanlığın ortak olarak tarihi mirasının korunması ve gelecek nesillere taşınması olarak tarihi mirasa duyarlılık tanımlanabilir (MEB, 2015: 38). Tarihsel mirasa duyarlılık değeri; tarihi mekanları ziyaret etmek, tarihi eserleri yok etmemek, tarihi eserleri korumak gibi hassasiyetler kazandırmayı amaçlar (Aydın, 2014).

Medeniyet, varoluş sürecinde çoğu zaman varlığını ve kendine has özelliklerini yansıtan kültürel kalıntılar bırakır. Ancak bu medeniyetlerin mirasçıları, bu kalıntılar ve geçmiş dönemler hakkında bilgi sahibi olmuşlar ve bu bilgilere göre hareket etmişlerdir. Bu, insanları diğer ülkelerden ayıran özelliktir. Bir çok millet içinde değerli bir tarihi mirasa sahip olan Türk’ler bu özelliği ile diğer milletlerden ayrılır. Atalarından miras kalan kültür, inanç ve değerlerin kaynağı olan bu mirası tanımak, tanıtmak ve korumak Türklerin amaçlarından biridir. Bu amaçlar doğrultusunda okul, tarihsel mirasa duyarlılık değeri adına eğitime büyük önem verir ve bu değeri öğrencilere yönelik planlar. Bu değeri

anlayan bir öğrenci, kendi medeniyetinin ve dünya medeniyetinin tarihi değerini keşfederek, anlayarak ve inceleyerek o değerın hassasiyetini savunacaktır (Coşkun, 2011).

Sosyal bilgiler, etkili vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar. İnsanlar, içinde yaşadıkları toplumun kültürünü özümsemiş, etkin yurttaşlar olarak ve bu kültürü bir üst düzeye taşımaya karardır. Yurt topraklarında yaşamak, Cumhuriyet değerlerini özümsemek, Atatürk milliyetçiliği yakından ilişkili olup geçmiş değerlerimize sahip çıkmakla modern ve evrensel değerleri her yaşta öğrenmeye hazır yeni nesil yetiştirmek her zaman sosyal bilimler eğitiminin temel işlevlerinden biri olmuştur. Sosyal bilimler eğitiminin görevi aynı zamanda insanları tarihi mirasa duyarlılık değerini kabul edecek şekilde eğitmeyi ve onları bu kültürün bir parçası haline getirmeyi içerir. Kültürün bir kısmı, her toplumun inançları, değerleri ve gelenekleri tarafından şekillendirilir. Sosyal olarak öğrenilir ve zamanla topluma aktarılır (Çulha Özbaş, 2014). Bu bağlamda sosyal bilimler eğitimi, özellikle geçmişi koruyan, vatanına saygı duyan ve sevenler olmak üzere üretken ve sorumluluk sahibi insanlar yetiştirir (Safran, 2011).

Sosyal bilgiler öğretiminin önemseddiği amaçlardan birisi de kültürel değerleri Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olarak, ulusunu ve yurdunu seven, milli bilince sahip yurttaş yetiştirmektir. Türk tarih ve kültürünü oluşturan esaslar dâhilinde bu süreci özümseyerek milli bilinç düşüncesiyle kültürel mirası geliştirip korumayı da hedeflemiştir. İlköğretim programının “Genel Amaçlar” bölümünde yer alan bu ifadeler tarihsel ve kültürel mirasın yansıtılmasını mecburi kılmaktadır (MEB, 2005).

1.4.3. Doğal Çevreye Duyarlılık

Canlı ve cansızların etkileşim içinde olduğu çevre gibi geniş anlamda farklı alanlara özgü çevre tanımları yapılmakta, kültürel ve sosyal çevre unsurları birlikte değerlendirilmektedir (Keleş, 2016). Günümüzde çevre sorunlarına neden olan insandır. (Parola, 2009). Bu sorunlar, sosyal yapıların bozulmasını, doğaya etkisini ve doğal çevrenin bozulmasını ve değişmesini içerir (Çoban, 2014). Çevre sorunlarının kökeninde insan ahlakı ve kurumsal yapı yatmaktadır. Toplumu oluşturan insanların çevre etiği ve motivasyonları, sosyal kuralların çevreye

verdiği önemle gelişir (Serim, 2016). Bireylerin ve toplumun kirleticilere karşı toplu tepkisi çevreyi koruyabilir (Yılmaz, 2017).

Doğal güçlerin yarattığı doğal çevre, insanlardan ve toprak, hava, su ile kültürel değerlerdeki büyük değişikliklerden etkilenmez. İnsanlar, doğal çevre kaynaklarını kullanarak, teknolojiler geliştirerek ve ekonomik araştırmalar yaparak yapay ortamlar yaratırlar. Yaşam koşullarını iyileştirmeye çalışırken, doğal çevre yapay çevre tarafından tahrip edilecektir. Bu tür zararların ortadan kaldırılması veya azaltılması, çevresel duyarlılıkla sağlanır. Çevre eğitimi ve farkındalık bilgilerinin yanı sıra çevre sorunlarından korunmak için çevre duyarlılığı çok önemlidir (Uzun, 2017). Çevreye duyarlılık; çevre sorunlarına karşı olumlu bir tutum alma istekliliğine yansır (Ertan, 1991, 66-68; Akt. Çabuk ve Karacaoğlu, 2003: 190-191). Yaşamını idame ettirmek isteyen insanlar toplumla beraber yaşama ihtiyacı duyar. Kişilerin arasında yaşamış olduğu ortam; her geçen gün sayılarını artırmaya devam eden gereksinim sahibi kişilerin, sınırı olan olan kaynakları tüketmeye, tarımsal üretim alanlarını yerleşim alanına çevirmeye, teknoloji üretmeye, yaşadıkları ortamı ciddi halde kirletmeye ve doğal çevreyi yok etmeye sebep olmaktadır (Türküm, 1998: 165). Toplumda doğal çevreye duyarlılık bilincinin oluşması için ailelerin ve eğitim çevrelerinin çocukları çevre konusunda eğitmeleri, çevreyi özümsemeleri ve özendirici davranışlarını geliştirmeleri gerekmektedir. Bu durumda, çevreye ait değer yargısını destekler ve sonuçları somutlaştırırlar. Bu sayede insan hayatını doğrudan etkileyebilecek çevresel zararların önüne geçilebilir (Şimşekli, 2004: 84; Mutlu, 2009).

Özellikle son elli yılda dünya nüfusunun artışı göz önüne alındığında, kimyasalların, atom bombalarının ve radyoaktif maddelerin kullanımının artması, savaşlarda hayvanların ve bitkilerin yok edilmesi, doğal maddelerin bilinçsiz tüketimi, çevre sorunları ve endüstriyel faaliyetler hızlı bir şekilde artmaktadır (İleri, 1998) Bu çevre sorunları özellikle sanayi devrimi yaşayan Batı ülkelerinde önemli bir hal almıştır (Atalay, 2000). Doğal yaşam alanlarına yönelik ciddi tehditler olarak tanımlanan çevre sorunları (Demirbaş ve Pektaş, 2009) artmaktadır. (Alım, 2006), küresel kamuoyu, çevre sorunlarına duyarlı kişilerin yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kişilerin bu programın bir parçası

olarak çevre eğitimi konusunda eğitilmiş olduğuna dikkat edilmelidir (Özmen, Çetinkaya ve Nehir, 2005).

Çevre eğitimi, öğrencilerin farkındalıklarını, anlayışlarını, takdirlerini ve bilgilerini geliştirmeyi, bunu kabul eden ve içselleştiren vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar (Uzunoğlu, 1996). Aynı doğrultuda sosyal bilimler eğitiminin de birincil ve değişmez amacı iyi vatandaşlar yetiştirmektir (Kahn, 2010). Çevreye duyarlı kişilerin ekolojik özelliklerini vurgulayan ve çevre sorunlarına çözüm bulan sosyal bilgilerin sorumluluğunu bilen vatandaş yetiştirme hedefini vurgulamaktır (Karatekin, 2011). Çevre eğitiminin temel amacı insanları çevre ve çevre sorunları hakkında eğitmek olmasına rağmen (DPT, 1994), insanların problem çözmeye etkin bir şekilde katılmalarını sağlayan bir eğitim alanıdır. Yeterli ekonomik ve çevre bilincinin sağlanması için müfredatta yer alan değerlerin sınıf içi etkinliklerle ilişkilendirilmesi ve değerler konusunda insanların eğitilmesinin oldukça önemli olduğu söylenebilir. (Tahiroğlu, Yıldırım ve Çetin, 2010). Çünkü insanların esas olarak kabul ettikleri değerler hayata karşı tutumlarını, birikimlerini ve davranışlarını belirlemektedir (Bolay, 2007).

1.5. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

MEB, okullarda okutulan sosyal bilgiler ders kitapları için, “Türk tarihini ve kültürünü kavrayan ve yaşadıkları çevreye duyarlı, sosyal ve kültürel bağları içinde oluşturan, bu bağları kullanan ve düzenleyen, sosyal yaşamda etkin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmek” amaçlı 2004 yılında kabul edilen yapılandırıcı yaklaşım temelli yeni bir sosyal bilgiler dersi programa göre yeniden düzenlenmiştir (MEB, 2005). Ders kitaplarının içeriği sadece kazanımları yansıtmalı aksi durumda kazanımlar amaç dışı kalır. İçerik ve kazanım uyumsuzluğu öğrencinin konular arasında sağlıklı bir bağlantı kuramayıp ders kitaplarından sıkılmasına sebep olur (Hali, 2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarında konular öğrencilere sadece bilgi olarak doğrudan aktarılmayıp öğrencileri araştırmaya yönlendiren, konulara daha geniş bir perspektiften bakabilmesini hedeflemiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında ahlaki akıl yürütme, gözlem, öğrenme modelleri ve değerleri açıklama yöntemlerinde tamamlanması gereken yönler bulunmaktadır (Ersoy, Şahin 2012). Ders kitaplarında değerlerin sunum

şekli de önemlidir. Erbaş, (2020) ders kitaplarında değer ifadelerini ağırlıklı olarak metin, resim, değerlendirme ve etkinlik şeklinde sıralamaktadır. Uçar, (2019) sosyal bilgiler ders kitabında değerle ilgili ifadelerin metinlerde daha fazla ve görsellerde ise daha az olduğunu belirtirken Çelikkaya, Kürümlüoğlu (2018) sosyal bilgiler kitabında duyarlılık değeri ifadelerinin daha çok görsellerde bulunduğunu belirtmesi dikkat çekici olsa da her iki materyalin de önemli olduğu vurgusu dahilinde metinlere yer verilerek ve metinler görsel materyallerle desteklenerek zenginleştirilmiştir (Kılcan, Keçe ve Çepni, 2013).

1.6. Sosyal Bilgilerin Tanımı

Sosyal bilgilere ait birçok tanım yapılmıştır. İnsanlar doğduklarından itibaren sosyal ve fiziki çevrelerini tanıma gayreti içinde olmuştur. Bu gayret gün geçtikçe daha sistematik bir hale bürünmüştür. İlköğretim aşamasında sosyal davranış olarak üzerinde fazlaca durulan bir ders olan sosyal bilgiler, öğrencilerin sosyalleşip insanlar arası ilişkilerinde bilgi, beceri ve deneyim kazanmasını sağlar (Kabapınar, 2012).

İnsanların toplumsal davranışlarını konu edinen sosyal bilgiler, diğer bilim dallarıyla da insanla ilgili olan konular dahilinde ilişki halindedir. Diğer bilim dallarının yöntemlerinden yararlanarak insanların çevresiyle etkileşimini; dün, bugün, yarın birleşimi içinde değerlendirerek analizini yapıp olaylar karşısında sağlıklı düşünen bilinçli, etkin vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamıştır (Doğanay, 2008). Görüldüğü üzere sosyal bilgiler; kişilerin bilinçli olarak, yaşadığı toplumdan kendini soyutlamadan olaylara çözüm bulabilen, diğer disiplinlerle etkileşim hâlinde olan, farklı toplumların kişileri ile iletişim kurup o kişilerle etkileşim halinde olan, vatandaşlık hissiyatıyla hareket eden kişiler yetiştirmede önemli bir kavramdır.

Sosyal bilgiler ders olarak, bireyin toplum ve toplumun kurumlarıyla uyumlu bir etkileşim içinde olması ile sosyalleşmesi açısından birden fazla bilgi, beceri öğretmeye hedeflenmiştir. Kişiyi bilinçli bir vatandaş olarak yetiştirecek, vatandaşlık bilincini yerine getirebilecek ve gerekli donanımları öğretecek önemli bir derstir. Ders kitapları da önemli bir araç olarak bu bilincin oluşmasına katkı sağlamıştır (Kılınç, Çoban ve Akşit, 2015).

Sosyal bilgiler farklı disiplinlerin bir araya gelmesi ile oluştuğu için ortaya çıkan sorunlar ve sorunların çözüm yolları yine kendi içinde yer almaktadır. Günlük yaşam ve çevreden örneklerle sosyal bilgiler ders içeriği daha kolay anlaşılıp somut hale getirilmektedir. Sosyal bilgiler dersi, olaylara geniş bir perspektif sunan, çeşitli beceriler kazandıran, öğrencileri ilkokuldan başlayarak, yaşama hazırlayıp onlara hayat felsefesini aşılayan, toplumsal sorunlar hakkında bilgi veren ve bu sorunlara çözüm üretmeye çalışan bilinçli bireyler yetiştiren bir derstir (Kabapınar, 2003). Yalnızca yaşanan toplumun kurallarına göre hareket etmez. Geçmişi bugüne, bugünü yarına aktararak gerekli çalışmalarla geçmişin mirasını bugüne, bugünün mirasını da yarına yansıtarak değerlendiren bir derstir. Bunu yaparken yaşadığı toplumun sosyal, kültürel ve coğrafi yapısı ile bağlantı kurarak çalışmalar yapar. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi bir bütün olarak hareket eden, toplumla iç içe ve toplumdan bağımsız düşünölemeyen bir derstir (Özdoğan, 2008).

Sosyal bilgilerin önemli amaçları arasında etkili, bilinçli ve aktif vatandaşlar yetiştirmek yer almaktadır. Bu özellikler dahilinde yetişen kişiler yaşadıkları toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alandaki problemlerine duyarlı olurlar. Bu problemlere çözümler üretilip kültürel değerlerine de sahip çıkarak onları geliştirmeyi hedefler (Duman, 2010; Kalıpçı, 2008). Sosyal bilgiler, birlikte yaşayan, yardımlaşma duygusunu besleyen, vatandaşlık görevi ve sorumluluklarını öğrenen, vatan, millet ve bayrağını seven, Türk tarih ve coğrafyasını öğrenmelerini sağlayan, Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerini öğrenen ve bunları kendine rehber edinen, bunları hayata geçirebilecek donanımları kazandırmayı amaçlayan bir derstir (MEB, 2005; Gökdemir, 2013).

1.7. Ders Kitabı

Ders kitapları öğretimin ayrılmaz parçasıdır (Şahin, 2015). Öğretim amacıyla kullanılan temel kaynaklardan biri de ders kitaplarıdır (Bayrakçı, 2005). Öğretmen ve öğrenciler için öğretimin temel araç gereçleridir (Ceyhan ve Yiğit, 2003). Öğrencilerin ne öğreneceğini ve öğretmenlerin ne öğreteceğini etkileyen kaynaklardır. Okulların üstlendiği sosyal ve bireysel gelişim gibi birçok işlevin

yerine getirilmesine katkı sağlayan önemli eğitim araçlarıdır (Gümüő, 2004). Ders kitapları bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi bağlamında hem gelecek hem de geçmişte eğitim ve öğretim süreçlerinde etkin rol almaya devam edecektir (Arslan, 2010). Ders kitabı bir dersin öğretimi için öğretim programına uygun olarak incelenip onaylanarak yazılan ana kaynaktır (Uşun, 2006, s. 97). Ders kitapları müfredattaki soyut amaç ve hedefleri, somut olarak yansıtan gereçlerdir (Kabapınar, 2012). Öğrenci ve öğretmen bakışı ile ders kitapları genel itibariyle pratik, ekonomik ve erişimi kolay bir temel referans kaynağı olmaya devam etmektedir (Demirkaya, 2017).

Ders kitapları, bir toplumun, kendi çocuklarını yetiőmiş bir birey olarak hayata hazırlamak adına, meőruiyeti olan bilgileri içeren araçlardır (Arslan, 2010). Kiőiyeye düzenli bilgilerin verildiğı öğrenme araçlarıdır (Öcal ve Yiğittir, 2007). Bilgiyi aktarmayı yeterli bulmayan ders kitapları, bir topluma ait siyasi ve toplumsal değerleri de kaydeder (Arslan, 2010). Bu bağlamda birçok öğretmen, ders kitaplarını öğrenme-öğretme etkinliklerine bağlı olarak düzenlemektedir (Kızılçaoğlu, 2004). Ders kitapları planlı eğitim öğretim çalışmalarında öğretmen ve öğrencilerin öğrenme ve öğretme durumlarını, ayrıca öğretim hedeflerini gerçekleőtirmeyi amaçlamıştır (Oruç, 2009). Öğretim planlarında bulunan konularla ilgili bilgileri düzenli ve planlı irdeleyip ifade eden ders kitapları, dersin hedefleri ışığında öğrenciyi yön veren esas bir ortamdır (Ünsal ve Güneş, 2002). Daha kısa bir yol ve zamanda programın amaçlarına ulaşmaya yardım eder (Binbaşıoğlu, 2003). Hedeflerine uygun bir öğretim programının hazırlanmasında ders kitapları önemli bir görev üstlenmiştir (Pehlivan ve Kolaç 2016). Programın içeriğinin öğrencilere sunulmasında yadsınamaz bir görevi vardır (Taş, 2007). Bu bağlamda öğretim gereçleri dahilinde önemli bir yere sahip olan ders kitapları öğretim programının içeriğini sunacak şekilde hazır hale gelmelidir (Akpınar, 2013). Öğrencilere içeriğin sunulmasında fayda sağlayan nesneler öğretim materyali olarak isimlendirilir (Kaymakçı, 2013: 159). En eski ve tercih edilen öğrenme ve öğretme araçları ders kitaplarıdır (Ulusoy, 2014:194). Bütün modern araç-gereçlere istinaden öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan ders kitapları süreç içerisinde en yoğun kullanılan öğretim materyalidir (Kızılçaoğlu, 2005). Ders kitapları sınıf etkinliklerine rehberlik eden, öğretmenin

öğreteceklerini ve öğrencilerin öğreneceklerini şekillendiren bir kaynaktır. Zaman içinde teknolojik ve bilimsel gelişmelere karşın ders kitapları öğretmen ve öğrenciler için hala gerekli eğitim-öğretim gereçleridir (Ulusoy, 2014: 194).

Öğretim programlarındaki kazanımlarla konuların tutarlı olduğu ders kitapları, öğrencilerin bilgi, kabiliyet ve alışkanlık elde ettikleri temel kaynaklardır (Aküzüm, 2015: 281). Bu kaynaklar öğretim programları vasıtası ile öğretmen ve öğrenci arasında köprü kurmaktadır (Küçükahmet, 2003).

Ders kitapları öğrencinin sosyal beceri ve düşünmesini geliştirmeye yardımcı olur (Yanpar Yelken, 2010: 125-126). Bu bağlamda değer, kabiliyet ve tutumlar kitap yardımı ile öğrencilere kazandırılır. Ülkemizde öğrencilerin ortak ders kitaplarını kullanmaları onların değerini daha da artırmaktadır. Türkiye'de sosyal bilgiler öğretiminde kullanılacak materyaller çok azdır (harita, küre, ders kitabı vb.) veya öğretmenler yeterli bilgiye sahip değildir ve materyal geliştirmek veya mevcut araçları kullanmak konusunda gönülsüz bir çizgi sergilemektedir (Nalçacı ve Ercoşkun, 2005). Bu sebeple birçok bilgi, değer ve beceriyi bünyesinde barındıran ders kitaplarının önemi artmaktadır. Programa göre ders kitabı içeriği belirlenir. Öğretmenler de öğretim programından daha çok ders kitabına emek harcayarak çalışma programı oluşturmaktadır. Bu bağlamda ders kitaplarının önemi süreç içinde daha da artmaktadır (Gülersoy, 2013).

Yazılı gereçlerin yararları; en yaygın, ucuz, rahat ulaşılıp ve çoğaltılabilmesidir (Yanpar Yelken, 2012: 123). Bir öğretim materyali olarak ders kitaplarının kazancı ise eğitim programına uygunluğu, bilginin özüne ulaşması ve merkezi bilgi toplaması, öğrencinin takip edilmesi ve zorlanmadan değerlendirilebilmesi, eğitim aracı olarak kolay kullanılması, dayanıklı olup fazla yer kaplamaması ve her yere taşınabilme rahatlığıdır (Yanpar Yelken, 2012: 125). Bu kazançlarından dolayı öğretmen ve öğrenciler tarafınca ders kitapları daha fazla tercih edilmiştir. Rahatça ulaşılabilmesi, öğretmen ve öğrencinin istediği bilgiyi, arzu ettiği hızda, istediği yerde elde edebilmesi kitabın kazançları arasındadır. Ayrıca öğrenmede zorlanan öğrenciler için bu durum kitapları daha ilgi çekici hale getirmektedir (Küçükahmet, 2003). Ders kitapları öğrencileri başarıya götürecek bir merdiven ya da köprü rolü üstlenmiştir. Bir başka ifade ile öğrencilerin ilgi alanlarının ve zihinsel gelişimlerinin çeşitlendiği bir öğretim

ortamında öğretmenlerin daha yoğun olarak üzerinde durduğu araçlardan biri haline gelmiştir (Gülersoy, 2013).

Ders kitaplarının öğretmene sağlamış olduğu faydalar; kitap yardımıyla muhtelif okullarda ve fazlaca olan ders yükünde enerjisini iyi kullanır. Ders kitabının ihtiva ettiği birçok ödev konuları ile öğretmeni rahatlatır. Çalışmalarını planlamada ders kitabı önemli bir gereçtir. Öğrenciler için ders kitabının avantajları; öğretmenin sözlü dersini tamamlar. Ders kitabı, sözlü öğretimin boşluklarını, eksiklerini giderir ve bunun sonucu olarak konu ve bilgiler arasındaki bağlantı sağlamış olur. Öğrenilenleri yeniden gözden geçirmeyi sağlar. Ders kitabıyla çalışan öğrenci, daha etkili düşünen sorumluluk sahibi bir yapıdadır (Yenen, 2010: 19-20). Ders kitapları öğrencilerin neleri öğrenmeleri, öğretmenlerin de neleri öğretmesi gerektiğinin program dahilinde sınırını bilmelerini destekler. Bu bağlamda kitaplar öğretmenin derste daha sistematik davranmasını destekler (Ünsal ve Güneş, 2002).

1.8. Ders Kitaplarının Eğitimdeki Yeri ve Önemi

Öğretmen ve öğrenci arasında program ve ders kitapları, önemli bir köprü görevi üstlenmiştir. Öğrencinin eksiklerini azaltan ders kitapları, okuma ve düşünme becerileri kazandıran, okunan metinlerle ilgili ana fikir çıkarılmasını sağlayan, öğretmen ve öğrencilerin faydalandığı temel ders araçlarıdır. Önemli bir araç olan ders kitaplarının, öğretmen ve öğrenciler açısından iyi bir şekilde hazırlanıp vasfının artırılması eğitimin kalitesinin artmasına da vesile olacaktır. Böylece hedeflenen amaçlara ulaşabilme açısından eğitim programlarına kolaylık sağlamış olur (Kolaç, 2003).

Öğretim programı ders kitapları hazırlanırken dikkat edilmesi gereken önemli faktörlerdendir. İstenilen hedef ve davranışların ortaya çıkması için arzu edilen metot ve araçlar dersin öğretim programının ilkeleri ile uyumlu olmalıdır. İşitme ve görme, öğrenmede önemlidir, istenilen sonuçları sunarak öğrenmenin faydalı ve sürekli olmasını sağlar. Öğrencilerin aktif katılım sağlayabileceği nitelikte bir program için işleyiş, bilgi, metot ve örneklerin güncelliğini koruyarak günlük yaşamla bağlantı kurması gerekir . Programla ilgili olduğu düşünülen ders kitapları, programın genel özelliklerini yansıtabilecek şekilde hazırlanmalıdır.

Programların, eğitim-öğretimin amaçlarını ve ilkelerini kısaca tüm muhtevasını öğrencilere aktarabilmesi hem programın hem de ders kitaplarının önemini ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin öğrendiklerini günlük hayatla ilişkilendiren ders kitapları, eğitimin amaçlarını ve programın içeriğini öğrencilere aktarmada kılavuzluk eden en önemli araç gereçlerdendir. Eğitim öğretim içinde yer alan ders kitapları öğrencileri kalıplaşmış bilgi kalabalıklarından kurtarmıştır. Öğrencilerin bilgilere farklı açılardan yaklaşmasını sağlayan ders kitapları ‘araştırma ruhu’ kazanan, bilgi şöleni oluşturmalarına yardımcı olan önemli öğretim gereçleridir (Bulut, Orhan, 2012). Gün geçtikçe önemi artan ders kitapları eğitim öğretimin vazgeçilmez ana kaynaklarından olmuştur. Eğitim öğretimde etkili olmasında; öğretim programıyla örtüşmesi, içeriğinin birleştirici olması, zahmetsiz edinilmesi ve kullanılması, duyu organlarına hitap edebilmesi, öğrencilerin okul dışında da faydalanabilmesi gibi özellikler ifade edilebilir (Büyükalın, 2003).

Bilgileri bir bütünlük içinde düzenleyen ders kitapları, öğrencilere akademik bilgi ve sorularla eleştirel düşünme, zihinsel, bilişsel ve duyuşsal özelliklerini ivmelendirecek davranış kazandırmaya yönelik özelliklerle donatılmıştır. Öğretimde ders kitaplarının daha fazla kullanılması, onları önemli hale getirmiştir. Ders kitaplarının öğretimdeki yeri için; sınıfta öğretim materyali olarak kullanılması, içerik olarak öğretimi etkilemesi, okulların fiziki eksiklikleri de dahil olmak üzere ders kitabının öğretim aracı olarak seçilmesinde etkili olmuştur (Büyükalın, 2003).

Ders kitabının seçimi ve okutulmasında öğretmen önemli faktörlerdendir. Ders kitabı öğretmene ayrıntılı bir araştırma imkanı, konu alanında yapılan değişiklikler ile ilgili bilgi olanağı sağlar. Bu bilgilerden hareketle ders kitabı ile ilgili analiz yapıp sonrasında ders kitabının okutulması ile ilgili karar alır. Bu sayede öğretmen mesleğiyle ilgili eksikliklerini tamamlamış olur. Öğretmen tecrübesine rağmen okutacağı konularla ilgili öğretim gereçlerini (ders notları, yardımcı kitaplar ve ders kitabı vs.) öncesinde dikkatlice okumalı, konuyu öğrenmeli, kitabın öğretme amaçlarını analiz etmeli, önemli ve sorunlu noktalarını belirleyip bunu yaratıcı düşünme yetileri ile geliştirmelidir. Paragraftan da

anlaşılabacağı gibi ders kitapları hem öğrenciler hem de öğretmenler açısından oldukça yararlı materyallerdir (Dane, Doğar ve Balkı, 2004).

Ders kitapları hem öğrenciye hem de öğretmene önemli yararlar sağlamaktadır. Öğretmen kitap sayesinde ders yükü çok olan okullarda gücünü daha iyi kullanmaktadır. Ders kitapları, içerdiği birçok araştırma ve ödev konusundan öğretmeni kurtarmaktadır. Ayrıca çalışma plan programında ders kitabı önemli bir işlev sahibidir (Küçükahmet, 2003). Ders kitaplarının öğrenciye birçok önemli katkısı vardır. Bunlar öğrenciler için yaşam boyu sürdürebilecekleri bir beceri kazandırmak, düşünce sistemlerini geliştirmek, bireysel olarak öğrencilerin öğrenmesine imkân sağlamaktır. Ders kitapları alışlagelmiş konularda öğrencileri yazma sorumluluğundan kurtarıp öğrencilerin unutmasını engelleyerek araştırma inceleme çalışmalarıyla öğrenciyi yönlendirmektedir (Cemaloğlu, 2003).

1.9. İlgili Araştırmalar

1.9.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Yiğittir (2009), yapılan çalışma ile “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4 ve 5. Sınıf Değerlerinin Kazanılma Düzeyi” incelenmiştir. Çalışma sonucunda ilkokul 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerinden rastgele seçilen “sağlığa özen, temizlik, yardımseverlik, bilimsellik, misafirperverlik, tabiat sevgisi” ile 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan “estetik, tarihsel mirasa duyarlılık, dayanışma, çalışkanlık, doğal çevreye duyarlılık, akademik dürüstlük” değerlerinin özümsemesi üzerinde çeşitli değişkenlerin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çoşkun (2011), yapılan çalışma ile ilköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler programında işlenen “sorumluluk, doğal çevreye ve tarihsel mirasa duyarlılık, İstiklal Marşı ve bayrağa saygı” değerlerine dayalı bir inceleme yapılmıştır. Öğrencilerin bu değerleri anlamalarını değerlendirmek için tasarlanmış bir durum değerlendirmesi amaçlanmıştır. Yöntem olarak veriler görüşme ile toplanmış, nitel analiz kullanılmış, görüşmeler yoluyla veri toplanıp sonuçları yorumlamak için de betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin sorumluluk duygusu, doğal çevreye duyarlılık ve tarihsel mirasa

duyarlılığı, vatanseverlik, bayrak ve İstiklal Marşı'na saygı ve hoşgörü düzeyi incelenmiş, doğal çevreye duyarlılık ve tarihsel mirasa duyarlılık ile vatanseverlik değerleri açısından güçlü ve tutarlı yorumlar yapılmış, öğrencilerin bu değerlere daha duyarlı oldukları görülmüştür.

Öğretici (2011), yapılan çalışma ile “İlköğretim 6. Sınıf öğrencilerine Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitime Yönelik Uygulamaların Etkililiğinin Araştırılması” adlı yüksek lisans tezi incelenmiştir. Yöntem olarak nitel araştırma desenlerinden temellendirilmiş teori kullanılmıştır. Araştırmada örneklem olarak bir devlet okuluna devam eden 21 ilköğretim 6. sınıf öğrencisi üzerinde sosyal bilgiler derslerinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, eğitim adına oluşturulan uygulamanın güncel değerlerin yetersiz olduğu, müfredat ve ders kitaplarının yapısının değerlerin öğretimine pek uygun olmadığı, duyarlılık ve sorumluluk değerleri ile ilgili sınıf içi etkinliklerin bu değerlere yönelik farkındalığı arttırdığı tespit edilmiştir.

Ersoy, Şahin (2012), “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmasında ilköğretim 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değer eğitime yönelik etkinliklerin, değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Örneklem olarak 2010-2011 eğitim öğretim senesinde Milli Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’ndan onaylı 5 adet 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı ve 3 adet 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı kullanılmıştır. Araştırma örneklemini bu kitaplardan seçilen 2 adet 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı ve 2 adet 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı oluşturmaktadır. Yöntem olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda öneriler ve değer analizleri değere dahil edilmiş olup 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının, ahlaki akıl yürütme, gözlem, öğrenme modelleri ve değerleri açıklama yöntemlerini ihmal ettiği belirlenmiştir.

Kılcan ve Akbaba (2013), yapılan çalışma ile 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında bulunan “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin 8. sınıf öğrencilerince nasıl algıladıklarını incelemişlerdir. Yöntem olarak nitel bir analiz yöntemi olan tarama modeli gözlemlenerek geliştirilmiştir. Veriler, doküman analizi, görüşme ve metaforik yöntemler sorgulanarak toplanmıştır. Elde edilen verileri öğrencinin sosyoekonomik düzeyi çerçevesinde yorumlamak için içerik

analizi yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak karar verme sürecinin sosyo-ekonomik özelliklerinden bağımsız olarak araştırmaya dâhil edilenlerin bir çoğu, kültürel mirasa duyarlılığı “koruma, kollama” ve “dış etkenlere karşı koruyup aydınlatan” olarak değerlendirmiştir.

Keskin ve Öğretici’nin (2013), “Sosyal Bilgiler Dersinde Duyarlılık Değerinin Etkinlikler Yoluyla Kazandırılması” adlı çalışmalarında 6. sınıf öğrencilerinin duyarlılık değerini alt boyutun eylem odaklı değer eğitimi ile kazanmalarını amaçlamışlardır. Bu alt boyutlar: “Toplumsal sorunlara, doğal çevreye, kültürel mirasa, küresel sorunlara, Türk geçmişine ve Türk büyüklerine karşı duyarlılıktır.” Yöntem olarak nitel araştırma desenlerinden, eylem-aksiyon araştırması kullanılmıştır. Örneklem olarak 21 tane 6. sınıf öğrencisi araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışma grubunun eğitiminde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan durum örnekleme yöntemi kullanılmış, görüşme ve analiz yöntemi ile veriler toplanmıştır. Veriler ile nitel içerik analizine dayalı olarak kodlara ve kodlar üzerinden temaya ulaşılmıştır. Sonuç olarak kültürel mirasa duyarlılığının alt temalarına yansıyan söylem sayıları ile önceki ve sonraki görüşmelerin sonuçları arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu etkinlikler bağlamında değerler eğitimi ile ilgili araştırmaların öğrenci farkındalığını önemli ölçüde arttırdığı belirlenmiştir.

Aydın (2014), “Ortaokul Öğrencilerinin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerleri Kazanma Düzeyleri” isimli çalışmasında ortaokul öğrencilerinin 5. sınıf sosyal bilimler müfredatında kazandıkları değerlerin düzeyi incelenmiştir. Örneklem olarak veriler, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Afyonkarahisar merkez ve köylerindeki ortaokullardan rastgele seçilen 785 ortaokul öğrencisinden “beşinci sınıf sosyal bilgiler öğrencileri için anket” (Yiğittir, 2009) çalışması ile toplanmıştır. Tarama modeli ile çalışılmıştır. Verilerin analizinde betimsel ve kestirimsel istatistikler kullanılmıştır. Ortaokul öğrencileri en yüksek “tarihsel miras duyarlılığı” değerini alırken, en düşük değeri “doğal çevreye duyarlılık” almıştır. Ortaokul öğrencilerinin değer özümseme derecelerinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen, babanın eğitim düzeyi tarihi mirasa duyarlılık hariç anlamlı farklılıklar içermektedir.

Avcı (2014), “Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Miras Eğitime İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri” isimli araştırmanın amacı, kültürel mirasla ilgili sosyal bilgiler alanında öğrenci ve öğretmenlerin bilgilerinin düzeylerini belirlemek, kültürle ilgili öğretim programında yer alan konuları belirlemek ve kültürel miras mevzuunda öğrencilerin kültürü daha iyi öğrenmeleri için önerilerde bulunmaktır. Yöntem olarak nitel bir araştırma olan, içerik analizi kullanılmıştır. Örneklem olarak 2013-2014 eğitim ve öğretim senesinde Ankara il merkezinde bulunan 15 ortaokulda okuyan 40 öğrenci ve bu ortaokullarda çalışan 34 öğretmenin görüşü alınmıştır. Sonuç olarak öğrenciler tarafından kültürel miras, geçmişten kalan yaşantı ve geçmişten kalan eser, bayramlar, düğünler, halk oyunları ve kültürel değerler olarak ifade edilmiştir. Öğretmenlerce ise kültürel miras, uygarlıklardan alınmış değerler bütünü, milletin geçmişten bugüne maddi manevi değeri, geçmişten günümüze kalan eser olarak yorumlanmıştır. Kültürel mirasın korunmasına yönelik görüşler incelendiğinde, kültürel öğelerin tanıtımı, halkın bilinçlendirilmesi, müze gezilerinin arttırılması, derslerde kültürel mirasa gereken önemin verilmesi gibi düşünceler önerilmiştir. Öğrenciler müze gezilerinin yetersiz olduğunu ve buna bağlı oluşan kültürel miras eksikliğini sorun olarak yansıtmışlardır. Sosyal bilgiler ders kitaplarının kültürel mirasın değerini ve tarihsel önemini ifade etmesi gerektiğini belirtilmişlerdir.

Uzun (2017), yapılan çalışmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevresel farkındalık ve duyarlılıklarını çeşitli değişkenlere karşı incelemektir. Amaç olarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyet, kardeş sayısı, ikamet, anne ve baba eğitimi, sınıf düzeyi, mezuniyet türü, sivil toplum kuruluşuna üyelik, aylık gelir, çevre bilinci ve duyarlılığı gibi değerlerin etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Çevre kavramları, türleri ve sorunları açıklandıktan sonra Türkiye’de ve dünyada gözlenen başlıca çevre sorunlarına bu çalışma ile açıklık getirilmiştir. Bu çalışmada ilk ve orta dereceli okullara yönelik sosyal bilgiler lisans programında çevre eğitimi ve farkındalık bilgileri ile beraber çevre sorunlarından korunmak için çevre duyarlılığı bilgilerine de değinilmiştir.

Taşdemir (2018), çalışma olarak 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı metinlerinin “kültürel mirasa duyarlılık” değeri açısından incelemesi amaçlamıştır. Örneklem olarak Sevgi Yayıncılık 6. sınıf ders kitabı belirlenmiştir.

Yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile tarama modeli kullanılmıştır. İçerik analizi için veri analizi kullanılmıştır. Metinler doğrudan alıntı ile kaydedilmiştir. Sonuç olarak kitabın “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin anlamını kapsayacak kadar yeterli olmadığı ve değerlerin eşit dağılmadığı belirlenmiş olup kültürel miras öğelerini içeren metinlerin ise öğrenenler açısından uygun olduğu ve görsel öğelerle daha güçlü olduğu belirtilmiştir.

Kapan (2019), “6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Önerilen Edebi Ürünlerin Öğrenme Alanlarında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi” adlı çalışma ile toplumsal değeri elde etmek için birçok yönteme başvurulmuştur. Edebi eserler, öğrencilerin toplumsal değerlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu çalışma ile 2018-2019 eğitim öğretim yılında 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen edebi ürünlerin kazandırılması arzu edilen değerlerin öğrenme alanı içinde ne düzeyde yer aldıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Örneklem olarak Milli Eğitim Bakanlığı’nın önerdiği edebi ürünler çalışılmıştır. Model olarak araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yöntem, veri analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Kontrol edilen bölümlerde öğrenme alanının beklenen değerinden bahseden kısımlar belirlenir ve bu kısımlar kendi değerleri dahilinde kontrol edilir.

Güçlü (2019), yüksek lisans tez çalışması ile sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları değerler açısından incelenmiştir. Ders kitaplarında yer alan değerler ile ilgili 4 ve 5. sınıf öğretmenlerinin görüşleri alınmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve görüşme kullanılıp veri çözümlenmesinde içerik analizi ve betimsel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Sonuç olarak ders kitaplarının değerler yönünden zengin olduğu, değer ifadesinin ağırlıklı olarak ders kitaplarında metin içi yer aldığı, değer ifadelerine resimlerde de yer verildiği tespit edilmiştir.

Açık (2020), “İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Mirasa Duyarlılık ve Vatanseverlik Değerlerinin Biyografilerle Öğretimi.” isimli yüksek lisans tezinde amaç olarak ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler öğretim programlarında yer alan “kültürel mirasa duyarlılık” ve “vatanseverlik”

değerlerinin öğretiminde biyografi ile öğretimi sürecinde yaşadıkları deneyimleri incelenecektir. Bu gaye doğrultusunda 4. sınıf öğrencilerinin “kültürel mirasa duyarlılık” ve “vatanseverlik” değerinin bir teknik olarak yaşam öyküsü ile öğretim deneyimleri değerlendirilmiştir. Kültürel mirasa duyarlılık değeri için “Osman Hamdi Bey”, vatanseverlik değeri için “Şerife Bacı” karakterleri belirlenmiş ve biyografi metinleri ile etkinlikler oluşturulmuştur. Vatanseverlik değeri ve kültürel mirasa duyarlılık değerini yansıtan, öğrenci düzeyine uygun biyografik metinlerin seçimine ve hazırlanmasına dikkat edilmiştir. Sonuç olarak 4. sınıf öğrencileri vatanseverliği “vatanı savunmak” ve “vatanı sevmek” olarak, kültürel mirasa duyarlılığı ise “sahip çıkmak ve korumak” olarak tanımlamışlardır.

Ceviz (2021), çalışma olarak “2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin İlköğretim Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. Sınıf Ders Kitaplarına Yansıtılma Düzeylerinin İncelenmesi” amaçlanmıştır. Yöntem olarak nitel inceleme yöntemlerinden tekil tarama modeli kullanılmıştır. Örneklem olarak 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Talim ve Terbiye Kurulu’nca düşünülen 4, 5, 6 ve 7. sınıflar için 4 tane ders kitabı veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Verileri incelemek için tablo ve resimler kullanılmıştır. Sonuç olarak sosyal bilgiler ders kitabında 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Program’ında belirtilmesi gereken değerlerin bazı ders kitaplarına yansıtılmasının aynı olduğu bazı kısımlarda ise farklı olduğu belirtilmiştir.

1.9.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Germaine (2001), “Değerler Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Öz Saygıları Üzerindeki Etkisi” adlı doktora tez çalışmasında okullarda örgün eğitim müfredatında değerler eğitimi alan ve almayan lise öğrencilerinin benlik saygısının ölçülmesine yönelik bir araştırma yapılmıştır. Çeşitli araştırmalar ile geliştirilen “Öğrenci Benlik Saygısı Envanteri” ile düzeyleri ölçülmüş olup değerler eğitimi alan öğrencilerin benlik saygısının yüksek, almayan öğrencilerin ise daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Connolly ve PennEdwards (2005), “Değerlerin Öğretimi: İçsel Bir Durum Çalışması” adlı araştırma ile değerler eğitimi programını öğrenmenin tüm

alanlarında içselleştirilmesi amaçlanmıştır. Öğretmen ve öğrencilerin değerler eğitimine yönelik algılarını ve öğrencilere bu değerleri aktarmadaki yeterliliklerini araştırmak için dört kişiyle görüşülmüş olup sonuçta programı benimseyecek öğretmen ve öğrencilerin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Perry ve Winkensfeld (2006), Öğrencilerin sorumlu, etkili ve bilinçli vatandaşlar olmalarını sağlamak için kullandıkları gündem belirleme modelinin, öğrencilerin katılımcı vatandaşlık değerlerini ve becerilerini geliştirdiği sonucuna varmışlardır.

Robinson-Lee (2007), yapılan çalışma ile karakter eğitimi programının etkililiği bir okul bünyesinde incelenmiş ve sonuç olarak programın etkisiz bir sonuç ortaya koyarak yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Ziebertz (2007), 16-17 yaş arası öğrencileri kapsayan çalışmada, belli bir kesim öğrencinin bireysel özgürlükleri ve kişisel mutluluğu önemseyen değerleri ön planda tuttuğu tespit edilmiştir. Diğer kesim öğrenciler ise ihtiyacı olana yardım etmek, evlilik veya aile ilişkisi ve topluma katkıda bulunmak üzere sosyal unsurları vurgulayan değerlerle çok para kazanıyor. Üçüncüsü, adil ve dürüst bir dünya oluşturmaya yardımcı olarak, kariyer basamaklarını tırmanmayı hedefleyen farklı değerleri belirtmiştir.

Thonberg (2008), “Değerler Eğitiminde Mesleki Bilgi Eksikliği” adlı çalışmasının amacı, öğretmenlerin değerler eğitimine ilişkin algılarını ve değerler eğitimindeki becerilerini incelemektir. Çalışma 13 öğretmen üzerinde gerçekleştirilmiş ve yapılan incelemeler sonucunda değerler eğitiminin plansız ve yetersiz bir şekilde verildiği ve bu konuda öğretmenlerin eksik olduğu sonucuna varılmıştır.

Baraka (2008), “Mısır Devlet Okullarında Vatandaşlık Eğitimi: İdari ve Siyasi Bağlamlarda Hangi Değerler Öğretilmeli?” adlı çalışmada, gençlerin sosyal hayata katılımının olumsuz sonuçlarından dolayı demokratik değerlerin okullara yansıtılmasının önemine değinilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programlarında demokratik değerlere yer verilmesinin önemini de vurgulanmıştır. Çalışma ile yeni bir öğretim programının hazırlanması ve bu programın eğitimcilerin karşılaştıkları sorunlara çözüm getirebilecek nitelikte olması gerektiği değerlendirilmiştir.

Zhang (2009), “Ortaokul Tarih Öğretiminde Kültürel Nesnelerin Bilinçli Korunması Üzerine Eğitim” ile ilgili yüksek lisans tez çalışmasında kültürel mirası koruma eğitiminin, yurtseverliği aşılamanın canlı bir biçimi olduğu belirtildi. Bir ülke veya ulusun güçlü bir uyum, çekicilik ve teşvik oluşturabilmesinin en iyi yolunun eğitim materyalleri olduğu, öğrencilerin kültürel mirasın korunması konusunda bilinçlendirilmesi ve ulusal mirasın tanınmasının, ülke ve millet adına önemli bir hedef olduğu belirtildi. Kültürel miras duyarlılığı konusunda bilinçlendirilmenin yalnızca kültürel miras ortamlarında değil, okullarda da verilmesi gerektiği belirtildi. Sonuç olarak kültürel mirasın yeterince korunmadığı ve eğitim eksikliğinin olduğu, öğrencilerin kültürel mirasın korunması konusunda bilinçlendirilmesi gerektiği vurgulandı. Kültürel mirası koruma ile ilgili konulara ilgi duyan ortaokul öğrencilerinin kazanması gereken birçok bilgi, tutum ve beceri olduğu belirtilmiştir.

1.9.3. Yapılan Çalışmalarla İlgili Litaratür Değerlendirmesi

Duyarlılık değerinin öğretim programı ile sosyal bilgiler ders kitabına yansımaya düzeyi ile ilgili yapılan araştırmaların bütün sınıf düzeylerinde ele alındığı görülmektedir. Yurt içinde gerçekleştirilen 14 araştırmanın 5 tanesinde 4. sınıf, 6 tanesinde 5. sınıf, 8 tanesinde 6. sınıf ve 4 tanesinde ise 7. sınıfla ilgili olduğu görülmüştür. Yurt dışında yapılan 8 araştırmada ise 4 tanesinde ortaokul, 2 tanesinde lise, 1 tanesinde öğretmen ve 1 tanesinde öğretim programının ele alınmasıyla gerçekleştirildiği görülmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucu sosyal bilgiler ders kitabında ve sosyal bilgiler öğretim programında üzerinde durulması gereken değerlerin bazı ders kitaplarında iyi yansıtıldığı ancak bazılarında ise yeterli yansıtılmadığı, ders kitaplarının değerler yönünden zengin olduğu, değer ifadesinin ağırlıklı olarak ders kitaplarında metinlerde yer aldığı, değer ifadelerine resimlerde de yer verildiği görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan tarihsel mirasa duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık değerlerinin özümsemesinde daha duyarlı olduğu, duyarlılık değerleri ile ilgili etkinliklerin bu değere yönelik farkındalığı artırdığı, insanın doğup büyüdüğü çevrenin çevre bilincini ve duyarlılığını etkilediğine,

sosyal bilgiler programında çevre eğitimi, farkındalık bilgileri ve çevre sorunlarından korunmak için çevre duyarlılığına, değerler eğitimi ile ilgili araştırmaların öğrenci farkındalığını önemli ölçüde arttırdığına, cinsiyet ve babanın eğitim düzeyi gibi değişkenlerin de duyarlılık değerine etkisine, kültürel miras öğelerini içeren metinlerin öğrenenlere uygun olduğu ve görsel öğelerle desteklendiği, ders kitabında ilgili alan ile arzu edilen değerlerin öğrenme alanı içinde ne düzeyde yer aldıklarına, duyarlılık değerini yansıtan öğrenci düzeyine uygun metinlerin varlığına değindiği görülmektedir.

Eğitim adına oluşturulan uygulamaların güncel değerlerin yetersiz olduğunu, müfredat ve ders kitaplarının yapısının değerlerin öğretimine yeterli uygunluk içermediği, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı değer yöntemlerini ihmal ettiği belirtilmiş, sosyal bilgiler ders kitaplarının kültürel mirasın değerini ve tarihsel önemini tartışan bilgi blokları içermesi gerektiğini, ders kitabında “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin anlamını kapsayacak kadar yeterli olmadığı ve değerlerin eşit dağılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Değerler eğitiminin ve duyarlılık değerinin ders kitaplarının ve öğretim programlarının etkililiğini artırması, programların çeşitli araştırmalarla desteklenmesine bağlı olduğu gerçeğinden hareketle, bu araştırma ile hazırlanacak ders kitapları ve öğretim programlarına duyarlılık değerinin daha işlevsel yansımaları ile alana katkı sağlanabilecektir. Literatür incelendiğinde genel olarak öğretim programı ve ders kitaplarında değerler bütün olarak ele alınmıştır. Bu durumda değerlerin içeriklerinin yüzeysel olarak yansıtıldığı kanısına varılmıştır. Temel çalışma alanı duyarlılık değeri olan ve bu değerinin öğretim programı ile 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarına yansıma durumlarını ayrıntılı olarak inceleyen bir çalışmanın olmaması bu çalışmanın özgün tarafıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri analizi ve veri işleme hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Araştırmanın modeli

Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan duyarlılık değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarına nasıl yansıdığını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, araştırmanın doğasına uygun olarak nitel araştırma yaklaşımları kullanılmıştır. Denzin ve Lincoln'e (2005) göre nitel araştırma, deneysel olarak incelenemeyen varlıkların ve olguların belirli özelliklerine ve gerçekliğin sosyal inşasına odaklanan bir yöntemdir. Genel olarak nitel araştırma; nitel veri toplama tekniklerini (gözlem, görüşme, doküman analizi gibi) kullanan ve doğal ortamdaki algıları ve olayları gerçekçi ve bütüncül bir şekilde belirlemek için nitel bir süreç gerçekleştiren araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41).

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılacak gerçekler veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içerir" (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). Merriam'a (2009) göre dosyalardan elde edilen veriler, gözlem ve görüşme verileri ile tanımlayıcı bilgi olarak kullanılabilir, tarihsel bir içgörü sağlamakla birlikte değişim ve gelişimleri izleme gibi birçok işlevi yerine getirebilirler.

Nitel araştırmalarda doğrudan gözlem ve görüşme mümkün değilse veya araştırmacılar tarafından yapılan araştırmaların inandırıcılığını artırmak için gözlem ve görüşme yöntemlerine ek olarak araştırma yazılı ve görsel materyallere de yer verebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). Eğitim araştırmaları için veri kaynağı olarak aşağıdaki belge türleri kullanılabilir: öğretmenler, çalışanlar ve aile dernekleri arasındaki iletişim, gazetelerdeki yayınlar ve aile ve okul ilişkileri

hakkında diğeri iletişim yöntemleri, resmi raporlar, öğrenci günlükleri, kitaplar, eğitimle ilgili konu hakkında görüşler, toplantı veya kongre raporları ve program vb. (Merriam, 2009: 133-134).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu olarak 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve ders kitapları yer almaktadır. Ders kitapları, Talim Terbiye Kurulu onaylı okullarda okutulması uygun görülen 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarıdır. 2005 yılı sonrası sosyal bilgiler öğretim programındaki ilk değişiklik 2017 yılında yapılarak program güncellenmiştir. 2017 yılında taslak olarak ortaya çıkan sosyal bilgiler dersi öğretim programı 2018 yılında uygulamaya konulmuştur. Talim Terbiye Kurulu onaylı 4. sınıflar için 2, 5. sınıflar için 2, 6. sınıflar için 2 ve 7. sınıflar için 3 kitap okutulmaktadır. Bu bağlamda 2020-2021 eğitim öğretim yılında Türkiye’de bütün devlet ve özel okullarda Talim Terbiye Kurulu onaylı sunulan ders kitaplarından tercihe bağlı olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen öğretim programı ile 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları şunlardır:

“T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2018) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)”

“Sami TÜYSÜZ. (2019) İlkokul sosyal bilgiler ders kitabı 4. Tuna Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş. (Ankara: Tuna Yayıncılık)”

“Seçil Buket HARUT. (2020) Ortaokul sosyal bilgiler ders kitabı 5. Ata Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti. (Ankara: Ata Yayıncılık)”

“Erhan ŞAHİN. (2020) Ortaokul sosyal bilgiler ders kitabı 6. Anadol Matbaacılık A.Ş. (Ankara: Anadol Yayıncılık)”

“Hikmet AZER. (2020) Ortaokul sosyal bilgiler ders kitabı 7. Eğitim Yayıncılık Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti. (Ankara: Ekoyay Yayınları)”

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada nitel veri toplama araçları kullanılmıştır. Duyarlılık değeri ifadelerinin sosyal bilgiler öğretim programında ve ders kitaplarında ne şekilde yer aldığını ortaya çıkarmak için nitel veri toplama yöntemlerinden doküman

analizine göre dokümanlar incelenmiştir. Doküman analizi yöntemi, dokümana ulaşmak, orijinalliğini doğrulamak, dokümanı anlayıp analiz etmek ve verileri kullanmaktır.

Araştırmada 2018 SBDÖP’te yer alan duyarlılık değerine ait ifadeler incelenmiştir. Sonrasında farklı yayınlar aracılığı ile basılan 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları araştırmacı tarafından temin edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programında her bir öğrenme alanı için önerilen duyarlılık değeri ifadelerinin ve genel olarak sosyal bilgiler öğretim programında duyarlılık değeri için mevcut değer ifadelerinin araştırmacı tarafından nasıl sağlandığını gösteren bir "*kontrol listesi*" araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan *duyarlılık* değeri ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Oluşturulan kontrol listesi ile ilgili uzman görüşü alınmıştır. Son düzenleme sonrasında program ve kitapların incelenmesinde kontrol listesinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda aşağıdaki kontrol listesi oluşturulmuş ve Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1.Kontrol Listesi Tablosu

Tema	Alt Tema	Kod	Kod
		Ahi Evran	Hacı Bektaş Veli
		Ahilik	Hacivat- Karagöz
		Aile kültürü	Halk oyunu
		Akraba ziyareti	Hayır işi
		Arkadaşlık ilişkileri	Hayrat
		Arkeoloji	Hayyancılık
		Askerlik	İcat
		Bayram	İletişim
		Bilim	İnançlara bağlılık
		Birlikte yaşam	İşbirliği
		Biz bilinci	İskan politikası
		Çiçek düzenleme	Kağıt katlama
		Çiçek sevgisi	Kına gecesi
		Coğrafi şartlar	Kıyafet
		Darbe	korunması
		Dayanışma	Kültür
		Demokrasi	Kültürel birliktelik
		Devlet	Kültürel değer
		Dil	Kültürel değişim
		Dilekçe	Kültürel faaliyet
		Doğa sevgisi	Kültürel farklılık
		Doğal varlık	Kültürel miras
		Dostluk ve	Kültürel özellik
		Düğün	Küresel yardım
		Dürüstlük	Kutlama
		duyarlılık	Masal
		Edebiyat	Meddahlık
		Egemenlik	Medya
		El sanatı	Medya okuryazarlığı
		Esnaf nezaketi	Mevlana
		Eşya	Millet sevgisi
		Fast food	Milli Bayram
		Fedakarlık	Milli dayanışma
		Festival	Mimari eser
		Fetih politikası	Mimari yapı
		Fıkra	Misafirperverlik
		Gaza ve cihat	Müze
		Gelenek	Orta oyunu
		Geleneksel aile	Ortak paylaşım
		Geleneksel oyun	Ortak Türk
		Genel ağın zararları	Ortak Türk kültürü
		Giyim-kuşam	Oyun
		Göbeklitepe	Öz kültür
		Göçebelik	Popüler kültür
		örgütleri	Pozitif ayrımcılık
		Şarkı, türkü	Restorasyon
		Şiir sanatı	Sağlıklı iletişim
		Sosyal medya	Sahip çıkma
		Sosyal yardım	Sahne
		Spor	Sanat
		Tarihi eser	Sandık
		Tebrik ve ziyaretler	Selamlaşma
		Tika	Sivil toplum
		Toplumsal bilinç	Sivil Toplum Kuruluşları
		Toplumsal ihtiyaç	Sorumluluk
		Toprak	Sorun
		Tören	Unesco
		Türkçe	Vakıf
		Türkleşme	Vatan
		Türkü	Vatandaşlık bilinci
		Ulaşım aracı	Yardımlaşma
		Uluslararası ilişki	Yarış
		Uluslararası kuruluş	Yazı
			Yemek
			Yetim öğrenci
			Yunus Emre

Tablo 1. (Devam) Kontrol Listesi Tablosu

Tema	Alt Tema	Kod	Kod
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Atık	Kaynakların bilinçsiz
		Bilinç	Kirli su
		Bilinçli tüketici	kullanımı
		Bilinçli vatandaş	kullanımı
		Bitki örtüsü	Madencilik
		Çevre kirliliği	Nüfus
		Çevre sorunu	Sağlık
		Çevreyi temiz tutma	Sanayi
		Doğal afet	Sorumluluk
		Doğal afete karşı	Su kaynakları
		Doğal çevreyi	Su sorunu
		Doğal güzellik	Tarım
		Doğal kaynak	Tasarruf
		Doğal yaşam alanı	Teknoloji etkisi
		Doğayı korumak	Teknolojik gelişme
		Evsel atık	Teknolojinin yanlış
		Geri dönüşüm	Temiz çevre
		Hammadde	Temizlik
		Hayvan sağlığı	Ticaret
		Hayvancılık	Toprak
		Hidroelektrik	Toprak kirliliği
		İklim	Tüketim
		İklim etkisi	Türkü-şarkı-şiiir
		İsraf	Ulaşım
		Kaçak avlanma koruma	Yeryüzü şekilleri
	Tarihsel mirasa duyarlılık	Bağımsızlık	
		Bayrak	
		Cephe	
		Darbe girişimi	
		Düşman	
		Fedakarlık	
		Genelge ve kongre	
		İstiklal marşı	
		kahramanları	
		Milli bilinç	
		Milli egemenlik	
		Milli mücadele	
		Özgürlük	
		Savaş	
		Şehit	
		Vatan	
		Vatan sevgisi	

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında iki farklı uygulama ile veri toplanmıştır. Veri toplamada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda her öğrenme alanında ve ders kitaplarında duyarlılık değerinin farklı boyutları ile incelenmesi birbirine bağlantılı bir şekilde yürütülmüştür. Bu bağlamda sosyal bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan duyarlılık değeri doğrultusunda incelenmiştir. Bu inceleme sürecinde 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan öğrenme alanı için önerilen duyarlılık değeri ayrı; ders için önerilen duyarlılık değeri ifadeleri ayrı analiz edilmiştir. Buradaki asıl amaç öğrenme alanına hakim olan duyarlılık değeri ve farklı boyutlarının nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Süreç içerisinde hem

öğretim programı hem de ders kitaplarının incelenmesi bir bütün halinde devam ettirilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak araştırmada veriler içerik analizi tekniği yardımı ile çözümlenmiştir. Bu teknikle 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ve ders kitaplarında duyarlılık değerinin yer alma biçimleri tespit edilmiştir. İçerik analizi, kalıpları, temaları, önyargıları ve anlamları belirlemek için belirli materyallerin dikkatli, ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanması olarak tanımlanır ve ders kitaplarının duyarlılık değeri açısından incelenmesi için kullanılır (Berg ve Lune, 2015). İçerik analizi, çok çeşitli nitel materyallerin kullanımı yoluyla tutarlılığı ve kritik değerleri belirlemek için nitel verileri azaltma ve yorumlama girişimlerini belirtmek için kullanılır (Patton, 2002).

İçerik analizinde sosyal iletişimin ürünlerini ve metinleri kontrol edilir. Bunlar yazılı belge, fotoğraf, video ile insanlar arasındaki çeşitli etkileşim biçimiyle yazıya dökülen ve kaydedilen malzemelerdir. Araştırmada ders kitapları araştırmacı tarafından hazırlanan kontrol listesindeki ölçütler doğrultusunda incelenmiştir. Öğrenme alanları için önerilen duyarlılık değeri ifadeleri ve öğretim programında sosyal bilgiler dersi geneli için önerilen duyarlılık değeri ifadeleri incelenmiş, analiz edilmiştir. Duyarlılık değeri ifadelerinin farklı boyutları ile yer aldığı metin içi cümleler ve görsel materyaller kodlanmış ve temalar oluşturulmuştur.

2.6. Nitel Veri Analizlerinin Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması

Nitel araştırmanın kalitesi güvenilirlik ve geçerlilik gibi geleneksel olarak kabul edilen kriterlere dayanmamaktadır. Nitel araştırmanın doğasına daha uygun olan güvenilir, tutarlı, transfer edilebilir ve doğrulanabilir gibi kriterler açısından anahtar konumundadır (Miles ve Huberman, 1994). Yapılan bu çalışma ile araştırmanın inandırıcılığını sağlamak için tüm araştırma süreçleri ve her sürecin adımları açıkça yansıtılmıştır. Veri analizinde veriler anlamlı bir şekilde fark edilmektedir (Merriam, 2009). Elde edilecek veriler içerik analiz yaklaşımı ile

yansıtılmıştır. Bu bağlamda içerik analizi tekniği ile toplanan verileri açıklayabilecek kavramlarla ilişkilerin sağlanması ve betimsel analiz ile fark edilemeyen kavram ve temaları keşfetmek hedeflenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Elde edilen veriler araştırmacının çalışmaları ile geliştirilmiş, verileri güçlendirmek için her kategoriye göre doğrudan alıntılara yer verilmiş, veriler doğrultusunda temalar ve alt temalar oluşturulup bunlar üzerinde özet ve yorum yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışmadan daha etkili bir sonuç elde edebilmek adına doğrudan alıntılara yer verilerek sonuçların düzenli ve yorumlanmış bir şekilde sunulabilmesi amaçlanmıştır. Veri kaybının azaltılması için kodlama sürecinde verilerin sonuçlarla ilişkisinde tutarlılık sağlanarak işlevinin artırılması hedeflenmiştir. Nitel veri analizinin en önemli boyutlarında biri, veri kodlamasının tutarlılığını artırmaktır. İki bağımsız kodlayıcı aynı veri setini sayısal olarak benzerlik ve farklılık açısından minimum miktarda karşılaştırır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). En az % 70 düzeyinde bir yüzde tutarlılık sağlanması önemli bir veri niteliğindedir. Bu çalışmada Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen güvenilirlik formülü kullanılmıştır. $[(\text{Güvenirlik} = \text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı} \times 100))]$, $(\text{Güvenirlik} = 200 / 200 + 25 \times 100 = 88)$ bu formül kullanılmış ve uyum yüzdesinin (% 88) yeterli olduğu kanısına varılmıştır. Elde edilen veriler, araştırmacı ve nitel veri analizi konusunda uzman bir kişi tarafından kodlanmıştır. Kodlama çalışmasını yürüten araştırmacı ve uzman bir araya gelip aynı fikirde olmadıkları bir kodlama uzlaşmasına da varmıştır. İki kodlama karşılaştırıldığında “% 88 düzeyinde” yakın ve tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. İki kodlama karşılaştırıldığında “yüzde yetmiş’in” üzerindeki güvenilirlik hesaplamaları araştırma için güvenilir kabul edilir (Miles ve Huberman, 1994). Bu bağlamda hesaplamada elde edilen netice araştırma adına güvenilir kabul edilmiştir. Nitel veri sonuçlarının fikir birliği içinde kodlanması, araştırmanın güvenilirliğine katkı sağlamıştır. Araştırmanın doğrulanabilirliğini sağlamak için tema ve alt temalara dönüştürülen verilerin ham verilere uygunluğunu tasdik etmek için araştırma grubundan iki araştırmacı geriye dönük doğrulama kontrolü yapmış ve uzman görüşü alınarak sonuçlar verilerle karşılaştırılıp kullanım için güvenli bir şekilde saklanarak süreç tamamlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR

Bu bölüm araştırmanın alt amacı doğrultusunda yapılandırılmıştır. “Duyarlılık değerinin 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alma biçimi nasıldır?”, “Duyarlılık değerinin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alma biçimi nasıldır?”, “Duyarlılık değerinin 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alma biçimi nasıldır?”, “Duyarlılık değerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alma biçimi nasıldır?” ve “Duyarlılık değerinin 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alma biçimi nasıldır?” sorulara bulgular bölümünde cevap aranmıştır.

3.1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan başlıklar altında duyarlılık değerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1.1. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programları başlığı incelendiğinde duyarlılık değerine ilişkin içeriğe yer verildiği görülmektedir. Öğretim programının başlıkları bu doğrultuda incelenmiştir. “Bireyin ve toplumun farklı ihtiyaçları, öğrenme öğretme yaklaşımlarında beklenen yeniliklerin ve gelişmelerin bireylerin rollerini de etkilemesine sebep olmuştur. Bu farklılık, yaşamdaki bilgilere, iletişim becerilerine, topluma ve kültüre katkıda bulunacak nitelikli bir kişiyi tanımlamaktadır.” Bu bağlamda topluma ve kültüre katkı sağlayan birey hedeflenerek; duyarlılık değeri, alt temaları kültürel mirasa duyarlılık ve bu duyarlılık içinde yer alan toplumsal mirasa duyarlılık değeri vurgulanmıştır.

3.1.2. Öğretim Programının Amaçları Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Öğretim programları, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifade edilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmıştır.

“... Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak” ifadesi bağlamında öğretim programının amaçları doğrultusunda duyarlılık değerininin alt teması *kültürel mirasa duyarlılık ve tarihsel mirasa duyarlılık* vurgulanmıştır. Ortaokullarda, ilkokul sürecindeki yetkinlikleri geliştirmek adına kültürel hayatımızın içinde olan manevi değerlerin benimsenmesi ifade edilmiş, milli değerlerimizin de üzerinde durularak tarihsel mirasa duyarlılığa vurgu yapılmıştır.

3.1.3. Öğretim Programlarının Perspektifi Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

“Eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevi kaynaklarından damıtılarak düinden bugüne ulaşmış ve yarınlarımıza aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori-pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur.” paragrafı bağlamında bilgi, beceri ve davranışların öğretim programı ile kazandırılması hedeflenmiştir. Öğretim programı, bireylere kazandırılması gereken becerilerin sınırlarının ana ve belirleyici kaynağıdır. Öğretim programı, derslerin verilmesi ile ilgili tüm etkinlikleri kapsayan ve amacı okul içinde veya dışında bireyler tarafından

öğrenilmesi olan bir deneyim mekanizmasıdır (Demirel, 2013: 6). Değerler ise bunlar arasındaki bütünlüğü sağlamaktadır. Bireylerin geçmişten günümüze yaşanan olaylar karşısında milli ve manevi değerleri sahiplenmesi gerektiği ifadesi ile duyarlılık değeri alt temaları olan *tarihsel mirasa duyarlılık* ve *kültürel mirasa duyarlılık* vurgulanmıştır.

3.1.4. Değerlerimiz Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Değerlerimiz, “*müfredatın bakış açısını oluşturan, kökleri geleneklerimizde ve geçmişimizde olan, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınımıza ulaşan ilkelerin toplamıdır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın akışı içinde hareket etmemizi ve karşılaştığımız sorunlarla yüzleşmemizi sağlayan gücün kaynağıdır. Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri yetenekleriyle somutlaştırmış insanlarına bağlı olduğu önemli bir durumdur.*” Bu bağlamda eğitim sistemi, her bireye uygun etik kararlar verme ve davranışlar sergileme yeterliliği kazandırmak amacındadır. Eğitim sistemi yapı olarak sadece akademik başarı, bilgi, beceri ve davranışları sağlamayı değil, ana değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmeyi önemli vazife olarak kanıksamış; yeni neslin değer, alışkanlık ve davranışlarını etkilemeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda insanı diğer canlılardan farklı kılan en nitelikli özellik olan değerleri, bireylere kazandırma süreci olan değerler eğitimi (Kafadar, 2019) eğitim sistemi aracılığı ile etkin hale getirilebilir.

“*Eğitim sistemi, öğretim programlarını da içeren bir eğitim programı ile değerlerin kazandırılması çerçevesinde işlevini yerine getirir. Eğitim öğretim programları; öğrenme ve öğretme ortamları, öğretime yardımcı araçlar, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları önemseyerek ortaya çıkarır. Öğretim programlarındaki bu anlayışla değerlerimiz ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu olarak yorumlanmamıştır. Tüm eğitim sürecinin esas amacı ve özü olan değerlerimiz, programın her biriminde yer almıştır.*” Değerler eğitimi ve öğretimi daha geniş bir bağlamda yapılmaya başlanmıştır (Akbaş, 2004). Eğitim sistemimiz, yetkinliklerle uyum sağlamış bilgi, beceri ve davranışları özümsemiş karakterli bireyleri yetiştirmeyi hedeflemiştir. Ülke içi ve

ülke dışında belli bir düzeyde olan öğrenciler; kişisel, sosyal, akademik ve mesleki yaşamlarında ihtiyaç duyacakları beceri çeşitliliği olan yetkinlikleri, Türkiye Yeterlikler Çerçevesi kapsamında belirlemiştir. Sekiz temel yetkinlik alanı belirleyen Türkiye Yeterlikler Çerçevesi, bu yetkinlik alanlarında duyarlılık değeri açısından değerlendirilebilecek iki yetkinlik başlığı; *sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifade* adlı yetkinlikler şeklinde tanımlamıştır.

3.1.5. Yetkinlikler Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler: *“Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılara ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır.”*

Kültürel farkındalık ve ifade: *“Müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar dâhil olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak görüş, deneyim ve duyguların yaratıcı bir şekilde ifade edilmesinin öneminin takdiridir.”* (MEB, 2018). paragrafları bağlamında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlik içerisinde *kültürel mirasa duyarlılık* alt teması *toplumsal mirasa duyarlılık* vurgulanmıştır. Kültürel farkındalık paragrafı ile *kültürel mirasa duyarlılık* alt teması *maddi ve manevi kültürel mirasa duyarlılık* vurgusu yapılmıştır.

3.1.6. Milli Eğitim Temel Kanunu’nda, Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Hangi değerlerin öğretileceği, milli eğitimin genel hedefleri ve bu hedeflere uygun olarak geliştirilen öğretim programları ile şekillendirilmektedir. Türk millî eğitiminin genel amaçlarına bakıldığında ise, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer almaktadır; *“... Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini,*

vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik; laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” amacı yer almaktadır (MEB, 2018).

Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçları bağlamında ifade edilen kanun ile öğretim programlarının ve okulların değerleri benimseyen kişiler yetiştirmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Aile, toplum, medya ve eğitim programları da insanları eğitmede ve davranışlarını ülkeyi, maneviyatı ve evrensel değerleri anlayan insanlara dönüştürmede etkilidir. (Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2018: 9).

3.1.7. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

MEB, (2018) öğretim programına göre sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile öğrencilerin;

1. “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri amaçlanmıştır.”

2. “Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları amaçlanmıştır.”

4. “Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri amaçlanmıştır.”

5. “Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri amaçlanmıştır.”

6. “Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları amaçlanmıştır.”

7. “Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri amaçlanmıştır.”

8. “Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri amaçlanmıştır.”

9. “Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri amaçlanmıştır.”

10. “Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri amaçlanmıştır.”

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın özel amaçları çerçevesinde vatan ve millet sevgisi, milli ve çağdaş değerler, kültürel mirasın korunması, çevre bilinci ve mekanı algılama becerisi, doğal kaynakları koruma bilinci, toplumsal sorunlara duyarlılık ve maddi-manevi değerlere önem verme gibi hassasiyeti yüksek konulara değinerek duyarlılık değeri alt teması; *doğal çevreye duyarlılık, tarihsel mirasa duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık* ve bu duyarlılık içinde yer alan *maddi ve manevi kültürel mirasa duyarlılık* değerlerine vurgu yapılmıştır.

3.1.8. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Değerler Eğitimi Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Öğretim programları değişen yaşam şartlarına göre kendini yenilemektedir. Yenilenen öğretim programı dahilinde duyarlılık değeri güncelliğini korumaktadır. Bu bağlamda 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı aşağıda Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Değerler Eğitimi

Adalet	Estetik
Aile birliğine önem verme	Eşitlik
Bağımsızlık	Özgürlük
Barış	Saygı
Bilimsellik	Sevgi
Çalışkanlık	Sorumluluk
Dayanışma	Tasarruf
Duyarlılık	Vatanseverlik
Dürüstlük	Yardımseverlik

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda “Adalet, Dürüstlük, Sorumluluk, Bağımsızlık, Vatanseverlik Bilimsellik, Dayanışma, Estetik, Barış, Eşitlik, Saygı, Duyarlılık, Sevgi, Aile Birliğine Önem Verme, Tasarruf, Yardımseverlik, Özgürlük ve Çalışkanlık” değerlerinin kazandırılması hedeflenmektedir.

3.1.9. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

“Millî ve dinî bayramlar, mahallî kurtuluş ve kutlama günleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalardan yararlanılarak öğrencilerin tarihsel duyarlılığı ve milli bilinçleri geliştirilmelidir.”

“Sosyal bilgiler öğretiminde okul dışı ortamlardan da faydalanmaya önem verilmelidir. Bu çalışmalar okulun yakın çevresinden (okul bahçesi gibi) pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazı alanlarına, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları, sanal müze gezisi vb.) yönelik olabilir. Ayrıca uygun konularda sözlü tarih ve yerel tarih çalışmaları da yapılmalıdır.”

Dikkat edilecek hususlara bağlı olarak öğretim programında duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık ve tarihsel mirasa duyarlılık değerlerine vurgu yapılmıştır. Milli bilinç ve tarihsel duyarlılık çerçevesinde milli kavramın temelini oluşturan kültür, bu bağlamda atalardan miras kalan maddi ve manevi değerleri de yansıtır (Şahin, 2015: 8). Milli ve manevi değerleri koruyup onalara sahip çıkmak toplumlar için bir duyarlılıktır. Birçok medeniyet, varlığını sürdürebilmek için kültürel mirasını korumak ve geleceğe aktarmak istemektedir. Bu miras sayesinde gelecek nesiller de geçmişlerini öğrenecekler (Coşkun, 2011: 25).

3.1.10. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı Başlığında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Birey ve Toplum

“Temel olarak ‘ben’ ve ‘biz’ olma süreçlerini içeren bu öğrenme alanında sosyal bilimlerden psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikolojiye odaklanılmakla birlikte disiplinler arası bir yaklaşım da benimsenmiştir. Buna göre öğrenciler, ‘ben’ ve ‘biz’ olma süreçlerini etkileyen mekânsal, tarihî ve kültürel faktörleri de değerlendirme imkânı bulacaklardır.” 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4, 5, 6 ve 7. sınıf “birey ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerine yer verilmemiştir. Öğrenme alanında duyarlılık değeri ve alt temaları kapsamı ile ilgili programda açıklama yapılmamıştır.

Kültür ve Miras

“Temelde tarih odaklı olan bu öğrenme alanı kültür ve kültürel mirası ön plana çıkaran bir yapıya sahiptir. Türk kültürünü oluşturan temel öğelerden hareketle kültürün korunması ve geliştirilmesini sağlayacak bir millî bilincin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Böylece öğrenciler kültürel öğelerin, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran özellikler olduğunu kavrayacaktır. Bunun yanında kültürümüzün dünya kültürel mirasının renklenmesine ve zenginleşmesine katkı sağladığı kavratılır.” 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4, 5, 6 ve 7. sınıf “kültür ve miras” öğrenme alanında duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değeri bütün sınıf kademelerinde kullanılmıştır. Kültürel mirasa duyarlılık değerinin alt temaları olan maddi kültür ve manevi kültür unsurları da vurgulanmıştır.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler

“İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı ile insanın çevresi ve etkileşimini tanımak, bu konuda çeşitli beceri ve değerleri kullanarak bu etkileşimin neden ve sonuçlarını anlamak ve geleceğe yönelik bireysel ya da toplumsal bakış açısı kazandırabilmek amaçlanmaktadır. İnsan, yer ve çevre etkileşimi, geniş ve renkli bir yelpaze oluşturur. Günümüzün teknolojik gelişmeleri

sonucunda insanlar tüm dünya ile iletişim kurabilmekte, bu sayede etkilemekte ve etkilenmektedirler. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı sayesinde sosyal bilgiler dersinin okutulduğu bütün sınıf düzeylerinde öğrencilere araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, gözlem, harita okuryazarlığı ve mekânı algılama becerilerinin kazandırılması hedeflenmiştir. Öğrenciler bu alana, basitten karmaşığa, yakından uzağa ve bulunduğu yerden çevreye doğru açılan ve gittikçe karmaşık bir hâl alan bir yaklaşım ile dâhil edileceklerdir.” 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4, 5, ve 6. sınıf “insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık vurgulanmıştır. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 7. sınıf kademesinde duyarlılık değerine yer verilmemiştir. Ancak belirtilmemesine rağmen “insanlar, yerler, çevreler” öğrenme alanında duyarlılık değeri ile ilgili metin içi ve görsellere yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum

Bu öğrenme alanında öğrenciler; yenilikçi, eleştirel ve bilimsel düşüncenin bilim ve teknolojinin gelişimini desteklediğini; bilim ve teknoloji geliştirme sürecini ve bunun toplumsal yaşama etkilerini anlayarak, bilgiye erişim için teknolojiyi kullanma becerisi kazanmalıdırlar. “Öte yandan, teknolojilerin günlük hayatla ne derecede ilişkili olduğunu öğrenirken bazı teknolojik ürünlerin doğaya verdiği zararları tartışır.” ifadesi bağlamında da doğal çevreye duyarlılık önemli bir değer olarak yansıtılmak istenmektedir. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4. sınıf “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık vurgulanmıştır. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 5, 6 ve 7. sınıf kademesinde duyarlılık değerine yer verilmemiştir. Ancak belirtilmemesine rağmen “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değeri ile ilgili metin içi ve görsellere yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim

“Bu öğrenme alanının temelini öğrencilerin girişimci ve bilinçli tüketicisi becerilerinin geliştirilmesi oluşturur. Ülke ekonomisinde kaynakların sınırlı olduğunu kavramaları, mevcut kaynakları korumak gereğinin önemine

inanmaları, kendi ekonomik yaşantısını diğerlerinininkiyle karşılaştırarak farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymaları, yaşadığı yerin ekonomik koşullarını inceleyip bu koşulları geliştirmek için çaba göstermeleri beklenmektedir.” 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 6. sınıf “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık vurgulanmıştır. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4, 5 ve 7. sınıf kademesinde duyarlılık değerine yer verilmemiştir.

Etkin Vatandaşlık

Bu öğrenme alanı dâhilinde elde edilen bilgiler ışığında öğrenciler: *“Toplumumuzda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin rolü nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden ben nasıl etkileniyorum? Grup, kurum ve sosyal örgütler nasıl değişir? Bu değişikliklerde benim rolüm nedir? sorularına cevap verebilmelidir. Toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavrarlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler.”* 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4, 5, 6 ve 7. sınıf kademelerinde “ etkin vatandaşlık” öğrenme alanında duyarlılık değerine yer verilmemiştir. Ancak belirtilmemesine rağmen “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında duyarlılık değeri ile ilgili metin içi ve görsellere yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar

“Günümüzde inançlar, fikirler, insanlar, sermaye, bilgi, teknoloji, kültürel ve siyasi sınırları aşarak küresel boyutta hareket hâlinedir. Böyle bir dönemde devletler de kendisi dışındakilerle bir yandan iş birliği yaparken diğer taraftan rekabet etmektedirler. Öğrencilerin bu ilişkileri kavrama ve değerlendirme konusunda bilinçli olmaları gerekmektedir. Küresel bağlantılar öğrenme alanı ile gelişen dünyanın gündemini takip eden, karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu Türk vatandaşları yetiştirmek amaçlanmaktadır.” 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4, 5 ve 6. sınıf kademelerinde “küresel

bağlantılar” öğrenme alanında duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değerine yer verilmiştir. 7. sınıf kademesinde belirtilmemesine rağmen “küresel bağlantılar” öğrenme alanında duyarlılık değeri ile ilgili metin içi ve görsellere yer verilmiştir. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda duyarlılık değerine ilişkin bulgular aşağıda Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Aile
		Anıtlar
		Çağdaş
		Demokrasi
		Demokratik katılım
		Dini bayramlar
		Edebiyat
		Etkin vatandaş
		Görsel sanatlar
		Hak
		Hukuk
		Kişilerarası yetkinlik
		Kültür
		Kültürel farkındalık
		Kültürlerarası yetkinlik
		Laik
		Manevi değer
		Millî bayramlar
		Müze-kentler
		Müzik
		Sahne sanatları
		Sanal müze gezisi
		Savaş alanları
		Sorumluluk
		Sosyal örgüt
		Tarihî yapılar
		Toplum
		Toplumsal ilişki
		Toplumsal sorun
	Doğal çevreye duyarlılık	Bilinçli tüketici
		Çevre okuryazarlığı,
		Değişim ve sürekliliği
		algılama
		Doğal çevre
		Doğal kaynakları koruma
		Dünya'nın coğrafi
		özellikleri
		Gözlem
		Harita okuryazarlığı
		İnsan ve çevre etkileşimi
		Kaynak
		Mekânı algılama
		Sınırlılık
		Sürdürülebilir çevre
	Tarihsel Mirasa duyarlılık	Evrensel değer
		Mahallî kurtuluş ve
		kutlama günleri
		Millet sevgisi
		Millî
		Millî bilinç
		Millî değer
		Sözlü tarih
		Vatan sevgisi
		Yerel tarih

2018 sosyal bilgiler öğretim programında yer alan 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında duyarlılık değeri ifadelerine yer verilmesine ilişkin

sonuçların bölümü, söz konusu tabloda elde edilen veriler kapsamında ortaya çıkarılarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3'e göre Milli Eğitim Bakanlığı'nın eğitim programlarının en önemli amaçlarından biri; bilgi üretir, hayatta işlevsel olarak kullanır, problem çözer, eleştirel düşünür, girişimci olur, azimli olur, iletişim becerisine sahiptir, empati kurar, topluma ve kültüre katkıda bulunur vb. nitelikli bir kişiye yöneliktir.

Öğretim programının amaçları doğrultusunda ulusal ve manevi değerleri benimseyen insanlar haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir, bireysel beceriler ve yetkinlikler hedeflenir.

Öğretim programı perspektifi bağlamında değerlerimizin toplumumuzun milli ve manevi kaynaklarından alınarak günümüze ulaştığı ve geleceğimize aktaracağımız en büyük mirasımız olduğu ifade edilmiştir.

Değerlerimiz bağlamında eğitim sistemi, yalnızca akademik olarak başarılı olan ve belirli bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değil, aynı zamanda temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmeyi amaçlayan; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmesi gerektiği kanısına varılmıştır.

Yetkinlikler bağlamında kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yeterliliklere atıfta bulunmak; Bireylerin farklılaşmış bir topluma ve çalışma yaşamına etkili ve yapıcı bir şekilde katılma olasılığına vurgu yapılır.

Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, Türk milli eğitiminin genel amaçları çerçevesinde Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimsemek, korumak ve geliştirmek, onların ailesini, vatanını ve milletini seven ve onları yüceltmeye çalışan vatandaşlar olarak yetiştirebilecekleri ifade edilmektedir.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programının özel amaçları çerçevesinde, milli bilince sahip vatandaş olmak, demokratik, laik, milli ve çağdaş değerleri yaşamaya istekli olmak, mekân algılama kapasitesini geliştirmek, doğa kaynaklarını korumaya çalışmak ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına, problem çözmeye, evrensel değerlere sahip olmak, ülkeyi ve dünyayı etkileyen konularda duyarlılık göstermek üzerinde durulmuştur.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar ile ilgili tarihsel duyarlılığın ve milli bilincin geliştirilmesi ifade edilmiş, okul dışı ortamlardan da faydalanılması gerektiğine değinilmiştir.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programının yapısı bağlamında “*birey ve toplum* öğrenme alanı ile *ben ve biz olma* süreçlerini etkileyen mekânsal, tarihî ve kültürel faktörleri değerlendirme imkânı ifade edilmiş, *kültür ve miras* öğrenme alanı ile kültür ve kültürel mirası ön plana çıkaran bir yapı üzerinde durulmuş, *insanlar, yerler ve çevreler* öğrenme alanı ile insanın çevresi ve etkileşimini tanınması, bu konuda çeşitli beceri ve değerleri kullanarak bu etkileşimin neden ve sonuçlarını anlaması, araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, gözlem, harita okuryazarlığı ve mekân algılama becerilerinin etkinliğinin artırılması belirtilmiştir. *bilim, teknoloji ve toplum* öğrenme alanı ile yenilikçi, eleştirel ve bilimsel düşüncenin bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin temeli olduğu ifade edilmiş, *üretim, dağıtım ve tüketim* öğrenme alanı ile öğrencilerin girişimci ve bilinçli tüketici becerilerinin geliştirilmesine değinilmiş, *etkin vatandaşlık* öğrenme alanı ile toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını belirtmiş, *küresel bağlantılar* öğrenme alanı ile gelişen dünyanın gündemini takip edebilen, karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu Türk vatandaşları yetiştirebilmeyi hedeflemiştir.”

3.2. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açıdan İncelemesine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan duyarlılık değeri ifadelerinin alt amaçları doğrultusunda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içerik ve görsel açıdan duyarlılık değeri bağlamında incelenmiştir.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Birey ve Toplum” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “birey ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık değerinin metin içerisinde 1 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık

değerine ilişkin alt tema toplumsal duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Bu alt temanın kodlarda 1 kez yer aldığı belirtilmiştir. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. 4. Sınıf Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Kültürel mirasa duyarlılık	Toplumsal duyarlılık	Yetim öğrenci (1)

Analizler sonucunda kodların çıkarılarak alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Onun Yerinde Olsaydım adlı metin içinde gazete haberi olan Küçük Yüreklilerden Dev Kampanya adlı haberde ifade edilen “*Aydın’ın Germencik ilçesi Bozköy İlkokulu 3A sınıfı öğrencileri harçlıklarından biriktirdikleri paraları hiç tanımadıkları bir yetim öğrenciye göndererek örnek davranış sergilediler. Narin Sözen Oruç, Her Sınıfın Bir Yetim Kardeşi Olsun adını verdiğimiz proje ile öğrencilere değerler eğitimi vermeye çalışıyoruz. Bu sayede çocuklarımız hoşgörüyü, sevgiyi ve empati kurmayı öğreniyorlar.*” dedi. (s. 27) ifadesi ile yetim öğrencilerin durumlarını dikkate alıp toplum içinde kardeşlik duygularını canlı tutmaya çalışarak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılığa vurgu yapılmıştır.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık değeri metin içinde 51, görsel materyalde 26 kez yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda tarihsel mirasa duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar olan maddi kültüre duyarlılık ve manevi kültüre duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Tarihsel mirasa duyarlılık 22, maddi kültüre duyarlılık 18, manevi kültüre duyarlılık 9 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgulara Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. 4. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	El sanatı (3)
		Mimari eser (3)
		Yemek (2)
		Eşya (8)
		Sandık (2)
		Geleneksel oyun(2)
		Bayram (1)
		Düğün (1)
		Fıkra (1)
		Kına gecesi (2)
	Manevi kültürel duyarlılık	Türkü (1)
		Masal (1)
	Tarihsel mirasa duyarlılık	Milli mücadele kahramanları (9)
		Cephe (4)
		Savaş (3)
		Genelge ve kongre (2)
		Bağımsızlık (1)
		Milli bilinç (1)
		Vatan (1)
		Bayrak (1)

Analizler sonucunda kodların çıkarılarak alt temaların oluşturulduğu cümleler ve görsellere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Ailemin Tarihi adlı metinde “*Ailemizin tarihini yazarken evimizde bulunan yazılı ve görsel belgeler ile eşyalardan hangilerinin size yardımcı olacağını söyleyebilirsiniz? Neden?*” (s. 34) paragrafında ifade edilen soru ile “*Aile tarihimizi oluştururken sözlü tarih yönteminin yanı sıra yazılı ve görsel kaynaklardan ve çeşitli nesnelerden de yararlanırız. Fotoğraflar, mektuplar, diplomalar, koleksiyonlar, kıyafetler ve çeşitli ev eşyaları bu tür kaynaklardan bazılarıdır.*” (s. 34) paragrafı ve “*Çantanın içinde ayrıca bir köstekli saat ve ince kâğıtların arasına konulmuş posta pulları vardı. Babaannem, dedemin pullara meraklı biri olduğunu ve bu koleksiyonun ondan kaldığını söyledi.*” (s. 36) ifadeleri o dönemi yansıtan köstekli saat ve posta pulu ile kültürel değerler belirtilerek kültürel mirasa duyarlılık alt temasında maddi kültür vurgusu yapılmıştır.

Milli Kültür Öğelerimiz adlı metinde “*Evinizde millî kültürümüzü yansıttığını düşündüğünüz eserler veya eşyalar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?*”(s. 38) sorusu bağlamında maddi kültürel unsurların sorgulanması ile

“Millet; dil, tarih ve kültür birliğı olan insan topluluğıdur. Uzun bir zamana yayılan bu yaşantılarının sonucunda da millî kültür adı verilen, kendilerine özgü maddi ve manevi değerler meydana getirirler. Böylece her millet; dili, gelenek ve görenekleri, millî kıyafetleri, bayramları, inançları, ahlaki değerleri ve sanat anlayışı ile başka milletlerden ayrılır.” (s. 38) ifadeleri bağlamında maddi ve manevi kültürel öğelerin önemi ifade edilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Milli Kültür Öğelerimiz adlı metinde *“Misafire kahve ikram etmek, dinî bayramlarda büyüklerin ellerini öpmek, hastaları ziyaret etmek, sünnet ve düğün törenleri yapmak millî kültür öğelerimizdendir. Ayrıca hepimizin evinde millî kültürümüzü yansıtan eşyalar ve sanat eserleri vardır.”*(s. 38) / *“Bizim gençliğimizde neredeyse her evde bir kahve değirmeni vardı. O zamanlar kahve pazardan çekirdek şeklinde alınır, evde kavrulur, daha sonra da bu değirmenlerde elle çekilirdi.”* (s. 38) paragrafları ile *“Anneannemin ve annemin anlattıklarından öğrendim ki kahve önemli kültür öğelerimizden biridir. Türk konukseverliğinin sembollerinden biri olan kahve ikramı atasözlerimize de konu olmuştur. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır, sözü de buna bir örnektir.”* (s. 39) ifadeleri bağlamında maddi ve manevi kültürel unsurların hayatımıza etkisi yansıtılarak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Milli Kültür Öğelerimiz adlı metinde *“Kızım, genç kızların çeyiz hazırlamaları ve çeyizlerini bu şekilde sandıkta saklamaları Türk kültüründe bir gelenektir. Sandık zaman içinde yavaş yavaş dolar, onunla beraber genç kız da kendini evlilik günlerine hazırlardı.”* (s. 39) / *“Öğrendiğıme göre çeyiz sandığı pek çok geleneğı de beraberinde yaşatarak günümüze kadar taşımış. Bunlardan biri olan çeyiz serme geleneğıne göre gelinin çeyizi düğünden birkaç gün önce kız evinde sergiye çıkarılmış. Böylece mahalledeki genç kızlar ve kadınlar gelinin çeyizini görürlermiş.”* (s. 39) ifadeleri bağlamında geleneksel olarak genç kızların çeyiz hazırlamaları ve çeyiz sandığının sunuluş şekli ile geçmişe ait kültürel değerlerimizin yansıtılması sonucu kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan maddi kültür vurgulanmıştır.

Milli Kültür Öğelerimiz adlı metinde *“Millî kültür öğelerimizi görebileğemiz yerlerden biri de pek çok şehrimizde bulunan etnografya*

müzeleridir.” (s. 40) / “Etnografik Eserler Salonu’nda yörüklerle ait toprak ev, hamur tahtasında yufka açan Yörük kadını, halı dokuyan genç kız, çıkırıktaki ip eğiren Yörük erkeği gibi öğeler yer almakta. Vitrinlerde ise çeşitli aydınlatma araçları, gülabdanlar, buhurdanlıklar, kadın ve erkek giysileri ile mutfak ve kahve kültürünü yansıtan kap-kacaklara yer verilmiş. Eserler tarihsel akışa göre Osmanlı Dönemi, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet’in ilk yılları ve günümüz eserleri şeklinde sergilenmiş.” (s. 40) / “Çevrenizde gördüğünüz ve etnografya müzelerinde sergilenmesi gerektiğini düşündüğünüz nesnelere hangi örnekleri verebilirsiniz?” (s. 40) sorusu ile “Çevrenizde millî kültürümüzü yansıtan, çeşitli amaçlarla inşa edilmiş mimari yapılar görürsünüz. Bu yapılar tarihî bir cami, köprü, çeşme, medrese, kervansaray veya bir ev olabilir.” (s. 41) / “Evinizde aile büyüklerinizden kalmış, değer verdiğiniz ve özenle korumaya çalıştığınız nesneler bulunabilir. Bunlar sandık, saat, madalya, giysi, lamba, masa, sandalye, yüzük, kemer, başlık gibi eşyalar olabilir.” (s. 41) ifadeleri ile maddi kültür unsurları vurgulanırken, “Şimdi bu nesnelerden birini seçiniz ve onunla ilgili olarak aşağıdaki nesne tanıtım kartında istenen bilgileri karşınıza yazınız” (s. 41) ifadesi ile bu maddi kültür unsurları etkinlik şeklinde sunulmak istenmiş, “Ayrıca hiçbir evin diğerinin manzarasını kapatmamasına dikkat edilmiştir. Bu durum, kültürümüzde komşuluk hakkına ne kadar saygı gösterildiğinin de bir kanıtıdır” (s. 41) / “Medrese gezimiz sırasında öğretmenimizin rehberliğinde küçük bir drama etkinliği de gerçekleştirdik. Böylece medresedeki geçmiş yaşantıları canlandırarak kendimizi burada bulunmuş olan tarihî kişilerin yerine koymaya çalıştık.” (s. 42) / “Kasımiye Medresesi’ni gezerken başta giriş kapısı olmak üzere bu tarihî yapının bazı bölümlerinin tahrip olduğunu gördük. Kültürel mirasımıza karşı duyarlı olmamız gerektiğini bir kez daha düşünerek medreseden ayrıldık.” (s. 42) / “Ülkemizdeki tarihî önemi olan mimari yapılar veya tarihî mekânlardan hangilerini gezip görmek istersiniz?” (s. 42) sorusu ile maddi kültürel mirasa duyarlılığa dikkat çekilmiş, paragrafta ifade edilen bilgiler dâhilinde ise mimari yapı, tarihi nesneler vb. gibi değerlere sahip çıkılması ve bu eserlerin korunması gerektiği ifadeleri bağlamında kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgusu yapılmıştır.

Milli Kùltür Öğelerimiz metni içinde “*Millî kùltür değlerlerimiz içinde bayramlarımızın ayrı bir yeri vardır. Bayram yaklaştıkça pek çok evde baklavalar açılıyor. Yaprak sarması gibi zahmetli yemekler hazırlanıyor. Anne babalar çocuklarıyla birlikte alışveriş için çarşıya çıkıyor.*” (s. 43) / “*Bayramlarda küçükler büyüklerin ellerinden öperken büyükler de onlara çeşitli hediyeler verirler. Bu güzel geleneklerimiz aile bireyleri arasındaki saygıyı, aile birliğini ve akrabalık bağlarını güçlendirir. Küçüklerin de kendilerini büyükler gibi önemli ve değerli hissetmelerini sağlar.*” (s. 43) paragrafı ile bayram sevincini, geleneksel bir bayram yaşantısını ifade ederek kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan manevi kültürel duyarlılık vurgusu yapılırken, “*Bayramlarımız dışında millî kültürümüzü yansıtan kutlama ve törenlere başka hangi örnekleri verebilirsiniz?*” (s.43) sorusu ile de manevi kültüre dikkat çekilmek istenmiştir.

Geçmişten Bugüne Çocuk Oyunları adlı metin içinde “*Geleneksel çocuk oyunlarımızdan hangilerini biliyorsunuz?*” (s. 44) sorusu ile kültürel mirasın manevi duyarlılığına dikkat çekilmek istenmiş, aynı metin içinde “*Tarih boyunca çocuklar, oyunlarını ya kendileri geliştirerek ya da büyüklerin oyunlarını değiştirerek oynamışlardır. Ancak değişimin gücü çocuk oyunlarını da etkilemiş ve zaman içinde bazı oyunlar ortadan kalkarken bazıları şekil değiştirmiştir. Kimi çocuk oyunları ise geçmişte oynandığı şekliyle değişmeden günümüze kadar gelebilmiştir.*” (s. 44) / “*Biz çocukluğumuzda çelik çomak, beştaş, seksek, körebe, saklambaç, yakan top, istop, aç kapıyı bezirgânbaşı, dalye gibi oyunlar oynardık. Salıncakta sallanır, ip atlar, çember çevirir, uçurtma uçururduk. Bu oyunları oynarken çok eğlenirdik. Oyun alanlarımız genellikle sokaklar, mahallemizdeki boş arsalar, bahçeler ve tarlalardı. Bazen bağ bahçe sahiplerinden azar işitirdik ama doğayla iç içe olmaktan vazgeçmezdik.*” (s. 44) ifadeleri ile geçmiş dönemlerde oynanan ve bir kültür haline gelen çocuk oyunları yansıtılarak kültürel mirasın manevi duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır.

Aşık Oyunu konu başlığı içinde “*Evde, okulda veya sokakta arkadaşlarınızla birlikte en fazla oynamak istediğiniz geleneksel çocuk oyunu hangisidir?*” (s. 46) sorusu ile geleneksel bir çocuk oyununa dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

Topaç Çevirme konu başlığı içinde “Geçmişten günümüze değişerek gelebilmiş oyuncaklara ve çocuk oyunlarına başka hangi örnekleri verebilirsiniz? Geleneksel çocuk oyunlarını ve günümüzdeki oyunlarla karşılaştırdığınızda neler söylersiniz?” (s. 47) soruları ile kültürel mirasın manevi duyarlılığına dikkat çekilmek istenmiştir.

Topaç Çevirme konu başlığı içinde “Eskiden ülkemizde oynanan çocuk oyunlarını incelediğimizde bunların çoğunlukla evin dışında, bahçede, sokakta veya boş bir alanda oynandığını görürüz. Bu oyunlar, aynı anda birden fazla çocuğun katıldığı grup oyunlarıdır. Günümüzde ise grup oyunları azalırken tek başına oynanan oyunlar artmış ve çocuklar sadece evlerde oyun oynar hâle gelmiştir.” (s. 48) / “Çocuklar artık zamanlarının büyük kısmını bilgisayar ve televizyon başında geçirmektedir. Bu sebeple özellikle büyük şehirlerde geleneksel oyunlar gibi geleneksel çocukluk da kaybolma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu değişimin başlıca nedenleri teknolojinin gelişmesi ve hızlı kentleşmedir. Boş alanların ve bahçeli evlerin azalması nedeniyle çocuklar arkadaşlarıyla yüz yüze iletişim kurabilme imkânı bulamamaktadır.” (s. 48) paragrafı bağlamında geçmiş dönem kültürel yaşantısı ile günümüz yaşantısı arasındaki kültürel yaşam farklılığına değinilerek kültürel mirasın manevi duyarlılığına vurgu yapılmıştır.

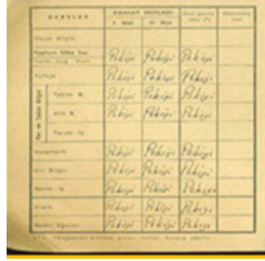
Topaç Çevirme konu başlığı içinde “Çocukluğunuzda oynadığınız oyunlardan günümüzde de devam edenler var mı? Varsa bu oyunlar hangileridir?” (s. 48) sorusu bağlamında geleneksel çocuk oyunlarının günümüze gelebilme durumu sorgulanarak kültürel mirasın manevi duyarlılığına vurgu yapılmıştır.

(s. 34).

Şekil 1. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

Aile tarihi ile ilgili evlerde bulunan yazılı ve görsel belgeler ve eşyalara yer vermesi ile bu bağlamda maddi kültürel mirasa duyarlılık alt temasını vurgulamaktadır.

(s. 34).

Şekil 2. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

Kültürel değerlerimizden olan geçmiş yaşantımıza ait yazılı ve görsel belge veya eşyalar maddi kültürel mirasa duyarlılık alt temasını vurgulamaktadır.

(s. 36).

Şekil 3. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

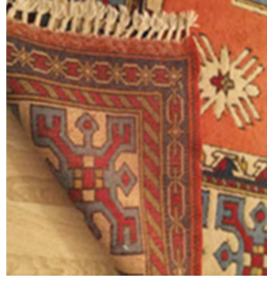
İçinde yer alan posta pulları kültürümüzün bir parçasıdır bu bağlamda maddi kültürel mirasa duyarlılık alt temasını vurgulamaktadır.

(s. 38).

Şekil 4. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

Evinizde millî kültürümüzü yansıttığını düşündüğünüz eserler veya eşyaların var olması bağlamında kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgusu yapılmıştır.

(s. 38).

Şekil 5. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

Hepimizin evinde millî kültürümüzü yansıtan eşyalar ve sanat eserlerinin var olmasıyla milli kültür değerleri yansıtılarak kültürel mirasa duyarlılık alt temalarından maddi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 39).

Şekil 6. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Anneannemin ve annemin anlattıklarından öğrendim ki kahve önemli kültür öğelerimizden biridir. Türk konukseverliğinin sembollerinden biri olan kahve ikramı atasözlerimize de konu olmuştur. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.” (s. 39) ifadesi ile kahvenin geleneksel bir sembole dönüşmesi kültürümüzü yansıtan bir parça olarak maddi kültürel mirasa duyarlılık alt temasını vurgulamaktadır.

(s. 39)

Şekil 7. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

Görselde “Nerede bir giysi, ipekli kumaş, takı, oya, dantel veya işleme görseller onu alır veya yapar ve kızlarının çeyiz sandığına koyarlardı. Sandık zaman içinde yavaş yavaş dolar, onunla beraber genç kız da kendini evlilik günlerine hazırlardı.” (s. 39) ifadesi ile desteklenerek maddi kültürel mirasa duyarlılık alt temasını vurgulamaktadır.

(s. 40).

Şekil 8. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

Görselde yer alan müzede “Eserler tarihsel akışa göre Osmanlı Dönemi, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet’in ilk yılları ve günümüz eserleri şeklinde sergilenmiş.” (s. 40) ifadesi ile desteklenerek maddi kültürel mirasa duyarlılık alt temasını vurgulamaktadır.

(s. 42).

Şekil 9. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Böylece medresedeki geçmiş yaşantıları canlandırarak kendimizi burada bulunmuş olan tarihî kişilerin yerine koymaya çalıştık.” (s. 42) ifadesi ile Mardin’deki yaşama dair geçmişin yansıtılması açısından maddi kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 42).

Şekil 10. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Kasımiye Medresesi’ni gezerken başta giriş kapısı olmak üzere bu tarihî yapının bazı bölümlerinin tahrip olduğunu gördük. Kültürel mirasımıza karşı duyarlı olmamız gerektiğini bir kez daha düşünerek medreseden ayrıldık.” (s. 42) ifadesi bağlamında kültürel mirasımıza sahip çıkılması gerektiği ifade edilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır.

(s. 43).

Şekil 11. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

Görselde yer alan el öpme âdeti bayramlarda “Bayramlarda küçükler büyüklerin ellerinden öperken büyükler onlara çeşitli hediyeler verirler.” (s. 43) ifadesi ile desteklenerek manevi kültürel mirasa duyarlılık alt temasını vurgulamaktadır.

(s. 44).

Şekil 12. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Kimi çocuk oyunları ise geçmişte oynandığı şekliyle değişmeden günümüze kadar gelebilmiştir.” (s. 44) görselde yer verilen geleneksel oyunların

yıllara rağmen günümüze kadar taşınabilmesi ile manevi kültüre duyarlılık alt teması vurgulanmaktadır.

(s. 48).

Şekil 13. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Çocuklar artık zamanlarının büyük kısmını bilgisayar ve televizyon başında geçirmektedir. Bu sebeple özellikle büyük şehirlerde geleneksel oyunlar gibi geleneksel çocukluk da kaybolma tehlikesiyle karşı karşıyadır.” (s. 48) görselde geleneksel oyuncaklar ile günümüzdeki oyuncaklar arasındaki değişimin kültürel yaşama etkisi ile manevi kültüre duyarlılık alt teması vurgulanmaktadır.

Tarihsel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele adlı metin içinde “Vatanımızı ve özgürlüğümüzü borçlu olduğumuz kahramanlar hakkında neler biliyorsunuz?” (s. 49) sorusu ile “Millî Mücadele’nin kazanılmasında Türk milletinin bağrından çıkan kahramanlarımızın payı büyüktür. Bu kahramanların başında Ya istiklal ya ölüm! diyerek Millî Mücadele’yi başlatan Gazi Mustafa Kemal Atatürk gelir.” (s. 49) / “Avrupa devletleri Osmanlı topraklarını paylaşma konusunda anlaşmışlardı. Mustafa Kemal, 1914’ten 1918 yılına kadar süren Birinci Dünya Savaşı’nda da çeşitli cephelerde görevler üstlendi. Çanakkale Cephesi’nde kazandığı zaferden dolayı halk arasında Anafartalar Kahramanı olarak tanındı.” (s. 49) / “Anadolu’ya geçen Mustafa Kemal, ilk iş olarak arkadaşlarıyla millî bilinci uyandırmaya çalıştı. Bu amaçla; Havza ve Amasya’dan genelgeler yayımlayarak Türk milletine yurdumuzun içinde bulunduğu durumu ve kurtuluş yolunu anlattı. Halktan işgallere karşı protesto mitingleri düzenlemesini ve mücadele etmesini istedi. Başkanı seçildiği Erzurum Kongresi’nde vatanın bölünmez bir bütün olduğunu vurguladı. Sivas Kongresi’nde ise millî cemiyetleri tek çatı altında toplayarak birlik ve beraberliği sağladı.” (s. 50) ifadeleri ile vatanımızın

kurtuluşunu borçlu olduğumuz insanlara, Mustafa Kemal’e değinilerek düşman işgali ile beraber milli mücadele döneminde yapılan fedakarlıklar anlatılarak tarihsel mirasa duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır.

Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele adlı metin içinde “*Mustafa Kemal’in yerinde siz olsaydınız millî bilinci uyandırmak amacıyla neler yapardınız?*” (s. 50) sorusu ile tarihsel bir empati kurularak milli bilince nasıl katkı yapılacağı sorgulanarak tarihsel mirasa duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır.

Doğu Cephesi ve Kazım Karabekir adlı konu içinde “*Kâzım Paşa, kötü davranışları görülen çocukla tek başına yüzleşir ve onunla konuşurdu. Paşa Baba’nın bir kenara çekip öğüt verdiği çocuğun bir daha kötü bir şey yaptığı olmazdı.*” (s. 51) / “*Çocuklarda en çok göze çarpan şey dürüstlük, doğru sözlülüktü. Bu özellikleri öğütlerle değil içinde yaşadıkları çevreden, havadan almaktaydılar.*” (s. 51) ifadeleri ile bir milli mücadele liderinin memleketin geleceği olacak çocuklara yaklaşımı ile tarihsel mirasa duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır.

Güney Cephesinde Kahramanlar adlı metinde “*Tayyar Rahmiye Hanım, 1 Temmuz 1920’de Osmaniye’deki Fransız karargâhına müfrezesiyle birlikte taarruz ettiği sırada düşman ateşiyle şehit düştü. Silah arkadaşları onun başlattığı taarruzu zaferle sonuçlandırıp düşman karargâhını ele geçirdiler. Bugün bu vatansever Türk kadınının mezar taşında şu cümleler yazılıdır: Yarınların sahibi ey gençlik, / İyi tanı, ebedî sükûnetle bu mezarda yatı. Hak için, bayrak için canın feda edip / Armağan etti bize bu mukaddes vatanı.*” (s. 52) ifadeleri ile vatan uğruna yapılan fedakarlıklar yansıtılarak tarihsel mirasa duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır.

Güney Cephesinde Kahramanlar adlı metinde “*Ali Saip Bey, Fransızlarla girdiği bir çarpışmanın ardından savaş alanını gezerken şu duygulu sözleri söylemiştir: Şimdi toprağa serilip kalmış bu bahtsız Fransız delikanlıları ne arıyorlardı burada? Niye geldiler, burada ne işleri vardı? Urfa nere, Paris nere? Neden gelip yaşamlarını burada bıraktı bu genç insanlar. Türk yurdunu ele geçirmek, Türk istiklalini yok etmek için buraya gönderilen bu bahtsızları oymakların ve çevre köylerin savaşıları öldürmedi. Hayır, onları buraya*

gönderenler öldürdü.” (s. 53) / “Şahin Bey kendisinden Antep yolunu açmasını isteyen Fransız Komutanlığına şu mektubu yazmıştır: Kirli ayaklarınızın bastığı şu toprakların her zerresinde Türk kanı vardır. Her bucağında bir atanın mezarı vardır. Eski zamanlardan beri Türkler bu topraklarda yaşamaktadır. Türk bu topraklara, bu topraklar da Türk’e ısındı, kaydı. Sadece siz değil bütün dünya bir araya gelse bizi bu topraklardan ayıramaz. Sonra sen, Türk esir yaşamaz, diye duymadın mı? Namus ve hürriyeti için ölüme atılmak bize, ağustos ayı sıcağında soğuk su içmekten daha tatlı gelir. Bir gün evvel topraklarımızdan savuşup gidiniz. Yoksa kıyarız canınıza.” (s. 54) ifadeleri ile vatan toprağının kutsallığı ve bağımsızlık ruhu yansıtılarak tarihsel mirasa duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır.

Batı Cephesinde Savaş adlı metin içinde “İzmir’in işgaline karşı ilk tepki gazeteci Hasan Tahsin’den geldi. İzmir’de yayımlanan Hukukubeşer gazetesinin başyazarı Hasan Tahsin 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir rıhtımına çıkan Yunan askerlerine ilk kurşunu atarak Millî Mücadele’nin sembol isimlerinden biri oldu. Hasan Tahsin çıkan çatışmada şehit düştü. Ancak onun bu kahramanca hareketi Türk milletinin direniş azmini güçlendirdi.” (s. 54) / “Şerife Bacı İnebolu’dan Kastamonu’ya kağıyla cephe taşıyordu. Genç kadın bir seferinde kafilesinin gerisinde kaldı. Buna rağmen sürekli yağın kar altında gece boyunca yoluna devam etti. Cephe yüklü kağıyla Kastamonu Kışlası önüne kadar gelebildi.” (s. 57) / “Bu kahraman Türk kadını, yorganını taşıdığı top mermilerinin üzerine örterek kıymetli yükünü korumak istemişti. Kendisi de kollarını açarak yorganın üzerine kapanmış hâlde soğuktan donakalmıştı.” (s. 57) / “Cemil ve Rifat Çavuşlar gözyaşları dökerek şehit kadının üzerindeki karları süpürüp onu arabadan indirdiler. Tam o anda yorganın altından gelen bir çığlıkla irkildiler. Yorganı kaldırıncı otlara sarılı top mermileri arasında kundaklı bir kız çocuğuyla karşılaştılar. Annesi top mermileri ıslanmasın ve o donmasın diye kendisini feda etmişti.” (s. 57) / “Bizler milletimizin geçmişte uğradığı felaketlerden ve gösterdiği fedakârlıklardan ders çıkarmalıyız. Bir yandan da başta Atatürk olmak üzere kahraman atalarımızla gurur duyup onlardan aldığımız güçle kendimize güvenmeliyiz.” (s. 58) ifadeleri ile milli mücadele dönemi içinde vatan uğruna

yapılan fedekârlıklar ve fedakârlığı yapan kahramanlar yansıtılarak tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Batı Cephesinde Savaş adlı metin içinde “*Millî mücadelenin ülkemiz ve milletimiz için önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?*” sorusu ile milli mücadele etkisi sorgulanarak tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Etkinlik bölümünde “*Büyük Taarruz’u gösteren yukarıdaki resim Anıtkabir’deki Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesinden alınmıştır. Resmi inceleyiniz.*” (s. 58) ifadesi bağlamında resme göre açık uçlu bir soru ile / “*1. Dumanların arasında koşan askerlerin ortak amacı nedir? / 2. Askerin elinde bulunan Türk bayrağı hangi değerleri simgelemektedir? / 3. Mustafa Kemal’in en üstte çizilmesinin nedenleri neler olabilir? / 4. Resimdeki kişilerden hangisiyle konuşmak ve ona neler söylemek isterdiniz? / 5. Sizden resme bir ad vermeniz istenseydi hangi adı verirdiniz?*” (s. 58) soruları ve Neler Öğrendiniz bölümünde boşluk doldurma sorusu olan “*Millî kültürümüzü yansıtan maddî kültür öğeleri... müzelerinde sergilenir.*” (s. 59) ifadeleri bağlamında askerin amacı, Türk bayrağının önemi, Mustafa Kemal’in tarihe etkisi ve tarihsel bir empati kurulması ile o dönemi anlamaya çalışıp o dönem yaşantılarını örnek soru ve sorgulama etkinlikleri ile yansıtılarak tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 49).

Şekil 14. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

Görsel “*Çanakkale Cephesi’nde kazandığı zaferden dolayı halk arasında Anafartalar Kahramanı olarak tanındı.*” (s. 49) ifadesi ile desteklenerek tarihimize yön veren önemli bir kahramana değinilerek tarihsel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 50).

Şekil 15. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Mustafa Kemal, ülkemizin uğradığı bu felaket karşısında ümidini kaybetmedi. Geldikleri gibi giderler diyerek işgalcilerin yurdumuzdan kovulacağına olan inancını dile getirdi.” (s. 50) paragrafı bağlamında ümitsizliğe yer vermemesi, karlılık ve inancıyla vatanın bağımsızlığı için mücadelesi ile tarihsel mirasa duyarlılığa vurgu yapmıştır.

(s. 51).

Şekil 16. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

Kâzım Paşa, *“Paşa Baba’nın bir kenara çekip öğüt verdiği çocuğun bir daha kötü bir şey yaptığı olmazdı.”* (s. 51) ifadesi bağlamında bir lider olarak vatani var eden evlatları sahiplenmesi ve bu hassasiyet ile tarihsel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 52).

Şekil 17. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

“1890’da Osmaniye’de doğan Rahmiye Hanım, Fransızların halka yaptığı zulümler üzerine gönüllülerden kurduğu müfrezesinin başında Millî Mücadele’ye

katıldı. Rahmiye Hanım’a atılınca hareketlerinden dolayı Tayyar (uçan) unvanı verildi.” (s. 52) ifadesi doğrultusunda vatan uğruna fedakârca mücadele eden bir kahramanının yaptıklarının yansıtılması örneği ile tarihsel mirasa duyarlılık üzerinde durulmuştur.

(s. 53).

Şekil 18. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Kadınları korumak isteyen Çakmakçı Sait’i de şehit ettiler. Bunun üzerine Sütçü İmam adıyla bilinen Maraşlı bir vatansever hızla dükkânından çıkarak askerlerden birini öldürdü.” (s. 53) ifadesi doğrultusunda vatanına, tarihine sahip çıkılma duygusu ile tarihsel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 53).

Şekil 19. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

“İşgalden sonra şehrin ileri gelenleri ile bir millî teşkilat kurarak Fransızların Urfa’dan atılmasında önemli rol oynadı.” (s. 53) ifadesi doğrultusunda Ali Saip’in vatanı müdafaası ve vatan tarihine sahip çıkılma duygusuna değinilerek tarihsel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 54).

Şekil 20. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Şahin Bey: Kirli ayaklarınızın bastığı şu toprakların her zerresinde Türk kanı vardır... Türk bu topraklara, bu topraklar da Türk’e ısındı, kaydadı. Sadece siz değil bütün dünya bir araya gelse bizi bu topraklardan ayıramaz.” (s. 54) ifadesi bağlamında Şahin Bey’in vatan sevgisi ve tarihine bağlılığı ile tarihsel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 55).

Şekil 21. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Hasan Tahsin 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir rıhtımına çıkan Yunan askerlerine ilk kurşunu atarak Millî Mücadele’nin sembol isimlerinden biri oldu.” (s. 55) ifadesi ile Hasan Tahsin’in tarihe iz bırakan fedakârlığını anlayabilme bağlamında tarihsel mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 56).

Şekil 22. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Yörük Ali Efe, yaklaşık yirmi ay boyunca düşman kuvvetlerinin Aydın üzerinden doğuya doğru ilerlemesini engelledi.” (s. 56) görselde Yörük Ali Efe’nin tarihe yaptığı katkı ile tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmaktadır.

(s. 56).

Şekil 23. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Mustafa Kemal, İsmet Paşa’ya çektiği kutlama telgrafında Siz orada yalnız düşmanı değil milletin ters giden talihini de yendiniz, diyerek kazanılan zaferlerin önemini vurguladı.” (s. 56) ifadesi ile İsmet İnönü’nün Türk tarihe yaptığı katkılara teşekkür edilmesine değinilerek tarihsel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 57).

Şekil 24. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

“Şerife Bacı (bu kahraman Türk kadını), yorganını taşıdığı top mermilerinin üzerine örterek kıymetli yükünü korumak istemişti. Kendisi de kollarını açarak yorganın üzerine kapanmış hâlde soğuktan donakalmıştı.” (s. 57) cümleleri ile Şerife Bacı’nın tarihe yapmış olduğu fedârkarca tutum ve katkı ile tarihsel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 57).

Şekil 25. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

Görselde “*Millî Mücadele’ye yaptığı bu katkıları nedeniyle Mustafa Kemal’in teklifi üzerine TBMM tarafından mareşalliğe yükseltildi.*” (s. 57) ifadesi bağlamında Fevzi Çakmak’ın bu milletin geleceği için yaptıkları ifade edilerek tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmaktadır.

(s. 58).

Şekil 26. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel Mirasa Duyarlılık Değeri

“*Büyük Taarruz’u gösteren aşağıdaki resim Anıtkabir’deki Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesinden alınmıştır. Resmi inceleyiniz ve altta verilen soruların cevaplarını defterinize yazınız.*” (s. 58) sorusu ile görsel yorumlanıp tarihsel bir bakış açısı kazandırılması hedeflenerek tarihsel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

2018 Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 10, görsel materyalde 4 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Doğal çevreye

duyarlılık 10 kez yer almaktadır. Doğal çevreye duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. 4. Sınıf İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Çevre sorunu (7) Doğal güzellik (3)

Yapılan analizler sonucunda kodların belirlenerek alt temanın oluşturulduğu cümlelere örnekler verilip gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Çevremizde Neler Oluyor konusunda geçen “*Vişne ağacındaki sevimli serçeler hayatıma renk kattı. Onları tanıdıktan sonra kuşlara ve doğaya olan sevgimin dahada arttığını hissettim. Böylece doğadaki varlıklara ve doğal çevreye duyarlı olmamız gerektiğini daha iyi anladım.*” (s. 72) ifadesi bağlamında doğal güzelliklere önem verilerek o duygunun hissettirilmesi açısından doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Yaşadığım Yer adlı konu içerisinde “*Çarşamba ve çevresinin yer şekilleri bu bölgedeki nüfus özelliklerini de belirlemiştir. Çarşamba bu özelliğini tarıma ve yerleşmeye uygun geniş düzlüklere sahip olmasına borçludur. İlimizin iç bölgelerine doğru gidildikçe elverişli yer şekilleri yerini dağlık ve engebeli arazilere bırakır. Bu nedenle iç bölgelerde kalan ilçelerimizin nüfusu Çarşamba ile karşılaştırılamayacak kadar azdır.*” (s. 79) paragrafında doğal çevre ile insan yaşantısının birbirine etkisi üzerinde durulmuş, aynı konu içinde belirtilen “*Harita incelememizi tamamladıktan sonra öğretmenimiz, Çarşamba’nın coğrafi özelliklerini anlatan bir türkümüz olduğunu söyledi. Aklımıza hemen Çarşamba’yı Sel Aldı türküsü geldi: “Çarşamba’yı Sel Aldı, / Çarşamba’yı sel aldı, / Bir yar sevdim el aldı, / Keşke sevmez olaydım, / Elim koynumda kaldı. / Yöre: Samsun / Çarşamba”* (s. 79) paragrafı bağlamında çevrede oluşan bir sorun üzerinde

durulmuş ve bu durumun toplum hayatına, türkülere konu olmasına değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Aynı konu içerisinde “Yaşadığınız yerin coğrafi özellikleri hakkında bilgi veren hikâye, efsane, şiir, türkü vb. eserler var mıdır? Varsa bunlara hangi örnekleri verebilirsiniz?” (s. 79) soruları ile doğal çevrenin insan hayatında geniş yer edinen hikâye, şiir, türkü vb. çalışmalara etkisini sorgulatarak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgusu yapılmıştır.

Yaşadığım Yer adlı konu başlığı içinde “Millî kültürümüz içinde destanlarımız, türkü ve şiirlerimiz önemli yer tutar. Bu eserlerde insanımız acı tatlı anılarını, duygularını, gelenek ve göreneklerini dile getirir. Aynı zamanda yaşadığı bölgenin yer şekillerini, bitki örtüsünü, iklimini ve diğer coğrafi özelliklerini anlatır.” (s. 80) ifadesi bağlamında gelenek ve göreneklere bağlı yaşamın doğal çevreye yansımalarına değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır.

Doğal Afetelere Hazırlıklı Olalım konu başlığı içinde “Heyelan sırasında bazen can ve mal kayıpları yaşanır. Evler ve yollar kullanılamaz hâle gelebilir. Toprak kaymasını önlemek ve bunun zararlarından korunmak için ağaçlandırmaya önem verilmelidir. Ayrıca kayma tehlikesi olan yerlere evler yapılmamalıdır.” (s. 83) paragrafı bağlamında insan ile doğanın birbirine etkisi üzerinde durulmuş, “Sel baskınlarını önlemek için özellikle doğal çevreye duyarlı olunmalıdır. Bu amaçla doğal bitki örtüsü özellikle de ormanlar korunmalı, dik yamaçlar teraslanarak eğim azaltılmalı ve akarsu kenarlarına yerleşmeler kurulmamalıdır. Ayrıca, akarsu yataklarına setler ve barajlar yapılarak suyun akışı kontrol altına alınmalıdır.” (s. 84) ifadesi ile “İnsanlar hangi hareketleriyle selin bir doğal afete dönüşmesine yol açabilir?” (s. 84) sorusu bağlamında da insan ile doğanın birbirine etkisi üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık vurgulanmıştır.

Doğal Afetlere Hazır Olalım konusu dâhilinde “Fırtınanın zararlarından korunmak için her şeyden önce yapıların sağlam inşa edilmesi gerekir. Diğer yandan erken uyarı sistemleri kurularak ve acil durum planları yapılarak yaklaşan kuvvetli fırtınalara karşı önlemler alınmalıdır.” (s. 84) ifadesi ile konunun hassasiyetine vurgu yapılmış olup “Fırtınalardan korunmak için neler

yapılmalıdır?” (s. 84) sorusu ile “deprem öldürmez; bina öldürür, diye bir söz vardır. Bu nedenle depremden korunmak için her şeyden önce binalarımızı sağlam zeminlere, depreme dayanıklı biçimde yapmalıyız. Ayrıca deprem eğitimine önem vermeli ve öğrendiklerimizi uygulamalıyız.” (s. 86) ifadeleri bağlamında doğal afetlere karşı önlem alınması, çevreye karşı hassas olarak hareket edilmesi gerektiği vurgusu ile doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Neler öğrendiniz bölümünde *doğru yanlış* etkinlik kısmında belirtilen soruda “*Dik yamaçların teraslanması sel baskınlarına karşı alınan önlemlerden biridir.*” (s. 91) cümlesinde çevrede oluşan olumsuz sonuçlar için duyarlı olarak önlem alınması gerektiği belirtilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 72).

Şekil 27. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “*Onları tanıdıktan sonra kuşlara ve doğaya olan sevgimin daha da arttığını hissettim.*” (s. 72) ifadesi ile insan ve doğanın birbirine etkisi belirtilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 83).

Şekil 28. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “*Bu afet sırasında bazen can ve mal kayıpları yaşanır. Evler ve yollar kullanılamaz hâle gelebilir. Toprak kaymasını önlemek ve bunun zararlarından korunmak için ağaçlandırmaya önem verilmelidir.*” (s. 83) ifadesi ile desteklenerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmaktadır.

(s. 84).

Şekil 29. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Bu görsel “*Bu amaçla doğal bitki örtüsü özellikle de ormanlar korunmalı, dik yamaçlar teraslanarak eğim azaltılmalı ve akarsu kenarlarına yerleşmeler kurulmamalıdır.*” (s. 84) ifadesi ile desteklenerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmaktadır.

(s. 84).

Şekil 30. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görsel “*Fırtınanın zararlarından korunmak için her şeyden önce yapıların sağlam inşa edilmesi gerekir.*”(s.84) ifadesi ile desteklenerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmaktadır.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Bilim, Teknoloji ve Toplum” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 13, görsel materyalde 3 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Doğal çevreye duyarlılık alt teması 12 kez, toplumsal duyarlılık 1 kez yer almıştır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. 4. Sınıf Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Teknolojinin yanlış kullanımı (3) Çevre kirliliği (3) Teknolojik gelişme (2) Hayvan sağlığı (2) Teknoloji etkisi (1) Sağlık (1)
	Kültürel mirasa duyarlılık	Toplumsal duyarlılık Arkadaşlık ilişkileri (1)

Yapılan analizler sonucunda kodların belirlenerek alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler verilip gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Geçmişten Bugüne Teknoloji adlı konuda belirtilen: “*Teknolojik gelişmeler hayatımızı değiştirirken çevremizi de değiştirmiştir. Örneğin arabaların hızlanması ve sayılarının artmasına bağlı olarak eskinin tek şeritli dar yollarının yerini iki, üç şeritli, gidiş gelişli otoyollar almaya başlamıştır. Diğer yandan yüksek dağları ve boğazları kolayca aşır yolculukları kısaltmak amacıyla tüneller açılmış, köprüler ve viyadükler inşa edilmiştir.*” (s. 103) paragrafı ile “*İletişim, ulaşım, haberleşme ve şehirleşme alanlarındaki teknolojik gelişmeler insan hayatında olumlu ve olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Hava kirliliği, gürültü, yeşil alanların azalması vb. çevre sorunları da teknolojideki gelişmelere bağlı olarak daha fazla gündeme gelmektedir.*” (s. 103) ifadesi ve “*Teknolojinin hayatımıza ve çevremize etkilerinin neler olduğunu düşününüz. Daha sonra da bu konuyla ilgili olarak vereceğiniz örnekleri aşağıdaki tabloya yazınız.*” (s. 103) etkinliğinde teknolojinin çevreye etkisi belirtilmiş ayrıca insanın doğaya etkisi üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Zarar Vermeden Kullanalım konu başlıklı çalışmada metnin giriş kısmında “*Teknolojik ürünleri kullanırken kendimize, başkalarına ve doğaya zarar verebiliriz, diyen bir kişi ifadesine örnek olarak hangi durumları söyleyebilir?*”

(s. 114) ifade edilen soru ile doğal çevreye duyarlılık alt teması bağlamında değerlendirme vurgusu yapılmıştır.

Zarar Vermeden Kullanalım konulu metinde *“Uzun süre bilgisayar başında oturmak baş, göz ve kulak ağrısı; baş dönmesi, kan basıncında yükselme, sinirlilik ve yorgunluk yapabilir. Diğer yandan bilgisayarın radyasyon yayan bir araç olduğu da unutulmamalıdır. Çevreye yayılan bu ışınlar canlı hücreleri doğrudan etkileyerek genlerde bozulmaya neden olabilmektedir.”* (s. 115) ifadesi bağlamında doğaya verilebilecek zarar üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Zarar Vermeden Kullanalım konulu metinde *“Zamanımızın çoğunu bilgisayarın başında geçirmek ruh sağlığımızı olumsuz yönde etkiler. Özellikle gelişme çağındaki olan bizler, bilgisayara bağımlı kalırsak arkadaşlık ilişkileri kurmakta zorlanırız. Arkadaşlarımızla oynamaya zaman bulamaz ve sosyal yönümüzü geliştiremeyiz.”* (s. 115) paragrafında insanların birbiri ile ilişkilerine verdikleri zararların üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Zarar Vermeden Kullanalım adlı konu içinde *“Özge de arkadaşlarına teknolojik ürünlerin yanlış kullanılmasının doğal hayata, özellikle de hayvanlara verdiği zararlardan söz etti.”* (s. 118) bahsi geçen ifade ile doğal hayata ve hayvanlara verilen önem çerçevesinde çevresel duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır. Bahsi geçen internet haberine göre *“Antalya’da yapılan Anadolu Rallisi sırasında koruma altında bulunan alageyikler zarar gördü. Neslinin son örnekleri yalnızca Antalya’da kalan 44 alageyikten hamile olan 7’si ralli otomobillerinin çıkardığı motor gürültüsü nedeniyle düşük yaparak öldü. Gürültüden rahatsız olan diğer alageyikler ise paniğe kapılıp kaçarken ağaçlara ve kayalara çarparak yaralandı.”* (s. 118) paragrafı bağlamında doğaya ve doğada yaşayan canlılara verilen zarara değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Konu ile ilgili metin sonu *“Teknolojik ürünleri yanlış kullanmanın zararlarına hangi örnekleri verebilirsiniz?”* (s. 118) / *“İnternet araştırması yaparak teknolojinin yanlış kullanımının insanlara ve doğaya verdiği zararları anlatan bir haber bulunuz. Haberi sınıfınızda arkadaşlarınızla paylaşıp*

tartışınız.” (s. 118) soruları ile doğaya verilen zarara dikkat çekilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 103).

Şekil 31. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görsel *“Hava kirliliği, gürültü, yeşil alanların azalması vb. çevre sorunları da teknolojiye gelişmelere bağlı olarak daha fazla gündeme gelmektedir.”* (s. 103) ifadesi ile desteklenerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmaktadır.

(s. 115).

Şekil 32. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde *“Diğer yandan bilgisayarın radyasyon yayan bir araç olduğu da unutulmamalıdır. Çevreye yayılan bu ışınlar canlı hücreleri doğrudan etkileyerek genlerde bozulmaya neden olabilmektedir.”* (s. 115) ifadesi bağlamında teknolojinin etkisi ile çevreye verilen zarara değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 118).

Şekil 33. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde *“İnsanlar teknolojiyi yanlış kullanıyor. Onların bu sorumsuzluğu nedeniyle yaban hayvanlarının sayısını arttırmak mümkün olmuyor.”* (s. 118)

ifadesi bağlamında teknolojinin doğal çevrede var olan canlı hayatını olumsuz etkilemesine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 8, görsel materyalde 4 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Doğal çevreye duyarlılık alt teması 8 kez yer almıştır. Doğal çevreye duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. 4. Sınıf Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	İsraf (2)
		Bilinçli tüketici (1)
		Geri dönüşüm (1)
		Sorumluluk (1)
		Tasarruf (1)
		Temizlik (1)
		Tüketim (1)

Yapılan analizler sonucunda kodların belirlenerek alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler verilip gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Bilinçli Tüketici Olalım adlı konuda: “Ürünlerde aramamız gereken bir diğer özellik, ambalajlarının geri dönüştürülebilir malzemelerden üretilmiş olmasıdır. Ambalajın üzerindeki işaretlere bakarak geri dönüşüme uygun malzemeden yapılıp yapılmadığını kolayca anlayabiliriz.” (s. 135) ifadesi ile doğaya en az zararı vermeyi hedefleyen bir çalışmaya değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

‘Tüketime Evet, İsrafa Hayır’ adlı metinde geçen “ *Küçük önlemler olarak evimizdeki su israfını önleyebiliriz. Bu amaçla varsa evimizdeki bozuk muslukları tamir ettirmeli ve böylece suyumuzun boşa akmasının önüne geçmeliyiz. Ayrıca dişlerimizi fırçalarken veya ellerimizi sabunlarken musluğu açık bırakmamalıyız. Su tasarrufuna yönelik bu davranışları hayatımız boyunca sürececek alışkanlıklar haline getirmeliyiz.*” (s. 145) paragrafı ile israfı engelleme, tasarruf bilincini vurgulama ve buna bağlı olarak doğaya ait olan değerleri koruma üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Su israfı adlı metnin sonunda “*İsraf nedeniyle su kaynaklarının azalmasının canlı yaşamına etkileri neler olabilir?*” (s. 145) sorusu ile doğadaki canlı yaşamının önemine dikkat çekilerek doğal çevreye duyarlılık değeri vurgulanmıştır.

Kâğıt israfı adlı konu başlığı ile “*İsraf edilen ürünlerden biri de kâğıttır. Kâğıdın israf edilmesi daha fazla ağacın kesilmesi anlamına gelmektedir. Oysa bizler ağaçların kesilmesini, ormanlarımızın yok olmasını istemeyiz. O hâlde kâğıt kullanırken tasarruf etme bilinciyle hareket ederek kâğıt israfına yol açacak hareketlerden kaçınmalıyız.*” (s. 147) / “*Kâğıt tüketimini azaltmak için neler yapılmalıdır?*” (s. 147) sorusu ile kâğıt israfının doğal çevreye verdiği zarara değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 143).

Şekil 34. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

“*Havza İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından, ilçe sınırları içerisinde yer alan ilkokul ve ortaokul öğrencileri arasında Ekmek İsrafının Önlenmesi konulu resim, şiir ve kompozisyon yarışması düzenlendi. Yukarıdaki haberde israfı önleme konulu bir yarışmadan söz ediliyor. İsraf kaynakların, ürünlerin, emeğin ve zamanın boş yere harcanmasıdır. Yiyebileceğimizden fazla gıda almak, elbise ve ayakkabılarımızı çabuk eskitmek, aşırı su tüketmek, lambayı boş yere yakmak birer israftır.*” (s. 143) ifadesi ile israfa bağlı olarak doğal çevrede

bulunan kaynakların tükenmekte olduğu, insanlarda israf üzerinde hassasiyet oluşturulması gerektiği belirtilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Şekil 35. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

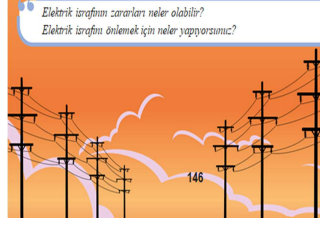
Görsel “Ben insanların bu davranışına dikkat çekmek için yarışmaya Gözün Değil Karnın Doysun, Ekmek Yiyeceğin Kadar Olsun, sloganıyla katıldım. Sloganımda da vurguladığım gibi yiyebileceğimiz kadar ve küçük gramajlı ekmek satın almalıyız. Bayat ekmekleri atmak yerine kızartma, tost yapabilir; çorbaya katabilir, köfte harcı olarak kullanabilir, ekmek tatlısı yapabilir ve böylece değerlendirebiliriz.” (s. 144) ifadesi ile israfa dikkat çekilerek doğanın bize sunduğu nimetlere sahip çıkılma gerekliliği ve çevre bilincinin oluşması bağlamında doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Şekil 36. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

“Küçük önlemler alarak evimizdeki su israfını önleyebiliriz. Bu amaçla varsa evimizdeki bozuk muslukları tamir ettirmeli ve böylece suyumuzun boşa akmasının önüne geçmeliyiz.” (s. 145) ifadesi ile israf, tutum ve tasarruf bağlamında çevreyi koruma bilinci oluşturularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 146).

Şekil 37. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Elektrik, ihtiyaç duyduğumuzda düğmeye basıp ya da fişi prize takıp kolayca faydalanabildiğimiz bir kaynaktır. Bu kolaylığı nedeniyle bazen elektriğin kendiliğinden oluşan ve tükenmeyecek bir kaynak olduğunu düşünebiliriz. Ancak ülkemizde elektrik enerjisinin önemli bir kısmı kömür, petrol, doğal gaz gibi tükenebilir kaynaklardan elde edilmektedir.” (s. 146) ifadesi bağlamında doğal kaynakların bilinçsizce tüketilerek çevreye verdiği zararın etkisine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Etkin Vatandaşlık” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 11, görsel materyalde 3 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt temalar tarihsel mirasa duyarlılık ve kültürel mirasa duyarlılık değeri içinde yer alan toplumsal duyarlılığın yer aldığı tespit edilmiştir. Tarihsel mirasa duyarlılık 10, toplumsal duyarlılık 1 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. 4. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Tarihsel mirasa duyarlılık	Özgürlük ve bağımsızlık (6) Vatan sevgisi (1) Bayrak (1) Şehit (1) Darbe girişimi (1)
	Kültürel mirasa duyarlılık	Toplumsal duyarlılık Dostluk ve dayanışma (1)

Analizler sonucunda incelemelere bağlı olarak alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Tarihsel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Özgürlük ve Bağımsızlık adlı metinde “*Mustafa Kemal, milletin özgürlüğünü ve bağımsızlığını her şeyin üzerinde tutan bir liderdi. Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletimin en büyük ve ecdadımın en değerli mirası olan bağımsızlık aşkı ile dolu bir adamım.*” (s. 167) ifadesi ile bir milletin diğer milletlere karşı nasıl yaşaması gerektiği üzerinde durularak “*Mustafa Kemal’in bağımsızlığa önem vermesinin nedenleri neler olabilir?*” (s. 167) sorusu ile de bağımsızlığa verilen önemin nedenlerini düşündürmeyi hedefleyerek tarihsel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Büyüklerime Söz adlı metinde geçen “*Biz kağnularıyla yalın ayak cepheye mermi taşıyan annelerimizi, bu vatan uğruna canını veren şehitlerimizi unutamıyoruz. Onları düşündükçe daha çok gururlanıyoruz ve geleceğe güvenle bakabiliyoruz. Devletimize ve cumhuriyetimize daha çok sahip çıkıp onu yüceltmek istiyoruz.*” (s. 169) paragraf bağlamında vatan uğruna yapılan fedakârlıklara ve o uğurda şehit olanlara dikkat çekilerek tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Cumhuriyet Güneşi Hiç Söner mi? adlı metinde geçen “*Bu vatani, bu bayrağı ilelebet yaşatmak için çalışırım, bir anı dahi boşa geçirmem, demeliyiz. Kadın erkek, çoluk ocuk hepimiz bu vatan için kanlarını döken şehitlerimizi unutmamalıyız. Tarihten aldığımız derslerle geleceğe yönelik çabalar göstermeli, cumhuriyetimizi sonsuza dek yaşatmalıyız.*” (s. 169) ifadeleri ile geçmiş dönemde atalarımızın yaptığı fedakârlıklar üzerinde durularak tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Özgürlük ve Bağımsızlık adlı metin içinde “*Ancak cumhuriyetimiz kurulduğu günden itibaren içten ve dıştan çeşitli saldırılara maruz kalmaktadır. Bu saldırıların sonuncusu 15 Temmuz 2016 gecesi gerçekleşmiştir. O gece millî iradeyi yok sayarak demokrasiyi ortadan kaldırmayı hedefleyen terör örgütü hain bir darbe girişiminde bulunmuştur.*” (s. 170) / “*Ancak Türk milleti hain terör*

örgütünün bu darbe girişimine sessiz kalmamıştır. Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın çağrısı üzerine her kesimden vatandaşımız ülkemizin bağımsızlığını ve geleceğini korumak üzere sokaklara çıkarak darbecilere dur, demiştir.” (s. 170) / “15 Temmuz gecesi kahraman Türk milleti tankların önüne korkusuzca yatarak ve göğsünü kurşunlara siper ederek darbe girişimini bastırdı. Böylece tek millet, tek bayrak, tek vatan ve tek devlet uğruna canını vermekten çekinmeyeceğini göstererek bir demokrasi destanı yazdı.” (s. 170) ifade edilenler bağlamında tarihine, devletine ve bağımsızlığına sahip çıkan vatansever insanlara dikkat çekilerek tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Neler Öğrendiniz bölümünde boşluk doldurma sorusu “*Mustafa Kemal Türk milletinin bağımsızlığını nasıl kazandığını... adlı eserinde anlatmıştır.*” (s. 171) etkinliği ile bağımsızlığın nasıl kazanıldığına dikkat çekilmiş, açık uçlu sorulardan “*15 Temmuz darbe girişimine karşı mücadele ederken şehit düşen vatandaşlarımıza hitaben bir mektup yazsaydınız onlara neler söylemek isterdiniz?*” (s. 172) sorusu ile vatani uğruna şehit olanlarla empati yapıp o dönemin hassasiyetleri üzerine düşünülerek tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 169).

Şekil 38. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görsel “*Devletimize ve cumhuriyetimize daha çok sahip çıkıp onu yüceltmek istiyoruz.*” (s. 169) ifadesi ile devletimizin temeli cumhuriyet ve onun getirileri üzerinde durularak tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 170).

Şekil 39. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görsel “15 Temmuz gecesi kahraman Türk milleti tek bayrak, tek vatan ve tek devlet uğruna canını vermekten çekinmeyeceğini göstererek bir demokrasi destanı yazdı.” (s. 170) ifadesi ile milletine, bayrağına ve vatanına sahip çıkmanın önemi üzerinde durularak tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Eğitsel ve Sosyal Etkinliklere Katılıyorum adlı metinde “Ziyaretimiz sırasında kardeşlerimizle tanışmanın mutluluğunu yaşadık... Kardeş okulumuzdan dostluk ve dayanışma duygularımızın daha da güçlendiğini hissederek ayrıldık. Kardeşlerimizle vedalaşırken onları da kendi okulumuza davet ettik.” (s. 165) paragrafı bağlamında dostluk ve dayanışma üzerinde durularak toplumsal duyarlılık alt tema vurgusu yapılmıştır.

Metinde geçen “Kardeş okul uygulaması öğrencilerde hangi değerlerin ve becerilerin gelişmesine yardımcı olabilir? Neden?” (s. 165) sorusu ile de kendileri gibi diğer arkadaşlarının arasındaki dostluk ve dayanışmaya dikkat çekilerek toplumsal duyarlılık üzerinde durulmuştur.

(s. 165).

Şekil 40. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görsel “Kardeş okulumuzdan dostluk ve dayanışma duygularımızın daha da güçlendiğini hissederek ayrıldık...” (s. 165) ifadesi ile küçük yaşlardan başlayarak insanlar arasında iyi ilişkiler kurmaya değinilerek toplumsal duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Küresel Bağlantılar” Öğrenme Alanı Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “küresel bağlantılar” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir.

Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık metin içinde 28, görsel materyalde 5 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar maddi kültüre duyarlılık, manevi kültüre duyarlılık ve ortak mirasa duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Maddi kültüre duyarlılık 14, manevi kültüre duyarlılık 9 ve ortak mirasa duyarlılık 5 kez yer almaktadır. Kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. 4. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Kıyafet (6)
		Yemek (4)
		Mimari yapı (2)
		El sanatı (1)
		Kağıt katlama sanatı (1)
	Maddi kültürel duyarlılık	
	Manevi kültürel duyarlılık	Oyun (3)
		Selamlama (2)
		Bayram (1)
		Festival (1)
		Spor (1)
		Türkçe kelime (1)
	Ortak mirasa duyarlılık	Ortak Türk kültürü (5)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Türk Cumhuriyetleri adlı metinde geçen internet haberinde, “*Türkmenistanlı öğrenciler bayrak bayramını kutladılar*” başlıklı yazıda... *Türkmenistan Büyükelçiliği Başkâtibi Murat Akmammedov, “... Ayrıca 19 Şubat bizim Bayrak Bayramımızdır. Bugünü en içten duygularıyla kutluyor ve Türkmen ile Türk bayraklarının daima yan yana olması dileğiyle sizlere teşekkür ediyorum.” sözleriyle tamamladı.*” (s. 184) paragrafı ile iki kültürün ortak değerlerine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması ortak mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

Dünya Farklılıklarla Güzel adlı metinde “*Geleneksel kıyafetlerimiz kültürümüzün gösterişli maddi unsurlarındandır. Bu kıyafetler kadınıyla erkeğiyle yüzyıllar boyunca Türk insanı tarafından giyilmiştir...*” (s. 193) / “*İskoçya’da*

sadece erkeklerin giydiği yöresel kıyafete kilt adı verilir... Diğer ülkelerdeki geleneksel kıyafetler gibi kilt de yerini modern kıyafetlere bırakmıştır. İskoç erkekleri bu kıyafeti özel günlerde giymeye devam etmektedir.” (s. 193) / “Hintliler kıyafet olarak genellikle omuzlardan başlayıp ayaklara doğru sardıkları, Hindistan sarısı denilen dikişsiz kumaşları kullanırlar. Hintli erkeklerin kıyafetleri kadınların kıyafetlerine göre daha sadedir...” (s. 193) ifadesi ile ülkelerin kendi kültürü içinde geleneklerine bağlı olarak yaşantılarına dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgusu yapılmıştır.

Dünya Farklılıklarla Güzel adlı metinde “Geleneksel Türk kıyafetleri ile diğer ülkelerin kıyafetleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?” (s. 193) sorusu ile kültürler arası bir değerlendirme yapılarak kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre dikkat çekilmek istenmiştir.

Dünya Farklılıklarla Güzel adlı metinde “Ülkelerin mutfak kültürleri karşısında yabancılık çekebiliriz. Örneğin eliyle yemek yiyen bir Arap ya da pirinç pilavını çubuklarla ağzına götüren bir Uzak Doğulu bize tuhaf gelebilir. Bu manzaraları gördüğümüzde Rahat rahat kaşıkla yemek varken neden böyle yiyorlar? diye sorabiliriz. Ancak böyle sorular sormak yerine bu yeme şeklinin insanlığın kültürel mirasının bir parçası olduğunu düşünüp o kültürlerle saygı duymalıyız...” (s. 194) ifadesi ile ülkelerin yemek kültürüne değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır.

Dünya Farklılıklarla Güzel adlı metin içinde “Ülkeler arasındaki farklılıklar ayrışma, dayatma ve çatışma nedeni değil birer zenginlik kaynağı ve ilerleme aracı olarak görülmelidir. İnsan kendisinden farklı olana saygılı olursa karşısındaki de ona saygı duyar... Farklılıklara saygı gösterildiği ölçüde insanlar arasındaki düşmanlık duyguları ve ön yargılar ortadan kalkar...” (s. 195) ifade edilen ülkelerin birbirine karşı ortak değerler ile karşılık vermesine dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması ortak mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

Neler Öğrendiniz bölümünde “Japon yemeklerinden... şerit hâlinde kesilmiş balıkların kurutulmuş yosuna sarılmasıyla hazırlanır.” (s. 196), boşluk doldurma sorusunda yemek kültürü üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık

alt teması maddi kültür vurgusu yapılmıştır. “*Ugroiskola... çocuklarının oynadığı oyunlardan biridir.*”(s. 196) / “*Geleneksel Japon oyunlarından olan... kareli bir tahta üzerinde oynanır.*” (s. 196) sorulan boşluk doldurma soruları ile de oyun kültürü üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

(s. 184).

Şekil 41. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Ayrıca 19 Şubat bizim Bayrak Bayramımızdır. Bugünü en içten duygularıyla kutluyor ve Türkmen ile Türk bayraklarının daima yan yana olması dileğiyle sizlere teşekkür ediyorum.*” sözleriyle tamamladı.” (s. 184) ifadesi bağlamında bayrak hassasiyeti üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması ortak mirasa duyarlılık vurgulamıştır.

(s. 193).

Şekil 42. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Geleneksel kıyafetlerimiz kültürümüzün gösterişli maddi unsurlarındandır. Bu kıyafetler kadınıyla erkeğiyle yüzyıllar boyunca Türk insanı tarafından giyilmiştir.*” (s. 193) ifadesi ile geleneksel kıyafetler üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan maddi kültür vurgulanmıştır.

(s. 193).

Şekil 43. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Diğer ülkelerdeki geleneksel kıyafetler gibi kilt de yerini modern kıyafetlere bırakmıştır. İskoç erkekleri bu kıyafeti özel günlerde giymeye devam etmektedir.” (s. 193) ifadesi ile geleneksel kıyafetler üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır.

(s. 193).

Şekil 44. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Hintli erkeklerin kıyafetleri kadınların kıyafetlerine göre daha sadedir. Erkekler kıyafetlerinde renk olarak çoğunlukla krem rengini ve beyazı tercih ederler.” (s. 193) ifadesi ile kültürlerin kendi içindeki yaşantıya bağlılığına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır.

(s. 194).

Şekil 45. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görsel “Ülkelerin mutfak kültürleri karşısında yabancılık çekebiliriz. Örneğin eliyle yemek yiyen bir Arap ya da pirinç pilavını çubuklarla ağzına götüren bir Uzak Doğulu bize tuhaf gelebilir.” (s. 194) ifadesi ile yemek

kültürünün ülkeler arasındaki farkı üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır.

3.3. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açıdan İncelenmesine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan duyarlılık değeri ifadelerinin alt problemi doğrultusunda 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içerik ve görsel açıdan duyarlılık değeri bağlamında incelenmiştir.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Birey ve Toplum” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “birey ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içinde 12, görsel metinde 4 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık ve onun içinde yer alan toplumsal duyarlılık alt temasına ulaşılmıştır. Tarihsel mirasa duyarlılık 4, doğal çevreye duyarlılık 4, kültürel mirasa duyarlılık 3, toplumsal duyarlılık 1 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. 5. Sınıf “Birey ve Toplum” Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Tarihsel mirasa duyarlılık	Vatan (1)
		Fedakarlık (1)
		Düşman (1)
		Milli mücadele (1)
	Kültürel mirasa duyarlılık	Sahip çıkma (1)
		Ortak Türk kültürü (1)
		Milli bilinç (1)
	Toplumsal duyarlılık	Soruna duyarlılık (1)
	Doğal çevreye duyarlılık	Doğal çevreyi koruma (1)
		Doğal afete karşı koruma (1)
		Çevreyi temiz tutma (1)
		Toprak (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Tarihsel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Etkin Bir Vatandaşım adlı konu içinde “Okula başladığım günden itibaren Türk halkının Atatürk önderliğinde ülkemizi düşmanlardan kurtarmak için verdiği mücadele ile ilgili birçok şey öğrendim.” (s. 12) / “Bu mücadelenin içinde olan tüm insanlara karşı büyük bir minnet borcumuzun olduğunu; bu borcun da vatanımızı sevip çok çalışarak, onu daha güzel günlere taşıyarak ödeneceğini düşünüyorum.” (s. 12) ifadeleri ile geçmiş dönemlerde Atatürk ve vatani için gönüllü olarak fedakârlık yapan Türk halkının yaptıklarına dikkat çekilerek tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 12).

Şekil 46. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Türk halkının Atatürk önderliğinde ülkemizi düşmanlardan kurtarmak için verdiği mücadele ile ilgili birçok şey öğrendim.” (s. 12) ifadesi ile Anadolu’nun işgaline karşı verilen mücadelenin üzerinde durularak tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Kültürel mirasa duyarlılık alt teması ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır: “Bu toplumların kültürel unsurlarını, kendi kültürümüzle olan benzerlikler ve farklılıklar yönü ile ele aldık. Ben kardeş ülke Azerbaycan’ı araştırdım. Ulaştığım bilgiler Türkiye-Azerbaycan ilişkileri için kullanılan iki devlet tek millet sözünün ne kadar doğru olduğunu ortaya koyuyordu...” (s. 13), görselin bulunduğu sayfada “Etkin bir vatandaş olmamıza yardımcı olur.” (s. 13) / “Millet olma bilincimizi güçlendirir. Ülkemizi ve dünyamızı daha iyi tanımamızı sağlar.” (s. 13) ifadeleri bağlamında devletlerarası kültürel benzerliklerin, devletlerin birbirini daha iyi tanımları sağlanarak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 13).

Şekil 47. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Bu toplumların kültürel unsurlarını, kendi kültürümüzle olan benzerlikler ve farklılıklar yönü ile ele aldık. Ulaştığım bilgiler Türkiye-Azerbaycan ilişkileri için kullanılan iki devlet tek millet sözünün ne kadar doğru olduğunu ortaya koyuyordu.*” (s. 13) ifadesi bağlamında ülkeler arası kültürel bağa dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Doğal çevreye duyarlılık alt teması şu cümleler ile vurgulanmıştır. “*Örneğin yaşadığınız yerde meydana gelen kar yağışı, dolu fırtınası gibi çeşitli hava olayları eğitim-öğretimin aksamasına, trafik kazalarına, tarım alanlarının zarar görmesine neden olabilir. Hava koşullarının kötü olması nedeniyle eğitim ve öğretim faaliyetlerine ara verilmesi sizin okula gitmemenize neden olarak sizi etkilerken tarım alanlarının zarar görmesi hem burada çalışan üreticiyi hem de buradan gelecek ürünleri bekleyen tüketiciyi etkiler...*” (s. 14) paragrafı bağlamında meydana gelen atmosferik olaylar ile doğal çevrenin birbirini etkilemesi ve bu durumun da insanlara yansıtılması üzerinde durulmuştur.

Plastik Torbalar ve Çevre ilgili metinde yer alan cümleler “*... Sonuç olarak çöpe atılan plastik torbalar hem büyük bir kirlilik oluşturuyor hem de çeşitli canlıların yaşamını tehdit ediyor.*” (s. 15) / “*Çeşitli yollardan çevreye yayılan plastik torbalar İrlanda, Tayvan, Güney Afrika ve Avustralya gibi ülkelerde öyle büyük bir sorun hâline gelmiş ki bu ülkelerin bazılarında plastik torba kullanımı yasaklanmış, bazılarındaysa bu konuda ağır vergiler getirilmiş.*” (s. 15) ifadeleri bağlamında doğal çevrenin önemi üzerinde durulmuş, “*Plastik torba kullanımının yaygınlaşması diğer canlıların yaşamlarını nasıl etkiler?*” (s. 15) / “*Çevre kirliliği sorununa duyarlı davranan insanlar, bu sorunu gidermek*

için ne gibi çözüm önerileri getirmişlerdir?” (s. 15) soruları ile de çevre kirliliği üzerine dikkat çekilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Varoluş Nedenimiz: Toprak... Toprak... Toprak adlı metinde “*Ülkemiz, yılda 743 milyon ton toprağını erozyonla kaybediyor... Eğer toprağımızı kaybedersek hayatımızı da kaybederiz. TEMA’nın amacı, yaşama yani toprağa sahip çıkmak ve toprağı korumaktır.*” (s. 16) metinde geçen ifadelerde erozyonun toprağa etkisi, toprak kayıpları ve bu kayıplar karşısında TEMA’ nın çevre mücadeleleri üzerinde durularak doğal çevredeki dengeye gösterilen duyarlılığa vurgu yapılmıştır.

Rollerimiz, Haklarımız ve Sorumluluklarımız Var adlı metinde toplumsal duyarlılık alt teması ile ilgili şu cümle yer almaktadır “*Çevre gönüllüsü öğrenciler ormanlık alanın büyük bir bölümünü kısa sürede pırıl pırıl yaptı. Doğayı temizlemek için âdeta birbiriyle yarışıp kilolarca cam ve plastik ambalaj atığı toplayan öğrenciler büyüklerine: Bize temiz bir doğa, sağlıklı bir çevre bırakın, diye seslendi.*” (s. 20) ifadesi bağlamında gönüllü olarak çevremizi temiz tutma çalışmaları ile doğaya verilen önem üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 15)

Şekil 48. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Çöpe atılan plastik torbaların önemli bir bölümü akarsulara ve denizlere ulaşıyor; kentlere, kentlerin dışındaki kırsal alanlara ve çöp alanlarının çevresine yayılıyor. Sonuç olarak çöpe atılan plastik torbalar hem büyük bir kirlilik oluşturuyor hem de çeşitli canlıların yaşamını tehdit ediyor.*” (s. 15) ifadesi bağlamında çevre kirliliğine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 20)

Şekil 49. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Doğayı temizlemek için âdeta birbiriyle yarışıp kilolarca cam ve plastik ambalaj atığı toplayan öğrenciler büyüklerine: Bize temiz bir doğa, sağlıklı bir çevre bırakın, diye seslendi.” (s. 20). ifadesi ile temiz bir çevre üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgusu yapılmıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değeri metin içinde 26, görsel materyalde 15 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar maddi kültüre duyarlılık ve manevi kültüre duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Maddi kültüre duyarlılık 17, manevi kültüre duyarlılık 9 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. 5. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Maddi kültüre duyarlılık
		Tarihi eser (8) El sanatları (6) Yemek (2) Kıyafet (1)
		Manevi kültüre duyarlılık
		Halk oyunu (2) Bayram (2) Türkü (2) Askerlik (1) Kültürel değişim (1) Yazı (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Uygarlıkları Tanıyoruz adlı metinde incelendiğinde “... Müzecilik faaliyetleri insanlarda geçmiş uygarlıklara olan farkındalığı artırmaktadır.” (s. 34) ifadesi ile müzeciliğin kültüre katkısını, “Konya yakınlarında bulunan Çatalhöyük, dünyanın bilinen eski yerleşim yerlerinden biridir... Göbeklitepe de dünyanın bilinen en eski ibadet merkezlerinden biridir. İlk Çağ’da Anadolu’da insanlık tarihine önemli katkılar sunan birçok uygarlık kurulmuştur.” (s. 35) ifadesi bağlamında arkeolojik kazılarla ortaya çıkan uygarlık eserlerine dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır.

Keşfedin Anadolu Uygarlıkları adlı metinde “Çatalhöyük 2012 yılında UNESCO (Yunesko) Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır.” (s. 36) ifadesi ile kültürel mirasımızı gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla korunması üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Uygarlıkları Tanıyoruz adlı metinde “Hititler, Mısırlılar ile yaptıkları savaş sonunda dünyanın ilk yazılı antlaşması olarak bilinen Kadeş Antlaşması’nı MÖ 1280 yılında imzalamışlardır. Hitit kralları, tanrılarına hesap vermek amacıyla kendi dönemlerindeki olayları Anal adı verilen yıllıklara yazdırmışlardır. Anallar tarih yazıcılığının ilk örnekleridir.” (s. 36) ifadesi ile kültürümüzün koruma altına alınarak geleceğe yansması olan eşyalara duyarlı olunması ifade edilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmaktadır.

Frigler ile ilgili ifade edilen “dokumacılık, mobilyacılık ve maden işçiliğinde çok ileri gitmişlerdir. ... Frig’lerden günümüze ulaşan en önemli eserler Kral Midas Tümülüsü ve Kral Midas Anıtı’dır.” (s. 37) paragrafı ile kültürümüze ait değerlerin geçmişten günümüze yansması olan eşyaların önemi üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgusu yapılmış, İyonlar ile ilgili ifade edilenler bağlamında “Fenikelilerden öğrendikleri alfabeyi geliştirerek günümüzde kullanılan Latin alfabesinin oluşumuna katkı sağlamışlardır...” (s. 38) / “Urartular’dan günümüze kadar ulaşan eserlerden biri de Van Kalesi’dir. Lidyalılar ticari gelirlerini artırmak için, Sard şehrinden başlayıp Mezopotamya’ya kadar uzanan Kral Yolu’nu açmışlardır. Kral Yolu,

devletlerarasındaki ticareti geliştirmiş ve uygarlıklar arasındaki kültürel etkileşimi artırmıştır.” (s. 39) / “Sümerler’in insanlık tarihine en büyük katkısı yazıyı icat etmeleridir... Sümerlerin icat ettiğı çivi yazısı İlk Çağ Anadolu uygarlıklarından bazıları tarafından da kullanılmıştır.” (s. 40) / “Babil şehri binaları ve mimarisi ile bilinir. Şehre mavi sırlı tuğlalardan yapılmış, üzerinde yazı ve resimlerin bulunduğu İştar Kapısı’ndan girilirdi. Babil Kulesi ve Asma Bahçeleri de bu şehirde bulunurdu.” (s. 41) / “Asurlular tarihte bilinen ilk kütüphaneyi de o kurdu. Onun saray kütüphanesinde edebiyat, tıp, hukuk, tarih ve dualar içeren tabletler bulunmuştur.” (s. 42) belirtilen cümlelerde geçmiş dönemdeki uygarlıkların dünyaya kültürel katkıları belirtilerek kültürel mirasa hassasiyet vurgulanmış ve bunu insanlık tarihi açısından bir soru ile de destekleyerek; “Asurbanipal’in bu çalışması insanlık tarihine hangi alanlarda katkı sağlamış olabilir?” (s. 42) kültürel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Zengin Kültürümüz adlı metinde “Ülkemiz binlerce yıllık geçmişe uzanan zengin bir kültüre sahip Anadolu coğrafyasında kurulmuştur. Yemekler, halk oyunları, el sanatları, kıyafetler, müzik aletleri, oyunlar ve türküler bu muhteşem kültürel dokunun birer parçasıdır. Kültürel değerler, bir milleti millet yapan ve yarınlara taşıyan en önemli unsurlardan biridir.” (s. 49) ifadesi bağlamında kültürel yaşamın birer parçası olan değerler belirtilmiş olup “Kültürümüzün en önemli öğelerinden biri geleneksel yemeklerimizdir. İklim ve coğrafı özellikler geleneksel yemeklerin ülkemiz genelinde farklılık göstermesine neden olmuştur. Örneğın ülkemizde balıkçılığın en çok yapıldığı Karadeniz kıyılarında yemek kültürü balık çeşitlerine dayanır. Hamsi tava ve hamsili pilav bunlardan bazılarıdır. Ilıman bir iklime sahip olan ve zeytin üretimi yapılan İzmir, Aydın ve Muğla gibi şehirlerimizde ise yemek kültürü zeytinyağlı sebze yemeklerine dayanır.” (s. 49) ifadesi ile de bölgelerimize göre kültürel yaşam özelliklerine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan maddi kültür vurgulanmıştır.

Zengin Kültürümüz adlı metinde “Ülkemizde farklılık gösteren başka bir kültürel öge de halk oyunlarımızdır. Trabzon, Rize, Artvin gibi şehirlerimizde oynanan “horon”, bölge insanının hareketli yaşamını yansıtır.” (s. 50) / “Gaziantep, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Diyarbakır gibi şehirlerimizde oynanan

yöresel oyuna “halay” adı verilir...” (s. 50) / “Ege kıyılarında oynanan halk oyununa ise “zeybek” adı verilir. Zeybek, tek kişi ile oynandığı gibi grup hâlinde de oynanabilir...” (s. 50) ifadeleri ile her bölgenin kendine has halk oyunu ve kıyafetlerine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

Kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan maddi kültürel duyarlılık ile ilgili olarak ifade edilen “Gümüşün ince bir şekilde işlenmesi esasına dayanan telkâri sanatı Mardin ilimizle özdeşleşmiştir... Kolye, bilezik, küpe, broş, anahtarlık gibi ürünler telkâri sanatının en güzel örneklerindendir.” (s. 51) / “Pişirilmiş killerin ince bir ustalıkla boyanması esasına dayanan çinicilik, Türk sanatında önemli bir yer tutar... İznik’te üretilen çiniler birçok cami, saray, medrese, türbe gibi eserin duvarlarını süslemiştir.” (s. 51) / “Halıcılık, Türklerin en eski sanat dallarından biri olup zaman içerisinde gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır...” (s. 51) bilgiler bağlamında kültür hayatımızda önemli bir yeri olan el sanatlarına vurgu yapılmıştır.

Zengin Kültürümüz adlı metinde “Dinî bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban Bayramlarında aileler, akrabalar, komşular bir araya gelir... Milletçe kutladığımız bu bayramlar, toplumdaki birlik ve beraberlik ruhunu güçlendirir. Sevgi, saygı, yardımlaşma ve dayanışmayı artırır.” (s. 52) / “Millî bayramlarımız, Millî Mücadele Dönemi’nde kazandığımız önemli başarıları simgelemektedir. Her yıl ülkemizde coşku ile kutlanan bu bayramlar birlik ve beraberliğimizi güçlendirip geleceğe umutla bakmamızı sağlar...” (s. 52) / “Düğünlerdeki bazı uygulamalarda farklılıklar görülse de ülkemizin her yerinde düğünler aynı coşku ile kutlanır... Gelen davetliler arasındaki kaynaşma ve mutluluğun paylaşılması toplumdaki birlik ve beraberliği güçlendirir.” (s. 52) ifadeleri ile kültürel yaşamımızın ayrılmaz bir parçası olan manevi değerler belirtilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

Ortak Değerlerimiz adlı metin içinde “Türk kültüründe askerliğe büyük bir önem verilir. Halk arasında ordu “peygamber ocağı” olarak adlandırılır. Asker uğurlamaları da toplumdaki birlik ve beraberliği artıran kültürel öğelerimizdendir...” (s. 54) / “Türkülerimiz de ortak kültürümüzün önemli bir parçasıdır. Türklere ait anlamına gelen türkü; milletimizin acılarını,

mutluluklarını, sevinçlerini, hüznelerini ve yaşanmışlıklarını yansıtır. Halkımızın içtenliğinin ifadesi ve ortak duygularımızın yansımaları olan türküler toplumsal birliğimizi güçlendirir.” (s. 54) / “... Anadolu’nun farklı yerlerinden Yemen’e giden askerlerin birçoğu burada şehit düşmüştür. Bu cephede yaşanan acılar ve kaybedilenlere duyulan özlem Yemen Türküsü’ ne konu olmuştur. Havada bulut yok bu ne dumandır. / Mahlede ölüm yok bu ne şivandır. / Şu Yemen elleri ne de yamandır. / Adı Yemen’dir, gülü çimendir. / Giden gelmiyor, acep nedendir?” (s. 55) türküsü ile askere uğurlama törenlerinin geçmişten günümüze uzanan kültürel yaşantımızın bir parçası olarak belirtilmesi ile kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

Ortak Değerlerimiz adlı metin içinde “Siz de Çanakkale Türküsü’nü araştırarak bu türküyü millî birlik ve beraberliğimiz açısından değerlendirip yazınız.” (s. 55) sorusu ile türkülerin birlik ve beraberliği yansıttığı kültürel bir hassasiyete dikkat çekilmesi açısından kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Geçmişten Günümüze Kültürümüz adlı metin içinde “İnsan yaşamında meydana gelen değişim ve teknolojiye gelişmeler, kültürel unsurların da değişmesine yol açar. Geleneksel seyirlik oyunlarımız da bu değişimlerden payına düşeni almaktadır... Günümüzde seyirlik oyunların yerini evdeki televizyonlarımız, sinema ve tiyatro salonları almıştır.” (s. 56) / “Anadolu kültürünün önemli özelliklerinden bir diğeri de misafirperverliktir. Kapıyı çalan herkes Tanrı misafiri olarak kabul edilip en iyi şekilde ağırlanmaya çalışılır...” (s. 57) / “Eskiden konuklara geleneksel tatlımız olan lokum ve Türk kahvesi ikram edilirken günümüzde daha çok şeker ve çikolata ikram edilmektedir. Günümüzde ikram geleneğimizdeki süreklilik devam ederken ikram ettiğimiz ürünlerde değişim yaşanmıştır.” (s. 57) ifadeleri ile geleneksel oyunların değişimine değinilmiş, geçmişten beridir devam eden misafirperverlik ve kültürümüzde fazlaca yer edinen kahve kültürünün devamı belirtilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

Öğrendiklerimi Uyguluyorum bölümü ile “Kültürümüzü yansıtan bir konuda, sözlü tarih çalışması yaparak değişen veya aynı kalan unsurları tespit edip arkadaşlarınızla paylaşınız.” (s. 57) sorusu ile kültürün devamlılığı ve

değişkenliği ele alınmıştır. Ünite Sonu Değerlendirme bölümünde “*Dinî bayramlarımızdaki; uygulamalarından hangileri birlik ve beraberliğimizin güçlenmesinde olumlu bir etkiye sahiptir?*” (s. 59) / “*Ülkemizdeki kültürel çeşitliliğin zengin olmasında etkili olan unsurlar nelerdir?*” (s. 59) / “*Dinî ve millî bayramların sosyal yaşam üzerindeki etkileri nelerdir?*” (s. 59) soruları ile sözlü tarih, dini ve milli bayram, birlik-beraberlik ve kültürel çeşitlilik değerlerine dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

(s. 49).

Şekil 50. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “*Kültürümüzün en önemli öğelerinden biri geleneksel yemeklerimizdir. İklim ve coğrafi özellikler geleneksel yemeklerin ülkemiz genelinde farklılık göstermesine neden olmuştur.*” (s. 49) ifadesi ile bölgelerimizin şartlarına göre yemek kültürünün oluşması üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır.

(s. 50).

Şekil 51. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “*Ülkemizde farklılık gösteren başka bir kültürel öge de halk oyunlarımızdır.*” (s. 50) ifadesi ile önemli kültür unsurlarından halk oyunlarına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

(s. 50).

Şekil 52. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “Gaziantep, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Diyarbakır gibi şehirlerimizde oynanan yöresel oyuna “halay” adı verilir. (s. 50) ifadesi ile bölgesel olarak halk oyunları kültürüne değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

(s. 50).

Şekil 53. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “Ege kıyılarında oynanan halk oyununa ise “zeybek” adı verilir. Zeybek, tek kişi ile oynandığı gibi grup hâlinde de oynanabilir.” (s. 50) ifadesi ile bölgesel olarak kültürün farklı şekilde yorumlandığını belirterek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültürü vurgulamıştır.

(s. 51).

Şekil 54. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “Gümüşün ince bir şekilde işlenmesi esasına dayanan telkâri sanatı Mardin ilimizle özdeşleşmiştir.” (s.51) ifadesi ile bir el sanatının kültürü nasıl etkilediğine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 51).

Şekil 55. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görsel “Pişirilmiş killerin ince bir ustalıkla boyanması esasına dayanan çinicilik, Türk sanatında önemli bir yer tutar.” (s. 51) ifadesi ile sanatın insan hayatına dokunuşuna değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 51).

Şekil 56. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “*Halıcılık, Türklerin en eski sanat dallarından biri olup zaman içerisinde gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır.*” (s. 51) ifadesi ile halıcılık mesleğinin toplum hayatındaki yeri belirtilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 52).

Şekil 57. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “*Dinî bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban Bayramlarında aileler, akrabalar, komşular bir araya gelir. Küçükler büyükleri ziyaret eder, küskünler barışır.*” (s. 52) ifadesi ile önemli günlerin kültürel hayata etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 52).

Şekil 58. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “*Millî bayramlarımız, Millî Mücadele Dönemi’nde kazandığımız önemli başarıları simgelemektedir.*” (s. 52) ifadesi ile geçmişimize ait önemli günlerin topluma yansıttığı değerlere değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

(s. 52).

Şekil 59. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “Kına geceleri düzenlenir. Gelen konuklar için hazırlıklar yapılır. Davul zurna eşliğinde oyunlar oynanıp halaylar çekilir. Misafirlere ikramda bulunulup eğlenceler tertip edilir. (s. 52) ifadesi ile toplumsal eğlence kültürüne değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgusu yapılmıştır.

(s. 54).

Şekil 60. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “Türk kültüründe askerliğe büyük bir önem verilir. Halk arasında ordu “peygamber ocağı” olarak adlandırılır.” (s. 54) ifadesi ile asker bir milletin yaşam şekline etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 54).

Şekil 61. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “Türlere ait anlamına gelen türkü; milletimizin acılarını, mutluluklarını, sevinçlerini, hüznlerini ve yaşanmışlıklarını yansıtır.” (s. 54) ifadesi ile toplumun türkü, şarkı vs. ile hüznünü ve sevincini nasıl yansıttığına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 56).

Şekil 62. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “*Geleneksel seyirlik oyunlarımız da bu değişimlerden payına düşeni almaktadır. “Gölge oyunu” ve “orta oyunu” seyirlik oyunlarımızdan bazılarıdır.*” (s. 56) ifadesine bağlı olarak geleneksel oyunların etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 57).

Şekil 63. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “*Anadolu kültürünün önemli özelliklerinden bir diğeri de misafirperverliktir. Misafir ağırlamada özellikle yemeklere ve yemeklerin sunumuna büyük bir önem verilir.*” (s. 57) ifadesi bağlamında yemek kültürünün yaşama etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 57)

Şekil 64. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık

Görselde “*Eskiden konuklara geleneksel tatlımız olan lokum ve Türk kahvesi ikram edilirken günümüzde daha çok şeker ve çikolata ikram edilmektedir.*” (s. 57) ifadesi bağlamında kahve kültürünün toplumsal yaşama etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “insanlar, yerler ve çevreler ” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 16, görsel materyalde 14 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. 5. Sınıf İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Çevre sorunu (12) İklim (1) Bilinç (1) Toprak kirliliği (1) Türkü-şarkı-şiir (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

İklimin Yaşamımıza Etkisi adlı metinde “*Trakya’da son yılların en kurak mevsimi yaşanıyor. Meriç Nehri’nde kuraklık nedeniyle adacıklar oluşurken endişe içerisinde olan çiftçiler yağış bekliyor.*” (s. 67) ifadesi ile kuraklığın oluşumunun doğaya etkisine dikkat çekilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Nüfus ve Yerleşme adlı metinde “... *İnsanoğlu, tarih boyunca hayat şartlarını iyileştirmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için doğal ortam üzerinde değişiklikler yapmıştır.*” (s. 77) / “*Doğal kaynakların sınırsız olmadığını göz önünde bulundurarak bu kaynakları bilinçli kullanmak ve doğal çevreyi değiştirirken diğer canlılara ve doğaya zarar vermemek hepimizin*

sorumluluğudur.” (s. 77) ifadeleri ile doğal ortama müdahale üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Nüfus ve Yerleşme adlı metin sonunda *“Doğal ortamı çevreye zarar vermeden değiştirmek mümkün müdür? Düşüncelerinizi örneklendirerek arkadaşlarınızla paylaşınız.”* (s. 77) belirtilen soru ile doğal ortam hassasiyeti doğrultusunda doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Neden Oldu adlı konu başında *“Çevremizde yaşanan doğal afetler ve çevre sorunları bir tesadüf müdür?”* (s. 78) sorusu ile doğal çevreye duyarlılığa dikkat çekilmek istenmiştir.

Neden Oldu adlı metinde *“Doğal kaynakların aşırı ölçüde ve yanlış tüketimi deniliyormuş. Bu belgeseli izledikten sonra öğretmenimiz, doğal afetler ve çevre sorunları çeşitlerini nedenleriyle araştırmamızı istedi.”* (s. 78) / *“Sel, eriyen kar suları ve aşırı yağışlara bağlı olarak oluşur. Eğimli alanlardan akan bu sular, toprakla birlikte her şeyi sürükler. Sel felaketi, ülkemizin tamamında görülüyor olmakla birlikte akarsu yataklarına yerleşimin fazla olduğu yerlerde daha sık görülür.”* (s. 78) ifadeleri ile çevre sorunlarının üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Genel ağdan düzenlenerek alınan habere göre *“Farklı doğal afetlerin yaşandığı ülkemizde, doğal afetlerin zararlarını azaltmak için neler yapılabilir?”* (s. 79) sorusu dâhilinde insanların doğal çevreye duyarlılık hususunda dikkatleri çekilmek istenmiştir.

Neden Oldu? adlı metinde *“Doğal kaynakların aşırı ya da bilinçsizce kullanımı doğadaki dengeyi bozar ve çevre sorunlarının yaşanmasına neden olur. Bu sorunlar dünyadaki tüm canlıların yaşamlarını tehdit eder. İnsanların çeşitli faaliyetleri, çevre sorunlarının yaşanmasındaki en önemli faktördür. Örneğin ormanlık bölgelerde tarla açma, çarpık kentleşme ve tesis yapımı ormanlara zarar verir. Bu sorunların yaşanmaması ya da yaşanan sorunların azaltılmasında bilinçli davranılıp doğaya karşı duyarlı olunması çok önemlidir.”* (s. 80) / *“Ulaşım araçları, fabrika ve konutlardan çıkan zararlı gazlar, sanayi faaliyetleri hava kirliliğine neden olmuştur. Bu değişim beraberinde küresel ısınmayı getirmiştir.”* (s. 80) / *“Orman yangınları insanlara bağlı kusur ve ihmaller ile yıldırım düşmesi gibi doğal nedenlere bağlı olarak oluşan bir çevre sorunudur.*

Orman yangınları yaz aylarının çok sıcak geçtiği Ege ve Akdeniz kıyılarında daha çok yaşanır.” (s. 81) / “Suyun doğal yapısını bozacak zararlı maddelerin suya karışmasıyla su kirliliği oluşur...” (s. 81) / “... Toprağın niteliğini ve yapısını bozan zararlı maddelerin toprağa karışmasıyla toprak kirliliği oluşur. Su ve havadaki kirlilik doğrudan toprak üzerinde de etkili olur. Ayrıca bilinçsiz kullanılan tarım ilaçları, sanayi atıkları ve evsel atıklar da toprak kirliliği üzerinde etkilidir.” (s.81) / “Ulaşım araçları, sanayi kuruluşları ve inşaat çalışmaları vb. nedenler gürültü kirliliğine yol açar. Bu kirlilik, insanları hem fiziksel hem de ruhsal yönden olumsuz bir şekilde etkiler.” (s. 81) ifadeleri bağlamında doğaya, doğal dengeye zarar verildiği ve bunun etkilerinin doğal çevreyi olumsuz etkilediği belirtilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Öğrendiklerimi Uyguluyorum bölümü içinde “Yaşadığınız yerde görülen çevre sorunları hangileridir? Bu sorunlara karşı ne gibi önlemler alınabilir?” (s. 81) sayfa sonu etkinlik sorusu ile doğal çevreye duyarlılık alt temasının etkisi vurgulanmıştır.

Doğal Afetler ve Yan Etkileri adlı metinde “Doğal afetlere maruz kalan insanlar hangi duyguları hisseder?” sorusu ve “ dayanışma ve iş birliği, bu sorunların azaltılması ve yaşanan acıların paylaşılmasında önemli bir yere sahiptir.” (s. 82) ifadesi ile “Yangınlar çevre sorunlarını beraberinde getirirken yangın sonucunda ormana bağlı ekonomik faaliyetler de yapılamaz hâle gelir.” (s. 83), İzmir’de 7 Dönümlük Zeytinlik Arazi Kül Oldu adlı gazete haberinde “İzmir’in Dikili ilçesindeki zeytinlik alanda, henüz belirlenemeyen bir nedenden çıkan yangında 7 dönümlük zeytinlik alan kül oldu.” (s. 83) ifadeleri ile doğal afetlerin etkisi ve çevreye verilen zararın etkileri sonucu çevrede oluşabilecek tehlikelere karşı işbirliği ve dayanışma üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmaktadır.

Erozyon Savaştan Beter adlı gazete haberinde “Anadolu topraklarında erozyonun giderek arttığını belirterek toprak sadece savaşlarla kaybedilmez. En büyük kayıp erozyon ile olandır.” dedi...” (s. 83) ifade edilenler bağlamında doğanın tehlike altında olduğuna dikkat çekilmiş; “Doğal afetlerin yıkıcı etkileri insanlarda derin izler bırakır. Yaşanan üzüntü, endişe, korku ve çaresizlik; türkü,

şarkı ve şiirlerimizde yer alır. Büyük halk ozanı Âşık Veysel, sel felaketini işlediği Kızılırmak Seni Seni adlı şiiri ile bunun en güzel örneklerinden birini vermiştir.” (s. 85) ifadesi bağlamında Âşık Veysel şiirinin temasında da doğanın yaşam üzerindeki etkisi üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Ünite Sonu Değerlendirme sorularında açık uçlu sorulardan “*İnsanların doğal ortamı değiştirmeleri ile ilgili beş örnek veriniz.”* (s. 87) sorusu ile insanların doğaya etkisine dikkat çekilmiş ve doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 67).

Şekil 65. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “*Meriç Nehri’nde kuraklık nedeniyle adacıklar oluşurken endişe içerisinde olan çiftçiler yağış bekliyor.”* (s. 67) ifadesi ile doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 77).

Şekil 66. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “*İnsanoğlu, tarih boyunca hayat şartlarını iyileştirmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için doğal ortam üzerinde değişiklikler yapmıştır...”* (s. 77) ifadesi ile doğal ortam üzerinde insan etkisine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 77).

Şekil 67. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “İnsanlar, ihtiyaç duydukları besin maddelerini üretmek için toprağı işleyerek tarım yaparlar.” (s. 77) ifadesi ile toprağı ekip biçmek, doğayı sahiplenmek bağlamında doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s.77).

Şekil 68. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “İnsanlar, doğadan çıkardıkları madenleri işleyerek çeşitli ürünler elde ederler.” (s. 77) ifadesi bağlamında doğanın onlara sunduklarını sahiplenmelerini belirterek doğal çevreye duyarlılık alt temasını vurgulamıştır.

(s. 77).

Şekil 69. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “İnsanlar, barınmak için doğal çevre üzerinde konutlar yaparlar.” (s. 77) ifadesi ile insanın doğal çevreye etkileri belirtilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 77).

Şekil 70. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “İnsanlar, ticaret ve ulaşım için deniz kıyılarına limanlar yaparlar.” (s. 77) ifadesi ile insanın doğaya etkisine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 78).

Şekil 71. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Doğal kaynakların aşırı ölçüde ve yanlış kullanılması nedeniyle doğal dengenin bozulmasına ise çevre sorunları deniliyormuş. Bu belgeseli izledikten sonra öğretmenimiz, doğal afetler ve çevre sorunları çeşitlerini nedenleriyle araştırmamızı istedi.” (s. 78) ifadesi ile çevre sorunlarına vurgu yapılarak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 80).

Şekil 72. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Doğal kaynakların aşırı ya da bilinçsizce kullanımı doğadaki dengeyi bozar ve çevre sorunlarının yaşanmasına neden olur. Bu sorunlar dünyadaki tüm canlıların yaşamalarını tehdit eder.” (s. 80) ifadesi ile çevre sorunları ve canlı yaşamına etkisine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 80).

Şekil 73. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Orman yangınları insanlara bağlı kusur ve ihmaller ile yıldırım düşmesi gibi doğal nedenlere bağlı olarak oluşan bir çevre sorunudur.” (s. 80) ifadesi bağlamında insanların ihmallerine ve doğaya etkilerine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 81).

Şekil 74. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Doğaya karışan atık sular, tüm canlıların yaşamını olumsuz yönde etkiler.” (s. 81) ifadesi ile çevre kirliliğine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

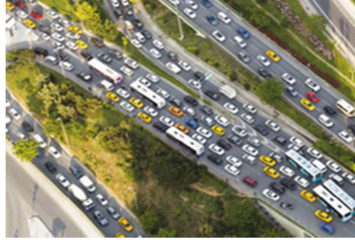

(s. 81).

Şekil 75. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Toprağın niteliğini ve yapısını bozan zararlı maddelerin toprağa karışmasıyla toprak kirliliği oluşur.” (s. 81) ifadesi ile toprak kirliliğine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 81).

Şekil 76. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Ulaşım araçları, sanayi kuruluşları ve inşaat çalışmaları vb. nedenler gürültü kirliliğine yol açar.” (s. 81) ifadesi ile doğal çevreyi etkileyen faktörler üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 83).

Şekil 77. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “İmir’in Dikili ilçesindeki zeytinlik alanda, henüz belirlenemeyen bir nedenden çıkan yangında 7 dönümlük zeytinlik alan kül oldu.” (s. 83) ifadeleri ile çevreyi etkileyen zarara dikkat çekilerek doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 83).

Şekil 78. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Toprak sadece savaşlarla kaybedilmez. En büyük kayıp erozyon ile olandır.” (s. 83) ifadesi ile çevreyi etkileyen olumsuzluklara dikkat çekilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmaktadır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Bilim, Teknoloji ve Toplum” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 12, görsel materyalde 3 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değeri içinde olan toplumsal duyarlılık alt temalarına ulaşılmıştır. Kültürel mirasa duyarlılık 1, toplumsal duyarlılık 11 kez yer almaktadır. Bu değerlere ilişkin bulgular Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. 5. Sınıf Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
	Kültürel mirasa duyarlılık	Geleneksel aile sohbetleri (1)
Duyarlılık	Toplumsal mirasa duyarlılık	Genel ağın zararları (8) Tebrik ve ziyaretler (1) Medya okuryazarlığı (1) Sorunlara duyarlılık (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Teknolojinin Toplum Üzerindeki Etkisi adlı metinde “*Teknolojinin olumlu yönleri olmakla birlikte özellikle sosyal yaşam üzerinde olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Sanal ortam üzerinden sağlanan iletişim, zaman içinde yüz yüze iletişimi zayıflattı... Önceden evlerde akşam çay kahve eşliğinde aile bireyleri arasında hoş sohbetler yapılırdı. Günümüzde ise tablet, TV ve bilgisayar ekranına kilitlenildiği için aile içi ilişkiler de bu olumsuzluktan nasibini aldı*” (s. 90) ifadesi ile toplumun en önemli çekirdeği olan ailede bile insan ilişkilerinin teknolojiye yenik düştüğüne dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Öğrendiklerimi Uyguluyorum etkinliği ile hazırlanan soruda “Aşağıdaki görseller ve metinden hareketle teknoloji kullanımının sosyalleşmeyi ve toplumsal ilişkileri nasıl etkilediğini verilen bölüme yazınız” (s. 91) / “Bayram, doğum günü, yılbaşı gibi özel günler için birileri tarafından hazırlanmış mesajlardan gönderiveriyoruz. Değer verdiğimiz insanların ziyaretlerine gitmek yerine sosyal medya üzerinden onları takip ediyoruz. Seslerini duymaya gerek görmeden mesajla gideriveriyoruz hasretimizi. Sevgimizi, mutluluğumuzu hatta öfkemizi iki nokta, parantez ve emojilerle anlatıyoruz.” (s. 91) ifadesi bağlamında soru ve paragrafta teknolojinin toplumsal ilişkileri nasıl etkilediği üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Genel ağdan düzenlenerek alınan haberde “Genel ağda yapılan her 20 aramadan birinin sağlık odaklı olduğunu gösteren bir araştırmaya göre, sağlıkla ilgili bilgi ihtiyacı için genel ağ kullananların oranı %78. Doktora gitmeden genel ağdaki bilgilerle hastalığına teşhis koyan da var, tedavisine başlayan da. Hastalığa tanıyı hekim yerine genel ağda dolaşan yanlış bilgiler aracılığıyla koyanlar, sağlıklarını tehlikeye atıyor.” (s. 96) paragrafı bağlamında yetkili makamlara başvuru yapmadan teknoloji etkisi ile gerçekleştirilen tedavi yöntemlerinin sorunlara sebep olacağı üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

En Yanlış Bilgiler Form Sitelerinde adlı metinde; “Genel ağ güvenliği konusunda çalışmalar yapan Adli Bilişim Uzmanı ise şu bilgileri verdi: Genel ağ ortamındaki bilgi kirliliğinin en riskli boyutunun sağlık alanında olduğu tüm dünya ülkeleri tarafından kabul ediliyor...” (s. 96) / “Medya okuryazarlığı, medya aracılığı ile edinilen bilgilerin eleştirel bakış açısı ile incelenerek değerlendirilmesine yöneliktir...” (s. 97) ifadeleri ile genel ağ ve medya okuryazarlığının önemine dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Önce Güvenlik adlı metinde “Genel ağ, güvenli kullanılmadığında çocukların yasal olmayan, şiddet içeren sitelere erişimini sağlamak ve tehlikeli insanlarla iletişime geçmelerine neden olarak çeşitli risklerle karşı karşıya kalmalarına da ortam hazırlamaktadır.” (s. 99) ifadesi ile teknolojinin insan

ilişkileri üzerine olumsuz etkilerine dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılığa vurgu yapılmıştır.

Önce Güvenlik adlı metinde “... *Daha sonra bize ait bu bilgilerle sosyal medya ve genel ağ ortamında bizim kimliğimizle hareket edebilirler. Kimlik hırsızlığı adı verilen bu olayda kötü niyetli insanlar bize ait bu bilgilerle farklı suçlar işleyebilirler. Kimlik hırsızlığına karşı genel ağ ortamında, tanımadığımız insanlarla iletişime geçmemeli, kişisel bilgilerimizi hiçbir şekilde o insanlarla paylaşmamalıyız.*” (s. 100) ifadesi bağlamında sosyal medya aracılığı ile kimlik hırsızlığı yapılarak çeşitli suçları o kimlik üzerine yıkma çalışmalarına karşı hassasiyetle üzerinde durulmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

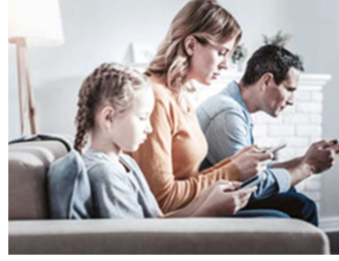
Genel Ağdan Telefon Aldı, Kulaklık Geldi adlı konu başlığı içinde ifade edilen “*M.K, birçok kişinin kendisine: Bundan bir şey çıkmaz, bir şey olmaz; yüz lira için uğraşmaya değmez, dediğini fakat kendisinin bundan vazgeçmediğini ifade edip; Ben şikâyetçi olmazsam, sen şikâyetçi olmazsan bu tür kişiler, birçok vatandaşı bu şekilde dolandırır, dedi.*” (s. 102) paragraf ile dolandırıcılara karşı duyarlı olunması gerektiği belirtilip toplumda bir farkındalık oluşturulmak istenilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Metindeki açık uçlu sorulardan “*Ürünü aldıktan sonra M.K’nin izlediği yolu bilinçli vatandaş kavramına göre değerlendiriniz.*” (s. 102) sorusu ile vatandaşın bilinçli olma durumuna dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık alt temasına vurgulanmıştır.

Bilim İnsanları ve Ortak Özellikleri adlı metin çalışmasında “*Prof. Dr. Aziz Sancar: Ben ülkemi çok seviyorum ve ülkem için bir şeyler yapmak istiyorum. Nobel almak için araştırma yapacağım, demeyin; insanlık için, toplum için bir şeyler yapacağım deyin.*” (s. 103) ifadesi ile toplumun ileri gelen bilim insanlarının dilinden kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Ünite değerlendirme sorularında açık uçlu sorulardan “*Teknolojik gelişmelerin sosyal ilişkiler üzerindeki olumsuz etkilerine örnekler veriniz.*” (s. 109), Doğru-yanlış etkinliğinde geçen “*Genel ağ, bilinçli kullanılmazsa sosyal*

ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilir.” (s. 109) soruları ile teknolojinin insan ilişkilerine etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulamaktadır.

(s. 91).

Şekil 79. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “*Seslerini duymaya gerek görmeden mesajla gideriveriyoruz hasretimizi. sevgimizi, mutluluğumuzu hatta öfkemizi iki nokta, parantez ve emojiyle anlatıyoruz.*” (s. 91) ifadesi ile teknolojinin topluma etkisine değinilerek toplumsal duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

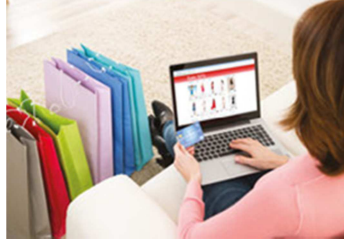

(s. 99).

Şekil 80. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “*Genel ağ, güvenli kullanılmadığında çocukların yasal olmayan, şiddet içeren sitelere erişimini sağlamak ve tehlikeli insanlarla iletişime geçmelerine neden olarak çeşitli risklerle karşı karşıya kalmalarına da ortam hazırlamaktadır.*” (s. 99) ifadesi ile genel ağın toplum üzerinde etkisine değinilerek toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 100).

Şekil 81. Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Günümüzde yaygın olarak faydalandığımız sosyal ağları kullanırken dikkatli olmamız gerekir. Bu ağlar üzerinde arkadaş gibi görünen kötü niyetli insanlar bize ait adres, telefon, şifre gibi kişisel bilgilerimizi isteyebilir.” (s. 100) ifadesi ile sosyal ağların insanlara olumsuz etkilerine değinilerek duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”

Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içinde 1, görsel materyalde 1 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri içerisinde doğal çevreye duyarlılık alt temasına ulaşılmıştır. Doğal çevreye duyarlılık 2 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. 5. Sınıf Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Su sorunu (2)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Yeni Fikirler Geliştiriyoruz adlı metin içinde “*Ordu’nun Ünye ilçesinde 19 yaşındaki bir genç, su israfının önüne geçecek bir keşfe imza attı.*” gazete çalışmasında “*Gencin, Türkiye Patent Enstitüsü tarafından da onaylanarak patent alan keşfi, musluktan suyun boşa akmasını engelleyen çubuklu aparat ile büyük bir su tasarrufu sağlıyor...*” (s. 133) ifadesi bağlamında doğadaki dengeyi korumak için israfın önüne geçerek hem doğayı hem de insanı kurtarmak hedeflenerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgusu yapılmıştır.

(s. 133).

Şekil 82. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Gencin, Türkiye Patent Enstitüsü tarafından da onaylanarak patent alan keşfi, musluktan suyun boşa akmasını engelleyen çubuklu aparat ile büyük bir su tasarrufu sağlıyor.*” (s. 133) ifadesi ile tasarrufun hem insan hayatına hem de doğal çevreye etkisinin önemi belirtilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Etkin Vatandaşlık” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 14, görsel materyalde 3 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık 3, tarihsel mirasa duyarlılık 8, kültürel mirasa duyarlılık içinde yer alan toplumsal duyarlılık 3 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. 5. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Tarihsel mirasa duyarlılık	İstiklal marşı (2)
		Bayrak (2)
	Kültürel mirasa duyarlılık	Bağımsızlık (2)
		Millî egemenlik (1)
Duyarlılık	Toplumsal mirasa duyarlılık	Özgürlük (1)
		Toplumsal ihtiyaç (1)
	Doğal çevreye duyarlılık	Sivil toplum örgütleri (1)
		Toplumsal bilinç (1)
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Doğayı korumak (1)
		Çevre kirliliği (1)
	Atık (1)	

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Tarihsel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Bizi Biz Yapan Semboller adlı konu başlığı içerisinde “*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım! Mehmet Âkif Ersoy tarafından yazılan İstiklâl Marşı’mızın bu dizesinde vurgulanmak istenen düşünce nedir?*” (s. 155) ifadesi bağlamında vatan toprağında bağımsız yaşama hassasiyetine değinilerek tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Bizi Biz Yapan Semboller adlı konu başlığı içerisinde “... *Örneğin her ülkenin bayrağı o ülkeyi tanımlayan farklı semboller taşır. Bayrak aynı zamanda ülkelerin bağımsızlık sembollerinden biridir.*” (s. 155) ifadesi ile bir ülke için hassas olan bayrağın bir değer olarak önemsenmesi bağlamında tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Bizi Biz Yapan Semboller adlı metinde “... *Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde... Yokluğa, yoksulluğa ve bütün olumsuzluklara rağmen kocaman yüreklerini ortaya koyarak özgürlük uğruna, vatan, millet aşkına tek yürek olabilmenin adıdır bayrak.*” (s. 156) / “*Anayasa’mızın 7. maddesinde yer alan Türk Bayrağı Kanunu’nu araştırarak ulaştığınız bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.*” (s. 156) / “*Bayrağımız ya da İstiklâl Marşı’mızın sizde uyandırdığı duyuları aşağıdaki alana şiir ya da düzyazı şeklinde ifade ediniz.*” (s. 157) ifadeleri bağlamında bayrağın bir millet için ne anlama geldiği üzerinde durularak

bayrak ve milli marşa ait hassasiyetleri sorular eşliğinde değerlendirerek tarihsel mirasa duyarlılık alt tema vurgusu yapılmıştır.

Ünite Sonu Değerlendirme Çalışmaları'nda belirtilen boşluk doldurma sorularından “*Doğal varlıkların ve çevrenin korunması için mücadele eden bir sivil toplum kuruluşudur.*” (s. 159), ifadesi ile doğal çevreye duyarlılık alt teması, “*Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimiz, geleceğimiz için neden önemlidir?*” (s. 159) açık uçlu sorusu ile de tarihsel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 155).

Şekil 83. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım! Mehmet Âkif Ersoy tarafından yazılan İstiklâl Marşı’mızın bu dizesinde vurgulanmak istenen düşünce nedir?*” (s. 155) ifadesi ile bir milletin geçmişinde günümüze taşıdığı değerlere dikkat çekilerek tarihsel mirasa duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Topluma Hizmet Edenler adlı metin içinde “... *Sivil toplum kuruluşları (STK) toplumun ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte, çalışma yaptığı konularda toplumsal bilincin sağlanmasında da etkin bir rol oynar. Bu kuruluşlar aynı zamanda toplumsal dayanışma ile birlik ve beraberliği de güçlendiren kurumlardır.*” (s. 145) ifadesi ile sivil toplum kuruluşlarının toplum bilinci üzerinde etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 145).

Şekil 84. Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı duyarlılık değeri

Görselde “... toplumun eğitim, çevre, çocuk ve kadın hakları gibi sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gönüllü kişiler tarafından oluşturulan kuruluşlar da vardır.” (s. 145) ifadesi ile toplumu etkileyen kuruluşlara değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Topluma Hizmet Edenler adlı metin içinde “Sivil toplum kuruluşlarından bazılarının çalışma alanlarını birlikte inceleyelim.” ifadesi ve bununla ilgili açıklama metninde “ÇEKÜL, kültürel dokunun korunarak geleceğe aktarılması amacıyla, koruma amaçlı kent planları hazırlanmasını, kentlerin eski mahallelerinde sağlıklaştırma çalışmaları ve geleneksel evlerde cephe düzenlemesi yapılmasını, tarihî yapı ve çarşıların onarılmasını, kent meydanlarının yeniden düzenlenmesini sağladı. Vakıf ayrıca toprağı, yeşili, doğayı korumak amacıyla çeşitli faaliyetler sürdürmektedir.” (s. 146) ifadesi ile doğayı koruma hassasiyetine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Yaşadığımız Yerde Yönetim adlı metinde “Erzincan Belediyesi tarafından yapılacak çalışmalar ile katı atıklar depolanarak çevre kirliliğinin önüne geçilecek. Böylelikle geri dönüşüm için de önemli bir zemin hazırlanmış olacak.” (s. 150) ifadesi ile çevre kirliliğine önlem alma konusuna değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 150).

Şekil 85. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Erzincan Belediyesi tarafından yapılacak çalışmalar ile katı atıklar depolanarak çevre kirliliğinin önüne geçilecek.” (s. 150) ifadesi ile çevre kirliliğine karşı yapılan çalışmalara değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Küresel Bağlantılar” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “küresel bağlantılar” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık metin içinde 29, görsel materyalde 13 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar toplumsal mirasa duyarlılık, maddi kültüre duyarlılık, manevi kültüre duyarlılık ve ortak mirasa duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Toplumsal mirasa duyarlılık 1, maddi kültüre duyarlılık 14, manevi kültüre duyarlılık 4 ve ortak mirasa duyarlılık 10 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. 5. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Maddi kültüre duyarlılık
		Yemek (5) Tarihi eser (4) Doğal varlık (4) El sanatı (1)
		Manevi kültüre duyarlılık
		Gelenek görenek (2) Kültürel özellik (2)
		Toplumsal duyarlılık
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Sorun (1)
		Ortak mirasa duyarlılık
		Edebiyat (3) Uluslararası kuruluş (2) Bilim (2) Sanat (2) Doğal varlık (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Barişa Giden Yolculuk adlı metinde “Ülkemiz binlerce yıl birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, bu medeniyetlerden kalan kültürel ve tarihî zenginliği özenle korumuştur. Bu durumun Anadolu topraklarına kazandırdığı en büyük değerlerden biri de farklı dil, din ve milletten insanların sevgi, saygı ve anlayış ortamı içerisinde yüzyıllardan beri bir arada yaşıyor olmalarıdır...” (s. 170) ifadesi ile birlik ve beraberlik üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Ülkemizin Turizmde Öne Çıkan Kentlerinden: Mardin adlı gazete haberinde “Güneydoğu turizminde ön plana çıkan... Mardin farklı etnik grupların tarih boyunca bir arada yaşadığı; tarihî cami, medrese, kilise ve taşın âdeta oya gibi işlendiği evleriyle ziyaretçilerine dört mevsim büyüğü bir atmosfer sunuyor. Zengin kültürel yapısıyla yerli ve yabancı turistleri kendine çekiyor.” (s. 170) ifadesi ile Mardin’in kültürel değerleri üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

İftar Sofrasına Da Oturuyorlar, Ayin De Yapıyorlar adlı gazete haberinde “Binlerce yerleşik yabancının yaşadığı Alanya Belediyesi’nde Yeni Alanyalılar Meclisi ismiyle yabancılardan oluşan bir meclis bulunuyor. Mecliste Fransız,

Danimarkalı, İngiliz, İrlandalı, Hollandalı, İsviçreli, Rus, Polonyalı, Norveçli, İsveçli, Suriyeli ve Azeri temsilci bulunuyor... İlçede yaşayan yabancıların ülkelerinin bağımsızlık bayramları, Noel, Paskalya etkinlikleri yerli ve yabancı yerleşiklerin katılımıyla kutlanıyor...” (s. 171) ifadesi bağlamında hoşgörü anlayışı içinde kültürlerin birbirine saygısı üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılığın alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

Öğrendiklerimi Uyguluyorum etkinlik kısmında sorulan sorularda manevi kültüre duyarlılık ifade edilmiş olup *“Sizce bölgede kültürler arasında bir etkileşim olmuş mudur? Açıklayınız.”* (s. 171) ifadesinin yer aldığı aynı etkinlikte diğer açık uçlu soru da aynı durumu yansıtmaktadır *“Alanya’da yaşayan yabancılar kendilerini artık bu ülkenin bir parçası sayıyorlar mı? Açıklayınız.”* (s. 171).

Geçmişten Geleceğe Armağan; Ortak Miras adlı konu başlığının içeriğinde tüm dünyanın değerli, önde gelen insanlarını ve bıraktıkları miras ifade edilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması ortak mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır. *“Hipokrat: Eserlerinde batıl inançlar ve büyüülü şifa yöntemlerini reddederek bir bilim dalı olan tıbbın temel ilkelerini ele almıştır”* (s. 172) / *“Ali Kuşçu: Astronomi, matematik, dil bilimi ve felsefe alanlarında eserler vermiştir...”* (s. 172) / *“Galileo Galilei (Galilo Galilei): Astronomi bilimine katkıları arasında Venüs’ün evrelerinin teleskopik kanıtı ve Jüpiter’in en büyük dört uydusunun keşfi yer alır...”* (s. 172) / *“Canan Dağdeviren:... Medikal teknoloji alanında yaptığı çalışmalar ile pilsiz çalışan giyilebilir bir kalp çipi ve cilt kanserini teşhis eden bir cihaz geliştirdi.”* (s. 173).

Geçmişten bize kalan ortak miras öğeleri arasında kültürel miras da vardır. *“... Klasik Osmanlı mimarisinin en nadide eserleri arasında yer alan Mostar Köprüsü, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi’nde, Mimar Sinan’ın öğrencisi Mimar Hayreddin tarafından yapılmıştır. Bosna Hersek’te barış ve istikrarın simgesi olarak 427 yıl kesintisiz hizmet vermiş olan köprü, Yugoslavya iç savaşı sırasında 1993 yılında yıkılmıştır...”* (s. 174) / *“UNESCO tarafından 1979 yılında Dünya Miras Listesi’ne alınan Persepolis şehri İran’ın Şiraz kenti yakınlarında bulunur... Büyük sarayları, su kemerleri, duvar süslemeleri, heykel ve tapınakları ile zengin bir tarihî ve mimari özelliğe sahiptir.”* (s. 174) paragrafı bağlamında

kültürel miras unsurları ve onların korunması ile ilgili hassasiyetler belirtilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır.

Konu ile ilgili “*Ortak Miras Listesi’nde yer alan eserlerin korunması neden önemlidir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.*” sorusu ile de kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgusu yapılmıştır.

Doğal Güzellikler içeriği ile ilgili “*Doğal güzellikler de taşınamayan kültürel miras unsurları arasında yer alır. Bunlardan biri de Hawaii (Havai) Yanardağlar Millî Parkı’dır. Dünya’nın en etkin iki yanardağı bu park içinde yer alır...*” (s. 175) / “*... Avustralya’da bulunan Büyük Set Resifi, birbirinden ayrı 2.900 resif ve 900 adadan oluşan dünyanın en büyük resif sistemidir. Kendine özgü bir yaşam çeşitliliğine sahip Büyük Set Resifi milyonlarca canlıya ev sahipliği yapmaktadır...*” (s. 175) ifadeleri ile doğaya ait olan güzellikler insanlık adına korunup gelecek kuşaklara taşınması düşüncesi ile kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Ortak miras ifadesi bağlamında “*Ortak miras, tüm insanların binlerce yıl içinde oluşturduğu birikimdir ve tek bir ulusa ait değildir. Ortak mirasa katkıda bulunmak ve korumak tüm insanlığın sorumluluğudur... Kültürel ve doğal varlıkların bazıları o kadar değerli ve dünya açısından o kadar önemlidir ki UNESCO bunları koruma altına almıştır...*” (s. 177) tüm insanlığa ait kültürel değerlerin ortak hareket edilerek korunması üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması ortak mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

Dünya Miras Listesi’nde Yer Alan Varlıklarımızdan Bazıları adlı paragrafta “*Türk kentsel tarihinin bir örneği olan Safranbolu; geleneksel şehir dokusu, ahşap yığma evleri ve anıtsal yapıları ile tamamı koruma altına alınan ender kentlerden biridir.*” (s. 177) / “*Truva, dünyadaki en ünlü antik kentlerden biridir...*” (s.178) / “*Bursa ve Cumalıkızık köyü, 2014 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır...*” (s. 178) / “*Sivas’ın Divriği ilçesinde bulunan Divriği Ulu Camii ve Darüüşşifası UNESCO tarafından 1985 yılında Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır. Yapı, mimari özelliklerinin yanı sıra zengin taş işçiliği ile dikkat çekmektedir.*” (s. 179) / “*... Kültürel, tarihî ve doğal mirasa duyarlı olmayan insanların özensiz kullanımları; deprem, sel, yangın gibi doğal afetler bu değerli varlıklara zarar vermektedir...*” (s. 179) ifade edilen

kültürel miras öğelerinin korunması gerektiği üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Öğrendiklerimi Uyguluyorum “Çevremizdeki tarihî ve doğal güzellikleri nasıl koruyabileceğiniz ve kültürel mirasa duyarlılığı nasıl geliştirebileceğiniz konusunda bir proje geliştiriniz.” (s. 179) etkinliği bağlamında kültürel miras üzerinde durulup onu geliştirmeye dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır.

“Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), dünyadaki ortak miras eserlerini belirler ve koruma altına alır. UNESCO insanlığın ortak mirası olan kültürel ve doğal varlıkları dünyaya tanıtmak, insanlarda ortak mirasa sahip çıkma bilinci oluşturmak ve ortak mirasın yaşatılması için çalışmalar yaparız.” “Çoktan seçmeli soruda ve “Ortak mirasa ait değerlerin korunması neden önemlidir?” (s. 181) açık uçlu sorusu ile kültürel mirasa duyarlılık üzerinde durulmuştur.

(s. 170).

Şekil 86. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Ülkemiz binlerce yıl birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, bu medeniyetlerden kalan kültürel ve tarihî zenginliği özenle korumuştur.” (s. 170) ifadesi ile ülke tarihini oluşturan kültürel değerleri koruma üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 170).

Şekil 87. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Mardin farklı etnik grupların tarih boyunca bir arada yaşadığı; tarihî cami, medrese, kilise ve taşın âdeta oya gibi işlendiği evleriyle ziyaretçilerine dört mevsim büyümlü bir atmosfer sunuyor.” (s. 171) ifadesi ile

kültürel yaşama ait değerlerin insanlığa sunulması belirtilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 173).

Şekil 88. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Mimari eserler, taşınamayan kültürel miras unsurları arasında yer alır. Çin Seddi bu eserlerin en güzel örneklerinden biridir. Çin Seddi 1987 yılında Dünya Miras Listesi’ne girmiştir.*” (s. 173) ifadesi ile evrensel kültür öğelerinin korunmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 174).

Şekil 89. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Bosna Hersek’te barış ve istikrarın simgesi olarak 427 yıl kesintisiz hizmet vermiş olan köprü, Yugoslavya iç savaşı sırasında 1993 yılında yıkılmıştır.*” (s. 174) ifadesi ile kültürel mirasa duyarlılık alt teması bağlamında bu eserlere sahip çıkılması gerektiği vurgulanmıştır.

(s. 174).

Şekil 90. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Büyük sarayları, su kemerleri, duvar süslemeleri, heykel ve tapınakları ile zengin bir tarihî ve mimari özelliğe sahiptir.*” (s. 174) paragrafı bağlamında kültürel öğelere değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 175).

Şekil 91. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “ *Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) sınırları içerisinde bulunan Hawaii Yanardağlar Millî Parkı, UNESCO tarafından 1987 yılında Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır.*” (s. 175) ifadeleri ile doğal ortamların korunması için yapılan çalışmalar üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 175).

Şekil 92. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Kendine özgü bir yaşam çeşitliliğine sahip Büyük Set Resifi milyonlarca canlıya ev sahipliği yapmaktadır. UNESCO 1981 yılında Büyük Set Resifi’ ni, Dünya Miras Listesi’ne almıştır.*” (s. 175) ifadeleri ile dünya mirasına katkı sağlayan bir değere sahip çıkılarak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 176).

Şekil 93. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Yaşanan, görülen, duyulan bir olayın ya da bir duygu ve düşüncenin estetik bir kaygı ile ele alındığı roman, hikâye ve şiir gibi ürünlerin geneline edebî eser denir.*” (s. 176) paragrafı ile kültürümüzün bir parçası olan edebi eserlerin toplum hayatında önemli bir yer edinmesini sağlayarak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 176).

Şekil 94. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Yaratıcılığın ve hayal gücünün resim, müzik gibi farklı yöntemlerle yansıtılmasına sanat adı verilir. Aşağıda insanlığın sanat mirasına ait bazı eserler verilmiştir.” (s. 176) ifadesi ile sanat eserlerin toplum hayatında önemli bir yer edinmesini sağlayarak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 177).

Şekil 95. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Safranbolu; geleneksel şehir dokusu, ahşap yığma evleri ve anıtsal yapıları ile tamamı koruma altına alınan ender kentlerden biridir. Safranbolu UNESCO Dünya Miras Listesi’ne 1994 yılında girmiştir.” (s. 177) paragrafı ile kültürel değerlere sahip çıkılmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 178).

Şekil 96. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Truva, dünyadaki en ünlü antik kentlerden biridir. Çok köklü bir tarihî geçmişe sahip bu bölge, 1998 yılında Dünya Miras Listesi’ne girmiştir.” (s. 178) ifadeleri ile kültürel değerlerin koruma altına alınmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 178).

Şekil 97. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Bursa ve Cumalıkızık köyü, 2014 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır.*” (s. 178) ifadesi ile kültürel değerlerin koruma altına alınmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgusu yapılmıştır.

(s. 179).

Şekil 98. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Sivas’ın Divriği ilçesinde bulunan Divriği Ulu Camii ve Darüüşşifası UNESCO tarafından 1985 yılında Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır. Yapı, mimari özelliklerinin yanı sıra zengin taş işçiliği ile dikkat çekmektedir.*” (s. 178) ifadesi ile kültürel değerlerin koruma altına alınmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

3.4. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açıdan İncelemesine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan duyarlılık değeri ifadelerinin alt problemi doğrultusunda altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içerik ve görsel açıdan duyarlılık değeri bağlamında incelenmiştir.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Birey ve Toplum” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “birey ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa

duyarlılık değeri düz metinde 71 kez, görsel metinde 11 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan maddi kültür 32 kez, manevi kültür 36 kez ve toplumsal duyarlılık 3 kez yer almıştır. Bu alt temanın kodlarda 71 kez yer aldığı tespit edilmiştir. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18. 6. Sınıf Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Maddi kültüre duyarlılık
		Kıyafet (12)
		Mimari yapı (10)
		El sanatı (5)
		Kâğıt katlama sanatı (2)
		Çiçek düzenleme sanatı (2)
		Ulaşım aracı (1)
		Manevi kültüre duyarlılık
		Milli Bayram (13)
		Düğün (5)
		Oyun (4)
		Tören (3)
		Kültürün korunması (3)
		Gelenek- Görenek (2)
		Yarış (2)
	Toplumsal duyarlılık	Spor (2)
		Şiir sanatı (1)
		Şarkı, türkü (1)
	Toplumsal duyarlılık	Sosyal yardım (2)
		Biz bilinci (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Kültür ve Toplumsal Birliktelik adlı konu başlığı içinde yer alan hazırlık çalışma sorularında “*Millî bayramlarımızın, ülkemizin her tarafında coşkuyla kutlanmasının toplumsal birlikteliğe katkıları nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.*” (s. 13) ifadesi ile kültürümüzde yer edinen bayramların toplum üzerindeki etkisi sorgulanarak kültürel mirasa duyarlılığın alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

Kültür ve Toplumsal Birliktelik adlı konu başlığı içinde “*Havza’da ev hanımları, kış mevsiminde tüketecekleri yiyecekleri imece usulüyle hazırlıyorlar... İlçede kış aylarında tüketilen yufkayı komşular bir araya gelerek el birliğiyle açıyor ve pişiriyor...*” (s. 13) ifadesi ile geçmişten günümüze taşınan yemek kültürüne verilen değerle kültürel mirasa duyarlılığın alt boyutlarından manevi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

Düşünelim Tartışalım bölümünde “*Havzalı kadınların kış mevsiminde tükettikleri yiyeceklerin bazılarını beraberce hazırlamalarının toplumsal birlikteliğe katkısını açıklayınız.*” (s. 13) sorusu ile birlikte hareket etmenin topluma etkisi sorgulanarak toplumsal mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Kültür ve Toplumsal Birliktelik konusu içinde “*Salça, yufka, erişte ve turşu gibi besinlerin evlerde hazırlanması ülkemize ait kültürel değerlerden biridir... Havzalı kadınların yaşattığı bu kültürel değer, onların kaynaşmasına ve toplumsal birlikteliğin oluşmasına katkı sağlamaktadır.*” (s. 13) ifadesi ile yaşatılan kültürel değerlerin toplumsal birlik ve beraberliğe katkısı üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Kültür ve Toplumsal Birliktelik konusu içinde “*... Birey, yaşadığı toplumun kültürünü öğrendikçe toplumun diğer bireyleriyle daha sağlıklı iletişim kurar. Bu durum toplumsal birlikteliğin oluşması açısından önemlidir. Kültürel değerler, zaman içinde bireyler tarafından yeni eklemeler yapılarak veya mevcut bazı unsurlar çıkarılarak değişikliğe uğrayabilir. Bu nedenle her toplum kendi kültürünü korumaya özen göstermelidir.*” (s. 14) ifadesi ile geleneksel olarak toplum kültürünü öğrenme ve öğrenilen kültürün değişikliğe uğraması olsa dahi kendi kültüründen izler taşıyacağı üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Kültür ve Toplumsal Birliktelik konusu içinde “*Bir milletin yaşayışına dair her türlü maddi ve manevi değerler dil ile ifade edilir... İnsanların yaşanmışlıklarını anlatan türküler, bebeklere söylenen ninniler, geçmiş dönemdeki insanların yaşam tarzları, sanat ve estetik anlayışları, birbirleriyle iletişimleri de dil sayesinde günümüze kadar ulaşmış unsurlardandır.*” (s. 14) / “*... Tarih sayesinde bir milletin oluşturduğu ortak kültür mirası geçmişten*

günümüze aktarılabilir. Bu sayede bireyler geçmişine ait kültürel değerleri öğrenerek bunları yaşatmaya çalışır. İnsanların geçmişlerini bilmesi, ortak bir tarih bilincine sahip olması toplumsal birlikteliğin oluşmasında etkilidir...” (s. 15) ifadeleri ile vatanın kurtuluşu için yapılan fedakarlıkların birlikte başarıldığı belirtilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Özlü sözleri yorumlayalım etkinliğinde “Aşağıdaki söz size neler çağrıştırmaktadır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız. Bir ulus, sınıksız birbirine bağlı olmayı bildikçe yeryüzünde onu dağıtabilecek bir güç düşünülemez.” (s. 15) sorusu ile bir milletin birbirine olan bağlılığının sorgulanmasını sağlayarak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Kültür ve Toplumsal Birliktelik konusu içinde yer alan tarih başlıklı bölümde “Toplumsal birlikteliğin oluşmasında dil, din, tarih dışında gelenek ve görenekler gibi kültürel unsurlar da vardır. Büyüklere saygı ve küçüklere sevgi göstermek, misafirlere ikramlarda bulunmak, hastaları ziyaret etmek bunlara örnektir. Bu unsurlar bireyler arasındaki toplumsal birlikteliğin oluşmasını sağlayan sosyal bağlara örnektir...” (s. 15) ifadesi ile toplumu bir arada tutan manevi değerlere dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan manevi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

Kültür ve Toplumsal Birliktelik konusu içinde “Ülkemizde halı ve kilim dokumacılığı, eskiden beri süregelen önemli kültürel değerlerimizden biridir. Genellikle kadınlar evlerinde veya atölyelerde bir araya gelerek bu işi beraberce yaparlar.” (s. 16) ifadesi ile kültürün maddi örnekleri üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan maddi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

Kültür ve Toplumsal Birliktelik konusu içinde “Toplumumuzda askerlik görevini yerine getirecek kişiler için asker uğurlama törenleri düzenlenir... Yine benzer şekilde toplumumuzda düğün törenlerinde de insanlar bir araya gelmekte, halk oyunları eşliğinde beraber eğlenmektedir... Tüm bunlar insanlar arasındaki toplumsal birlikteliğin oluşmasını sağlayan kültürel bağlara verilebilecek örneklerdir.” (s. 16) ifade edilen askere uğurlama töreni ve bayramların insanlar

arasındaki samimiyeti ve paylaşımı artıran değerler olduğu üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan manevi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

Kültür ve Toplumsal Birliktelik konusu içinde “Ülkemizde her yıl Orta Asya’da yaşayan Türk topluluklarının yaptıkları sporların, oynadıkları oyunların, kaldıkları çadırların ve yaşam biçimlerinin tanıtıldığı etnospor festivali düzenlenmektedir... Etnospor Festivali ile bir araya gelinmesi insanlar arasındaki toplumsal birlikteliğin oluşmasını sağlayan tarihi bağlar sayesinde olmaktadır.” (s. 16) ifade edilen spor kültürü ve onun toplum hayatına etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

Birlik ve beraberlik duygusunu, kültürümüze sahip çıkarak yansıtmaları bağlamında “Türk toplumu olarak bizlere düşen kendi kültürümüze sahip çıkmaktır. Bu sayede toplumda dayanışma ve birlik duygusunu artırarak biz bilincini kazanabiliriz.” (s. 16) toplumun birlik ve beraberliğine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Farklılıklara Saygı Duyuyorum adlı metinde geçen “Bugün coşkuyla kutladığımız 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı tüm dünya çocuklarının katıldığı bir barış ve kardeşlik şölenine dönüşmüştür...” (s. 17) / “... Toplumdaki tüm bireylere etnik kökenleri, dinî inançları veya mezhepsel farklılıkları ne olursa olsun kalıp yargı ve ön yargılar olmadan tarafsız yaklaşmalı ve saygı duymalıyız. Birbirine saygılı insanlardan oluşan toplum uyum içinde yaşar...” (s. 20) ifade bağlamında insanların farklılıklarına bakılmaksızın bir arada yaşaması üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Yardımlaşma ve Dayanışma adlı konu içerisinde basından yansıyan Kızılay Depremzedelere Hem Yuva Hem Aş Sunuyor konu başlığı altında “Kızılay tarafından dağıtılan çadır, battaniye, yatak sayesinde depremzedelerin barınma ihtiyacı karşılanıyor.” (s. 21) / “Balıkesir’in Sındırgı ilçesinin kırsal mahallelerinden Akçakısrak’ta kurulan kazanlarda iki hafta boyunca dayanışma örneği gösterilerek kara üzüm pekmezi kaynatılacak. Hasadın başladığı bugünlerde mahalleli el birliğiyle hareket ediyor. Mahallelinin bir kısmı bağlardaki üzümü toplarken bir kısmı da köy meydanında kurulan kazanlarda pekmez kaynatıyor.” (s. 21) / “... İhtiyacı olan insanlar aşevlerine gelerek burada

hazırlanan yemeklerden alabilmektedir. Bu durum toplumsal birlikteliğin oluşmasına katkı sağlayan güzel bir yardımlaşma ve dayanışma örneğidir...” (s. 21) ifadeleri bağlamında insanların birbirlerine yardım etmesi, birlik ve beraberlik bağlarının güçlenmesi üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Özlü Sözleri Yorumlayalım başlıklı etkinlikte “*Aşağıdaki atasözleri sizce ne anlama gelmektedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.*” (s. 23) “*Birlikten kuvvet doğar. / Yalnız taş, duvar olmaz. / Bir elin nesi var, iki elin sesi var.*” (s. 23) ifadeleri ile birlik ve beraberlik duygusu sorgulanarak toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Sıra Sizde adlı etkinlikte sorulan soruda toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır. “*Aşağıda verilen uygulamanın, ülkemizde toplumsal birlikteliğin oluşmasına katkıları nelerdir? Düşüncelerinizi defterinize yazarak sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.*” (s. 23).

Sıra Sizde adlı etkinlikte “*Ülkemizde birçok belediyenin giysi kumbarası uygulaması bulunmaktadır. İnsanlar kullanmadıkları kıyafet, ayakkabı ve tekstil ürünlerini giysi kumbaralarına bırakmaktadır... Burada kullanılabilir olan ürünler, gerekli temizlikleri yapılarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır.*” (s. 25) ifadeleri ile toplumda yardımlaşmanın önemine dikkat çekilerek toplumsal duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 13).

Şekil 99. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Havza’da ev hanımları tarafından hâlâ geleneksel yöntemlerle hazırlanıyor. İlçede kış aylarında tüketilen yufkayı komşular bir araya gelerek el birliğiyle açıyor ve pişiriyor.*” (s. 13) ifadesi bağlamında birlik ve beraberlik değerlerine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 14).

Şekil 100. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Birey, yaşadığı toplumun kültürünü öğrendikçe toplumun diğer bireyleriyle daha sağlıklı iletişim kurar. Bu durum toplumsal birlikteliğin oluşması açısından önemlidir.” (s. 14) ifadesi bağlamında toplumun birlikteliğine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 14).

Şekil 101. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Bir milletin yaşayışına dair her türlü maddi ve manevi değerler dil ile ifade edilir. Şiir, türkü, mani, ninni, destan gibi kültürel değerler dil ile oluşturulur ve sonraki nesillere de dil ile aktarılır.” (s. 14) ifadesi bağlamında maddi ve manevi değerlerin toplum yaşamına etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 15).

Şekil 102. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Tarih sayesinde bir milletin oluşturduğu ortak kültür mirası geçmişten günümüze aktarılabilir. Bu sayede bireyler geçmişine ait kültürel değerleri öğrenerek bunları yaşatmaya çalışır.” (s. 15) ifadesi bağlamında toplumun geçmişine ışık tutan kültürel değerlere değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 16).

Şekil 103. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Ülkemizde halı ve kilim dokumacılığı, eskiden beri süregelen önemli kültürel değerlerimizden biridir.” (s. 16) ifadesi bağlamında dokumacılık kültürünün değerlerimize etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır..

(s. 16).

Şekil 104. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Türk toplumu olarak bizlere düşen kendi kültürümüze sahip çıkmaktır. Bu sayede toplumda dayanışma ve birlik duygusunu artırarak biz bilincini kazanabiliriz.” (s. 16) cümlesi ile kültürümüzde birlik ve beraberliğin etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 17).

Şekil 105. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Bugün coşkuyla kutladığımız 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı tüm dünya çocuklarının katıldığı bir barış ve kardeşlik şölenine dönüşmüştür.” (s. 17) cümlesi ile bayramların birlik ve beraberliğe, barışa katkısına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 20).

Şekil 106. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Ülkemizin çeşitli yerlerinde kurulan mülteci kamplarında insanların barınma, giyinme, beslenme ve güvenlik ihtiyaçları karşılanmaktadır. Ülkemiz çeşitli nedenlerle zor duruma düşmüş insanlara destek olmaktadır.” (s. 20) ifadesi ile toplumdaki yardımseverlik özelliklerine değinilerek toplumsal mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 21)

Şekil 107. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Balıkesir’in Sındırgı ilçesinin kırsal mahallelerinden Akçakısrak’ta kurulan kazanlarda iki hafta boyunca dayanışma örneği gösterilerek kara üzüm pekmezi kaynatılacak. Hasadın başladığı bugünlerde mahalleli el birliğiyle hareket ediyor.” (s. 21) ifadesi bağlamında insanlar arasında işbirliği ve dayanışmaya değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 21).

Şekil 108. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Aşevi, maddi durumu yetersiz veya bakıma muhtaç kimselere ücretsiz olarak yemek verilen yerdir. İhtiyacı olan insanlar aşevlerine gelerek burada hazırlanan yemeklerden alabilmektedir. (s. 21) ifadesi ile insanlar arasında işbirliği ve dayanışmaya değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 25).

Şekil 109. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Belediye çalışanları belirli aralıklarla kumbaralarda biriken ürünleri alarak ayrıştırma merkezine götürmektedir. Burada kullanılabilir olan ürünler, gerekli temizlikleri yapılarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır.” (s. 25) ifadeleri ile insanlar arasında işbirliği ve dayanışmaya değinilerek toplumsal duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde düz metinde duyarlılık değeri 36, görsel materyalde 4 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür 21, manevi kültür 15 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19. 6. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Maddi kültüre duyarlılık	Mimari yapı (11)
		El sanatı (5)
		Kâğıt katlama sanatı (2)
		Coğrafi şartlar (1)
		Göçebelik (1)
	Kültürel mirasa duyarlılık	Hayvancılık (1)
		Kültürün korunması (3)
		Ahilik (2)
		Kültürel faaliyet (2)
		Egemenlik (1)
Duyarlılık	Manevi kültüre duyarlılık	Hacı Bektaş Veli (1)
		Ahi Evran (1)
		Mevlana (1)
		Yunus Emre (1)
		Türkleşme (1)
		Hayır işi (1)
		Yardımlaşma (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Orta Asya’da Kurulun İlk Türk Devleti konusu ile “... *Türkler, demir madenini işleyerek çeşitli eşyalar ve silahlar yaparlardı. Kılıç, ok ve yay Orta Asya Türklerinin hayatında önemli bir yer tutardı. Hayvancılık, en önemli geçim kaynaklarıydı. Koyun, sığır ve at gibi hayvanlar beslerlerdi. Atı evcilleştirerek hem günlük hayatlarında hem de savaşlarda kullanırlardı...*” (s.41) ifadeleri ile Türkler’in kullandıkları geleneksel eşyalar ve geçim kaynakları üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre vurgu yapılmıştır.

Türklerin İslamiyeti Kabulü adlı metinde geçen “*Kültürel gelişme ve değişmelerin hızlı meydana geldiği İslam coğrafyasında toplum içinde din ve bilim insanları itibar görürdü. Ayrıca insanlar arasında sıkı bir yardımlaşma ve dayanışma vardı. Yardıma muhtaç kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitli hayır kurumları oluşturuldu.*” (s. 54) ifadesi ile islamiyetin hayır işlerine verdiği önem üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

Yeni Yurt Anadolu adlı metin içinde Saltuklular “*Saltuklular, ... Anadolu’nun korunmasına katkıda bulundular. Mama Hatun Külliyesi, bu beylik döneminden günümüze kalan en önemli eserdir.*” (s. 60) / Danişmentliler “*Anadolu’nun Türk yurdu olarak kalmasına katkı sağladılar... Anadolu’da kurulan ilk medrese olan Yağbasan Medresesi bu beylik döneminde yapıldı.*” (s. 60) / Mengücekliler “*Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası bu dönemden günümüze kalan en önemli eserdir. Bu cami taş işçiliğinden dolayı UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi’ne alınmıştır.*” (s. 60) / Artuklular “*... Malabadi Köprüsü, bu beylik döneminden günümüze kalan en önemli eserdir. Bu köprü Anadolu’daki ilk taş kemerli köprü olma özelliğini taşımaktadır.*” (s. 60) / Çaka Beyliği “*Çaka Bey, ilk Türk donanmasını kuran ve ilk deniz komutanı olan Türk beyi olarak kabul edilmektedir. Anadolu’da kurulan ilk Türk beylikleri Türklerin Anadolu’yu yurt edinmelerine önemli katkılarda bulunmuşlardır.*” (s. 60) ifadeleri ile

Anadolu'daki kültürel yaşantının oluşmasına katkıda bulunan devletlerin yaptıkları üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır.

Türkiye Selçukluları Devleti başlıklı metinde “... Anadolu’da cami, medrese, darüüşşifa, köprü, yol ve saraylar yaparak şehirleri inşa etti. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti döneminde gerçekleştirilen kültürel faaliyetler Anadolu’nun Türkleşme sürecine önemli katkılarda bulundu.” (s. 63) / “Türkiye Selçuklu Devleti, Moğolların baskısından kaçan Türk boylarını Anadolu’ya yerleştirdi. Bu boylara mensup olan Mevlana, Ahi Evran, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi kişiler Anadolu’da sosyal, kültürel ve dinî alanda önemli çalışmalar gerçekleştirdi.” (s. 63), Mevlana Celâleddîn-i Rûmî; “Sevgi, saygı ve anlayışın öncüsü olan Mevlana insanlara birlik ve beraberlik içinde yaşamalarını öğütledi. Onun felsefesi ile yetişen Türkler ve diğer milletlerden olan insanlar dil, din ve mezhep farkı olmadan barış içinde yaşadılar.” (s. 63), Ahi Evran; “Amacı Anadolu halkına meslek edindirmek ve güzel ahlak sahibi olmayı öğretmeye çalışmaktı. Anadolu halkı bu teşkilat sayesinde çırak, kalfa ve usta ilişkisi içerisinde çeşitli meslekleri öğrendi...” (s. 63) ifadeleri bağlamında hem devletlerin kültürel yaşama katkısı hem de toplumun önde gelen kişilerinin kültüre katkısı üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan hem maddi hem de manevi kültüre vurgu yapılmıştır.

Araştırılın Paylaşılın bölümünde ifade edilen “Türkiye Selçukluları döneminde yapılan kültürel faaliyetlerin Anadolu’nun Türkleşme sürecine yaptığı katkıları araştırınız. Araştırma sonucunda elde ettiğiniz bilgileri defterinize yazarak sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.” (s. 65) soru ile kültürel faaliyet ve Türkleşme sürecine dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Ünite değerlendirme soruları boşluk doldurma bölümünde ifade edilen “Türkiye Selçuklu Devleti Dönemi’nde inşa edilen darüüşşifa veya şifahane olarak bilinen mimari yapılar insanlara... alanında hizmet verirdi.” (s. 72) sorusu ile; çoktan seçmeli testlerde geçen Orta Asya Türk kültürü, Türkiye Selçuklu Devleti Dönemi’nde yapılan kültürel faaliyetler” (s. 76) ile açık uçlu sorulardan “Orta Asya’nın coğrafi özelliklerinin, buradaki Türklerin yaşamı üzerindeki etkilerini

açıklayınız” ve “Mevlana’nın ve Ahi Evran’ın Anadolu’nun yurt edinilme sürecine nasıl katkıda bulunduklarını açıklayınız.” (s. 77) soruları bağlamında kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 60).

Şekil 110. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Mama Hatun Külliyesi, bu beylik döneminden günümüze kalan en önemli eserdir.*” (s. 60) ifadesi bağlamında kültürel eserlerin ait oldukları dönemi yansıtan bir kültür ögesi olduklarına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 60).

Şekil 111. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Anadolu’da kurulan ilk medrese olan Yağıbasan Medresesi bu beylik döneminde yapıldı.*” (s. 60)) ifadesi bağlamında kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 60).

Şekil 112. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Divriği Ulu Camii ve Darüüşşifası bu dönemden günümüze kalan en önemli eserdir. Bu cami taş işçiliğinden dolayı UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi’ne alınmıştır.*” (s. 60) ifadesi bağlamında kültürel değerlerin koruma altına alınmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 60).

Şekil 113. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Malabadi Köprüsü, bu beylik döneminden günümüze kalan en önemli eserdir. Bu köprü Anadolu’daki ilk taş kemerli köprü olma özelliğini taşımaktadır.” (s. 60) ifadesi bağlamında kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içinde 19, görsel materyalde 5 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Doğal çevreye duyarlılık 19 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20. 6. Sınıf İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Doğal güzellik (3)
		Çevre sorunu (2)
		Yeryüzü şekilleri (2)
		İklim etkisi (2)
		Su kaynakları (1)
		Bitki örtüsü (1)
		Hayvancılık (1)
		Madencilik (1)
		Nüfus (1)
		Sanayi (1)
		Tarım (1)
		Ticaret (1)
		Toprak (1)
		Ulaşım (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Yeryüzünde Yaşam ünitesinde, Türkiye'nin Beşeri Coğrafya Özellikleri konu başlığı içinde ülkemizde nüfusun dağılışını etkileyen faktörler ifadesi ile fiziki faktörler “ Yeryüzü şekilleri: *Arazinin dağlık ve engebeli olduğu alanlar yerleşim için uygun değildir.* İklim: *İklim şartlarının olumsuz olduğu alanlar yerleşim için uygun değildir. Bu nedenle nüfus, ülkemizde iklimin daha uygun olduğu kıyı kesimlerinde toplanmıştır.* Su kaynakları: *Su kaynaklarının yetersiz olduğu yerler seyrek nüfusludur. İnsanlar genellikle su kaynaklarının çevresini tercih ettiği için bu yerlerde nüfus fazladır.* Bitki örtüsü: *Ormanların olduğu alanlar yerleşime uygun olmadığı için buralarda nüfus daha azdır.* Toprağın yapısı: *Toprağın verimli olduğu alanların çevresi insanlar tarafından yerleşim yeri olarak daha çok tercih edilir. Toprağın yapısının verimsiz olduğu yerlerde ise nüfus azdır.*” (s. 98), beşeri faktörler “Tarım: *İklimin ılıman, yeryüzü şekillerinin sade ve su kaynaklarının yeterli olduğu yerlerde tarım gelişmiştir. Bu nedenle ülkemizde tarımın yapıldığı ova ve platolarda nüfus fazladır.* Sanayi ve ticaret: *İklim ve yeryüzü şekillerinin uygun, ulaşımın kolay olduğu yerler sanayi tesisi kurmak için uygundur. Sanayi ve ticaretin geliştiği yerlerde iş imkânları fazla olduğu için nüfus da buralarda daha fazladır.* Ulaşım: *Ulaşım, beşerî faaliyetleri etkilemektedir. Yeryüzü şekillerinin düz ve sade olduğu yerlerde ulaşım daha kolay gelişebilir. Ulaşımın rahat yapıldığı alanlarda nüfus daha fazladır.* Turizm: *Turizmin geliştiği alanlarda turistik tesisler bulunur. Bu durum iş imkânları sağladığı için nüfus da buralarda daha yoğundur.* Madencilik: *Madencilik faaliyetlerinin yapıldığı yerlerde iş imkânlarının fazla olması nüfusun da fazla olmasını sağlamaktadır.*” (s. 98) ifadeleri bağlamında hem doğal hem de beşeri faktörlerin doğaya etkisi üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Türkiye'nin Beşeri Coğrafya Özellikleri konu başlığı içinde “Ülkemizde tarım, iklim ve yeryüzü şekillerinin uygun olduğu kıyı kesimlerde daha yoğun yapılmaktadır. Bu nedenle Çukurova, Bafra ve Çarşamba Ovaları nüfusun fazla olduğu yerler arasındadır. İç kesimlerde yer alan Bursa ve Konya ovaları ile Gaziantep-Şanlıurfa platosu da tarım faaliyetleri sebebiyle fazla nüfusludur.

Erzurum-Kars platosunda, toprak verimli olmasına rağmen iklim ve yeryüzü şekilleri yerleşime uygun değildir. Bu nedenle burada nüfus azdır...” (s. 101) ifadeleri bağlamında ülkemizde yapılan tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin çevreye bağlı olarak nüfusun dağılışı ve çevreye etkisi üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Türkiye’nin Beşeri Coğrafya Özellikleri konu başlığı içinde *“Turizm faaliyetlerinin geliştiği yerlerde iş olanaklarının fazla olması buraları cazip hâle getirir ve bu yerlerin nüfusunu artırır. Örneğin deniz turizminin geliştiği Antalya, Muğla, İzmir, Aydın, Mersin gibi illerimizin nüfusu yaz aylarında daha fazla olmaktadır. Özellikle yaz aylarında ülkemizin çeşitli yerlerinden insanlar yaz turizminin geliştiği yerlere giderek çalışmaktadır. Aynı şekilde kış turizmi merkezlerinden Uludağ, Palandöken ve Kartalkaya’da da kış aylarında nüfus artmaktadır. Ülkemiz tarihî eser, tarihî mekân ve doğal güzellik bakımından da oldukça zengindir. Bu yerleri görmek amacıyla ülkemize çok sayıda turist gelmektedir. Böylece bu yerlerin çevresinde iş olanakları ve nüfus artmaktadır.”* (s. 103) ifadeleri bağlamında iklimin doğal çevre üzerine ve insana etkisi üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Düşünelim tartışalım bölümünde *“Ülkemizde yapılan turizm faaliyetlerini harita üzerinde göstererek bunların nüfusun dağılışı üzerindeki etkisini tartışınız. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.”* (s. 103) sorusu ile doğal çevrenin insan nüfusuna etkisine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Türkiye’nin Beşeri Coğrafya Özellikleri konu başlığı içinde ifade edilen *“... Sanayinin yeterince gelişmediği Hakkari, Tunceli, Ardahan, Şırnak, Bayburt gibi şehirlerimizde ise nüfus azdır. Ülkemizde genellikle bu şehirlerden sanayinin geliştiği şehirlere doğru göç hareketi yaşanmaktadır. Ayrıca madenlerin bulunduğu ve çıkarılıp işlendiği yerlerde de iş olanakları daha fazladır. Zonguldak’ta taş kömürünün, Batman’da petrolün, Soma’da (Manisa) linyit kömürünün, Divriği’de (Sivas) demirin çıkarılması bu şehirlerdeki nüfusun artmasında etkili olmuştur.”* (s. 105) paragraf bağlamında doğanın insan yaşamı üzerine etkisine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Türkiye'nin Beşeri Coğrafya Özellikleri konu başlığı içinde “Ülkemiz yer üstü su kaynakları bakımından zengindir. Su kaynakları tarım alanlarının sulanması, insanların içme suyu ihtiyacının giderilmesi, enerji üretimi vb. amaçlarla kullanılır. Bu sebeple ülkemizde su kaynaklarının bulunduğu alanların çevresinde nüfus fazlaşır. Denizler turizm, balıkçılık ve ulaşım gibi amaçlarla kullanıldığından ülkemizin kıyı kesimlerinde nüfus fazladır.” (s. 107) ifadeleri bağlamında su kaynaklarının insan yaşamına etkisi belirtilerek doğal çevreye duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 91).

Şekil 114. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Muğla’nın Bodrum ilçesinde yazdan kalma günler yaşanıyor. Bodrum’da sıcak havayı fırsat bilen vatandaşlar güneşin yüzünü göstermesi ile birlikte sahil kenarlarına akın etti. Kars ve Erzurum’da kar yağışının etkili olduğu, Ardahan’a ise Sibiry’a soğuklarının geldiği öğrenildi.” (s. 91) ifadesi bağlamında doğanın insan yaşamına etkisi üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 101)

Şekil 115. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Ülkemizde tarım, iklim ve yeryüzü şekillerinin uygun olduğu kıyı kesimlerde daha yoğun yapılmaktadır. Bu nedenle Çukurova, Bafra ve Çarşamba Ovaları nüfusun fazla olduğu yerler arasındadır. İç kesimlerde yer alan Bursa ve Konya ovaları ile Gaziantep-Şanlıurfa platosu da tarım faaliyetleri sebebiyle fazla nüfusludur.” (s. 101) ifadesi bağlamında iklim ve yer şekillerinin

doğa üzerindeki etkisine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 103).

Şekil 116. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Ülkemiz tarihî eser, tarihî mekân ve doğal güzellik bakımından da oldukça zengindir. Bu yerleri görmek amacıyla ülkemize çok sayıda turist gelmektedir. Böylece bu yerlerin çevresinde iş olanakları ve nüfus artmaktadır.” (s. 103) ifadeleri bağlamında tarihi eser ve doğal güzelliklerin insan yaşamına etkisi belirtilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 105).

Şekil 117. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Ülkemizde sanayinin geliştiği şehirler nüfusun fazla olduğu yerlerdir... İş olanaklarının fazla olmasından dolayı bu şehirler dışarıdan göç almakta ve buraların nüfusu daha da artmaktadır.” (s. 105) ifadeleri bağlamında iş imkanlarının ve nüfusun artmasına bağlı olarak çevrenin kirlenmesine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 107).

Şekil 118. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Ülkemiz yer üstü su kaynakları bakımından zengindir. Su kaynakları tarım alanlarının sulanması, insanların içme suyu ihtiyacının giderilmesi, enerji üretimi vb. amaçlarla kullanılır. Bu sebeple ülkemizde su kaynaklarının bulunduğu alanların çevresinde nüfus fazlalaşır.” (s. 107) ifadeleri bağlamında su kaynaklarının insan yaşamı üzerindeki etkisine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Bilim, Teknoloji ve Toplum” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içinde 13, görsel materyalde 4 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri içerisinde kültürel mirasa duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık alt temalarına ulaşılmıştır. Kültürel mirasa duyarlılık 10, doğal çevreye duyarlılık 3 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21. 6. Sınıf Bilim ve Teknoloji Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Kültür (3)
		Arkeoloji (1)
		Göbeklitepe (1)
		Kültürel farklılık (1)
		Millet sevgisi (1)
		Milli dayanışma (1)
		Sorumluluk (1)
		Vatandaşlık bilinci (1)
		Doğal afet (1)
		Doğal kaynak (1)
	Doğal çevreye duyarlılık	Hidroelektrik (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Sosyal Bilimlerin Toplum Hayatına Etkisi adlı konu başlığında ifade edilen *“Yaptığımız araştırmalarda, ... Ayrıca, dikili taşların üzerindeki resimler ve kabartmalar o dönemde yaşamış olan insanların sanatları hakkında bizlere fikir vermektedir.”* (s. 126) / *“Göbeklitepe, arkeoloji dünyasının en büyük keşiflerinden biridir. Çünkü daha şehir hayatına geçmemiş olduğu düşünülen avcı-toplayıcı toplumların dinî tören alanı inşa etmiş olduğunu gösteren ilk örnektir... Göbeklitepe’nin bir diğer önemi ise insanlık tarihinde ilk buğday ekiminin yapıldığı ve çiftçiliğin ilk başladığı yer olmasıdır.”* (s. 127) / *“MÖ 11.000 yıllarında Göbeklitepe’de yaşayan insanların hayvanları evcilleştiremediği, dinî tören alanları inşa ettikleri, dikili taşların üzerine resim ve kabartmalar yaptıkları arkeoloji bilimi sayesinde öğrenilmiştir...”* (s. 127) ifadeleri bağlamında Cilalı Taş Devri Dönemi ve Göbeklitepe’de yaşamış insanların kültürümüze yapmış oldukları katkılar üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Sosyal Bilimlerin Toplum Hayatına Etkisi adlı konu başlığı içinde yer alan tarih alt başlığı ile *“Bireyler tarih bilimi sayesinde ait oldukları milletin geçmişini öğrenir, kültürünü ve millî değerlerini tanır. Bu sayede bireyin vatandaşlık bilinci ve sorumluluk duygusu gelişir, vatan ve millet sevgisi artar...”* (s. 129) milli değer ve milli kültürün vatan, millet sevgisine etkisi üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Sosyoloji alt başlığında belirtilen *“... Dünyada milyonlarca insan, ülkelerindeki iç karışıklıklardan uzaklaşarak başka ülkelerde mülteci olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Mültecilerin yaşam koşullarını, kültürel değerlerini, göç ettikleri ülkelerdeki vatandaşlarla ilişkilerini sosyoloji bilimi sayesinde öğreniriz. Böylece ön yargılarımızdan kurtularak onlara karşı daha anlayışlı olabiliriz.”* (s. 130) paragraf bağlamında diğer ülke milletleri de dahil olmak üzere insanların yaşantılarını, kültürel yaşamlarını ve kültürel yaşamın ilişkilere etkisi üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 127).

Şekil 119. Bilim ve Teknoloji Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Arkeoloji alanında yapılan çalışmalar ve edinilen bulgular sayesinde insanların geçmişteki yaşam biçimleri ve kültürleri öğrenilebilir.” (s. 127) ifadeleri bağlamında geçmiş yaşam şekilleri ve bunun kültürel hayata yansımalarına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 129).

Şekil 120. Bilim ve Teknoloji Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Kurtuluş Savaşı’nın hangi şartlarda gerçekleştiğini ve kazanıldığını bilen bireyler, vatanın tehlikede olduğunu hissettikleri anda onu kurtarmak için harekete geçerler. Kurtuluş Savaşı’nda vatani kurtarmak için çaba gösteren bireyler birlik ve beraberlik içinde hareket ederek millî bir dayanışma örneği sergilemişlerdir.” (s. 129) ifadesi bağlamında birlik ve beraberlik hissini ortak kültüre yansımaya değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 130).

Şekil 121. Bilim ve Teknoloji Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Mültecilerin yaşam koşullarını, kültürel değerlerini, göç ettikleri ülkelerdeki vatandaşlarla ilişkilerini sosyoloji bilimi sayesinde öğreniriz. Böylece ön yargılarımızdan kurtularak onlara karşı daha da anlayışlı olabiliriz.” (s. 130) ifadesi bağlamında kültürün toplum üzerinde etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Coğrafya alt başlığı içinde ifade edilen “*Coğrafya bilimi sayesinde fırtına, sel, erozyon, deprem gibi doğal afetlerin nedenleri ve bu doğal afetler için alınması gereken tedbirlerin neler olduğu hakkında bilgi edinilir. Bu sayede doğal afetler nedeniyle yaşanması muhtemel can ve mal kayıplarının önüne geçilmesi sağlanır...*” (s. 129) paragraf bağlamında Coğrafya’nın doğal çevreye ve insanların yaşantısına etkisi üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Gelecekteki Yaşam adlı konu başlığı içinde Sıra Sizde etkinliği bağlamında “*Aşağıda verilen bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkileri ile ilgili düşüncelerinizi noktalı yerlere yazınız.*” (s. 138) / “*Madenler doğal kaynaklardır. Siz de biliyorsunuz ki dünya üzerinde bulunan doğal kaynaklar zaman içinde tükenebilir. Bilim insanları bu tehlikeye karşılık alternatif kaynaklar bulmak için çalışmalar yapmaktadır.*” (s. 138) doğal kaynakların tükeneceği ve alternatif kaynaklara yönelmek gerektiği üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Ünite değerlendirme çalışmaları bölümünde boşluk doldurma sorularında belirtilen “*İnsanların, doğada bulunan ham maddeleri kendi işlerine yarar hâle getirebilmek ve yenilikler bulmak için kullandıkları farklı yöntemleri de içine alan tekniklerin tümüne... adı verilir.*” (s. 150) ifade ile insanların doğaya etkisi sorgulanarak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 129).

Şekil 122. Bilim ve Teknoloji Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Coğrafya bilimi sayesinde fırtına, sel, erozyon, deprem gibi doğal afetlerin nedenleri ve bu doğal afetler için alınması gereken tedbirlerin neler olduğu hakkında bilgi edinilir. Bu sayede doğal afetler nedeniyle yaşanması muhtemel can ve mal kayıplarının önüne geçilmesi sağlanır.*” (s. 129) ifadeleri

bağlamında doğal afetlerin insan yaşamına etkisine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 15, görsel materyalde 9 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Doğal çevreye duyarlılık 15 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 22’te verilmiştir.

Tablo 22. 6. Sınıf Üretim, Dağıtım, Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Doğal kaynak (4)
		Hammadde (3)
		Doğayı koruma (2)
		Kaynakların bilinçsiz kullanımı (2)
		Geri dönüşüm (1)
		Bilinçli vatandaş (1)
		Temiz çevre (1)
		Atık (1)
		Kirli su (1)
		Evsel atık (1)
		Toprak kirliliği (1)
		Tasarruf (1)
		Doğal yaşam alanı (1)
		Kaçak avlanma (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim ünitesinde, Kaynakların Ülke Ekonomisindeki Yeri adlı konuda “*Toprak, orman, maden ve su; doğal*

kaynaklara örnektir. Doğal kaynaklar, insanların herhangi bir müdahalesi olmadan kendiliğinden oluşmuştur. Yukarıdaki örneklerde fark ettiğiniz gibi insanlar doğal kaynakları ihtiyaçlarını karşılamak için kullanırlar...” (s. 158) ifade edilen doğal çevrede var olan kaynakların ihtiyaçlar oranında kullanılmasına değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Kaynakların Ülke Ekonomisindeki Yeri adlı metinde “... Ekonomik faaliyetlere ham madde sağlamanın dışında ormanların başka birçok faydası bulunmaktadır. Havadaki karbondioksit miktarını azaltıp oksijen miktarını artırarak havayı temizler. Böylece hava kirliliğini önler. / Doğal afet olan sel ve erozyonu önler. / Yabani hayvanlara barınak olur. / Tüm bunlardan dolayı ormanları korumalı, ormanlarda ateş yakmamalı ve boş arazileri mümkün olduğunca ağaçlandırmalıyız.” (s. 165) ifade edilenler bağlamında ormanlar dahilinde doğaya sahip çıkmaya değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Düşenelim Tartışalım etkinliğinde “Gamze Hanım, kâğıt fabrikası sahibidir. Fabrikasında 50 kişi çalışmaktadır. Ürettiği kâğıdı müşterilerine satarak para kazanmaktadır. Geri dönüşümün ülke ekonomisine faydasını bilen ve bilinçli bir vatandaş olan Gamze Hanım, aynı zamanda fabrikanın yanında kurduğu tesis ile atık kâğıtların geri dönüşümünü de sağlamaktadır.” (s. 168) paragrafı bağlamında doğadaki kaynakların kullanımı ve geri dönüşümle doğanın korunması üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır.

Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı başlığı adı altında; “Kaynakları bilinçsizce kullanmanın canlı yaşamına zararları neler olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.” (s. 169) sorusu ile kaynakların bilinçsiz kullanımı sorgulanarak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Başakşehir Belediyesi’nden hediyeelik atık yağ kampanyası “Temiz bir çevre için duyarlı çalışmalarını sürdüren Başakşehir Belediyesi, bitkisel ve hayvansal atık yağları topluyor. 5 litre atık yağ getirenlere, 1 litre ayçiçeği yağı hediye ediyor.” (s. 169) / “Ülkemizde son yıllarda yağda kızartılmış yiyeceklerin tüketiminde önemli artışlar oldu... Başakşehir Belediyesi Temizlik İşleri Müdürlüğü tarafından ilçe genelinde yürütülen projede, toplanacak bitkisel

atıkların çevreyi kirletmesinin engellenmesi ve vatandaşların bilinçlendirilerek, atık yağların değerlendirilmesi konusunda bir çalışma başlatıldı...” (s. 169) paragrafı ile genel ağdan düzenlenerek alınan bir haberde “Belediye yetkilileri, kullanılmış kızartmalık yağları çevrenin korunması amacıyla kanalizasyona, toprağa, denize ve benzeri ortamlara dökmeyiniz. Kullanılmış kızartmalık yağları diğer atıklardan ayrı olarak biriktirip geri kazanım tesislerinde değerlendirilmek üzere temiz ve ağız kapalı olarak teslim edin...” (s. 170) ifade edilenler bağlamında doğaya verilen zararı en aza indirebilmek için farkındalık çalışması yapılarak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Düşünelim tartışalım bölümünde “Başakşehir Belediyesinin atık yağ toplama kampanyası başlatmasının amacı nedir? / Atık yağların çevreye ve canlı yaşamına zararları nelerdir? / Yaşadığımız yerleşim birimindeki belediye hangi atık maddeleri toplamaktadır? Bu konuda bilgi edininiz.” (s. 170) ifade edilen sorular bağlamında atık yağların doğaya etkisi ve alınabilecek önlemler sorgulanarak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı adlı konu içinde “Doğal kaynaklar bilinçsizce kullanıldığında tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Aynı zamanda doğal kaynakların üretim süreçlerinde bilinçsizce kullanımı sonucu çeşitli atık maddeler oluşur. Atık maddeler havaya, suya ve toprağa karışarak tüm canlıların yaşamını olumsuz etkiler...” (s. 170) ifade edilenler ile doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı ile doğaya verilen zarara dikkat çekilerek çevreyi koruma adına doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Görseli Yorumlayalım bölümünde ifade edilen “Aşağıda İzmir Büyükşehir Belediyesinin suyun tüketimiyle ilgili bir afişi verilmiştir. Bu afişteki görselden çıkardığınız düşünceleri arkadaşlarınızla paylaşınız.” (s. 171) paragraf ile doğaya ait yaşamsal değeri olan suyun önemine dair farkındalık hissi oluşturmaya çalışılarak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı adlı metinde “... Fabrika ve kanalizasyon atıklarının denizlere, akarsulara, göllere ve yer altı sularına karışması sonucu sularımız kirlenmektedir. Su kaynaklarının hızla kirlenmesi ve üretim süreçlerinde bilinçsizce kullanılması temiz su kaynaklarının azalmasına neden olmaktadır...” (s. 171) / “... İnsanlar ormanda yetişen bitkileri baharat, ilaç ve içecek yapımında

kullanmaktadır. Ancak bu bitkilerin doğadan aşırı miktarda toplanması bitkilerin neslinin tükenmesine neden olabilir. Yakıt olarak ağaçları kullanmak isteyen bir kişi, fırtına etkisiyle kendiliğinden yıkılmış ağaçları kullanırsa doğal kaynakların korunmasına katkı sağlamış olur.” (s. 172) ifade edilenler bağlamında doğaya ait olan su kaynakları ve bitkilerin vs. yeterli oranda kullanılmasının gerektiği, aksi halde aşırı kullanımının ise doğaya fazlasıyla zarar verdiğinine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Düşünelim Tartışalım bölümünde; “Tüm canlıların yaşamını devam ettirmesinde önemli bir rolü olan toprağı bilinçli kullanıyor muyuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.” (s. 172) sorusu ile doğanın bir parçası olan toprağın bilinçli kullanımı sorgulanarak doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır. Aynı konu içerisinde ele alınan “Evsel atıkların toprağa rastgele bırakılması, çiftçilerin bilinçsizce kimyasal gübre ve tarım ilacı kullanması, fabrika atıklarının gerekli işlemler yapılmadan toprağa salınması toprak kirliliğinin her geçen gün artmasına neden olmaktadır. Toprağın kâğıt, pil, plastik ve cam atıklarıyla kirlenmesi canlıların yaşam alanlarının daralmasına neden olmaktadır. Atık maddelerle kirlenen toprak, tarımın yapılmasına ve canlıların yaşamını devam ettirmesine engel olmaktadır.” (s. 172) / “... Doğal kaynaklarımızın yok olmaması ve doğru bir şekilde kullanılması için bilinçli olmak gerekir. Ülkemizin kaynaklarını hiç tükenmeyecekmiş gibi kullanmak doğru değildir... Doğal kaynaklar bilinçsizce tüketildiğinde gelecek nesiller yaşamlarını devam ettirmekte zorlanır. Bu nedenle sorumluluk bilinciyle hareket etmeli ve doğal kaynakları tasarruflu kullanmalıyız.” (s. 175) ifadeler bağlamında ülkemizin kaynaklarının hiç tükenmeyecekmiş gibi bilinçsizce kullanılmasının olumsuz etkileri üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Hakan’ın Çalışması adlı etkinlikte “Mersin balıklarının nesli, aşırı avlanma nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu nedenle mersin balıklarının doğal yaşam alanlarından avlanması yasaklandı.” ... Mersin balıkları üreme olgunluğuna ulaşmadan havyarı ve eti için avlanmaktadır. Bu nedenle bazı mersin balıklarının nesli tükenmiş bazılarının da tükenmek üzeredir. Babamla nehir üzerine kafesler yerleştirmeyi ve bu kafeslerde mersin balığı

yetiştirmeyi planladık. Bu sayede hem bir balık türünün doğal yaşam alanlarında kaçak olarak avlanmasını önleyebilir hem de yeni bir iş kolu meydana getirebiliriz.” (s. 181) ifade edilenler ile doğal çevreye ait olan canlı yaşamına karşı bilinçli ve duyarlı davranma üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Ünite değerlendirme çalışmaları metin oluşturma etkinliğinde ifade edilen “Kaynakların bilinçsiz kullanımının canlı yaşamına etkileriyle ilgili bir metin yazınız.” (s. 198) sorusu ile doğal çevreye duyarlılık farkındalığı oluşturulmaya çalışılmıştır.

(s. 169).

Şekil 123. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Yürütölen bir projede, toplanacak bitkisel atıkların çevreyi kirletmesinin engellenmesi ve vatandaşların bilinçlendirilerek, atık yağların değerlendirilmesi konusunda bir çalışma başlatıldı.” (s. 169) ifadesi bağlamında doğal çevrenin korunmasına değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 170).

Şekil 124. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Kullanılmış kızartmalık yağları diğer atıklardan ayrı olarak biriktirip geri kazanım tesislerinde değerlendirilmek üzere temiz ve ağzı kapalı 5 litrelik bir kaptaki biriktiriniz.” (s. 170) ifadesi bağlamında doğal çevrenin korunmasına değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 170).

Şekil 125. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Doğal kaynaklar bilinçsizce kullanıldığında tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalır... Atık maddeler havaya, suya ve toprağa karışarak tüm canlıların yaşamını olumsuz etkiler.” (s. 170) ifadesi bağlamında doğal çevrenin korunmasına değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 171).

Şekil 126. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Su kaynaklarının hızla kirlenmesi ve üretim süreçlerinde bilinçsizce kullanılması temiz su kaynaklarının da azalmasına neden olmaktadır.” (s. 171) ifadesi bağlamında doğadaki su kaynaklarının korunmasına değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 171).

Şekil 127. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Söndürülmeyen piknik ateşleri, bitkilerin doğadan aşırı miktarda toplanması, yakıt ve kereste elde etmek amacıyla ağaçların bilinçsizce kesilmesi, ormanlık alanlara bırakılan kırık cam parçaları, yerleşim ve tarım alanı açmak için ormanların kesilmesi gibi örnekler, hatalı insan

davranışlarından bazılarıdır.” (s. 171) ifadesi bağlamında doğaya verilen zarara değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

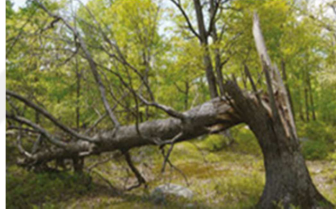

(s. 172).

Şekil 128. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Orman yangınına rağmen hayatta kalan canlılar ise barınaklarının, besin ve su kaynaklarının yok olması sonucunda yaşamlarını devam ettirmekte zorlanır.” (s. 172) ifadesi bağlamında doğadaki dengenin bozulmasının canlı yaşamına olumsuz etkisine değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 172).

Şekil 129. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Yakıt olarak ağaçları kullanmak isteyen bir kişi, fırtına etkisiyle kendiliğinden yıkılmış ağaçları kullanırsa doğal kaynakların korunmasına katkı sağlamış olur.” (s. 172) ifadesi bağlamında doğanın korunmasına yönelik yapılabilecek çalışmalara değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 172).

Şekil 130. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Toprak kirliliği yaşanan tarım arazilerindeki zararlı maddeler, yetişen sebze ve meyvelerle insanlara geçebilmektedir. Bu durum insanlarda çeşitli sağlık sorunlarının görülmesine neden olmaktadır.” (s. 173) ifadesi bağlamında doğanın kirletilmesinin insan sağlığına vereceği zarara değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 181).

Şekil 131. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık

Değeri

Görselde “Babamla nehir üzerine kafesler yerleştirmeyi ve bu kafeslerde mersin balığı yetiştirmeyi planladık. Bu sayede hem bir balık türünün doğal yaşam alanlarında kaçak olarak avlanmasını önleyebilir hem de yeni bir iş kolu meydana getirebiliriz.” (s. 181) ifadesi ile doğanın dengesinin korunmasına değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Etkin Vatandaşlık” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 6, görsel materyalde 4 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık tespit edilmiştir. Toplumsal duyarlılık 6 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 23’te verilmiştir.

Tablo 23. 6. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Toplumsal duyarlılık
		Darbe (1)
		Demokrasi (1)
		Dilekçe (1)
		Fedakarlık (1)
		Pozitif ayrımcılık (1)
		Sivil Toplum Kuruluşları (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Yönetime Katılıyorum ünitesinde, Sivil Toplum Kuruluşları adlı metinde *“TEMA Vakfı, ülkemizde erozyonla mücadele etmek ve ağaçlandırma çalışmaları yapmak amacıyla kurulan bir sivil toplum kuruluşudur. TEMA Vakfı, çevreyle ilgili düşüncelerini yönetim birimleriyle paylaşarak yönetimin çevreyle ilgili sorunları çözmesinde yardımcı olur.”* (s. 212) ifade edilenler bağlamında birlikte hareket ederek sorunların çözümü üzerinde durulmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Bireyler (Kamuoyu) adlı konuda *“Gerekli gördüğümüz durumlarda ilgili makamlara dilekçe yazarak taleplerimizi iletmeli ve yönetimin karar alma sürecine etki etmeliyiz. Örneğin, belediyenin toplu taşıma araçlarının yaşadığımız mahalledeki hizmetlerinde aksama olduğunu düşünelim. Bu durumda yaşadığımız yerleşim biriminin bağlı olduğu belediyeye bir dilekçe yazmalı ve durumu yetkililere bildirmeliyiz.”* (s. 213) ifade edilen paragraf bağlamında toplumu ilgilendiren bir sorunla karşılaşınca duyarlı bir vatandaş olarak yapılması gerekenler üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Toplumsal Hayatımızda Demokrasinin Önemi adlı metinde geçen *“Ömer Halisdemir 15 Temmuz darbe girişiminin engellenmesinde son derece etkili olmuş, darbe girişiminin seyrini değiştirmiş ve darbeye karşı direnişin temsilî hâline gelmiş önemli bir kişidir. Darbe girişimi esnasında çok önemli ve stratejik bir yerde bulunan Ömer Halisdemir, komutanından aldığı talimatı hiç tereddüt etmeden, hayatı pahasına yerine getirmiş ve olay yerinde şehit edilmiştir. Vatani ve demokrasi için hiç çekinmeden canını ortaya koyan Ömer Halisdemir’e teşekkürü borç bilmeliyiz.”* (s. 216) ifadeler ile vatan ve demokrasinin toplumumuz için önemini bilerek toplum için fedakârlık yapılmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Toplumsal Hayatımızda Demokrasinin Önemi adlı konu içinde *“Toplumsal hayatta demokrasi vazgeçilmez bir unsurdur. İnsanların huzurlu bir ortamda yaşaması, görüş ve düşüncelerini ifade edebilmesi, birbirleriyle iyi ilişkiler kurabilmesi toplumsal hayat için önemlidir. Bunların sağlanabilmesi demokrasi sayesinde olmaktadır. Bizler de hayatımızın her alanında demokrasiye sahip çıkmalı, onu korumalı ve hayatımızın en önemli parçası olarak görmeliyiz.”* (s. 217) ifade edilenler ile demokrasiye hep birlikte sahip çıkılmasına değinilerek toplumsal duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Toplumsal Hayatta Kadının Yeri adlı konuda *“Toplumsal yaşamda iş, meslek edinme, yönetme gibi alanlarda kadınlara, çocuklara, engellilere ayrıcalık tanımaya pozitif ayrımcılık denir. Merdivenleri kullanamayan engelli bireyler için havaalanlarında, metro istasyonlarında, kamu kuruluşlarında yalnızca engellilerin kullanabileceği asansörler vardır. Bu uygulama, engellilere yönelik pozitif ayrımcılığa bir örnektir...”* (s. 225) ifade edilen paragraf bağlamında kadının toplum içindeki yeri ve kadına verilen önem üzerinde durularak toplumsal duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Şekil 132. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde *“TEMA Vakfı, ülkemizde erozyonla mücadele etmek ve ağaçlandırma çalışmaları yapmak amacıyla kurulan bir sivil toplum kuruluşudur.”* (s. 212) ifadesi bağlamında toplum bilici ile birlikte hareket ederek çözüm elde etme üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Şekil 133. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Vatanı ve demokrasi için hiç çekinmeden canını ortaya koyan Ömer Halisdemir’e teşekkürü borç bilmeliyiz.*” (s. 216) paragraf ile vatan ve demokrasi bilinci ifade edilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 217).

Şekil 134. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Merdivenleri kullanamayan engelli bireyler için havaalanlarında, metro istasyonlarında, kamu kuruluşlarında yalnızca engellilerin kullanabileceği asansörler vardır. Bu uygulama, engellilere yönelik pozitif ayrımcılığa bir örnektir.*” (s. 225) ifadesi bağlamında toplum içindeki engelleri ortadan kaldırma hassasiyeti üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 225).

Şekil 135. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Ülkemizde özel gereksinimi olan bireylere pozitif ayrımcılık yapılmaktadır.*” (s. 225) ifadesi bağlamında toplum içinde sorunlara duyarlı davranabilmeye değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Küresel Bağlantılar” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “küresel bağlantılar” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık metin içinde 22, görsel

materyalde 6 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık değeri ve alt tema toplumsal mirasa duyarlılık ile ortak mirasa duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Kültürel mirasa duyarlılık 14, toplumsal mirasa duyarlılık 4, ortak mirasa duyarlılık 4 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 24’te verilmiştir.

Tablo 24. 6. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Restorasyon (1)
		Kültürel değer (1)
		Bayram (1)
		Gelenek- görenek (1)
		Medya (1)
		Öz kültür (1)
		Fast food (1)
		Müzik (1)
		Halk oyunları (1)
		Türkü (1)
		Sahne (1)
		Orta oyunu (1)
		Hacivat- Karagöz (1)
		Meddahlık (1)
	Ortak mirasa duyarlılık	İşbirliği (2)
		Tika (1)
	Toplumsal mirasa duyarlılık	Uluslararası ilişki (1)
		Popüler kültür (2)
		Kültürel birliktelik (1)
		Küresel yardım (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Uluslararası İlişkilerimiz adlı ünite, Türk Cumhuriyetleri ve Komşu Ülkelerle İlişkiler konu başlığında ifade edilen TİKA’dan Azerbaycan’da Genç Sporculara Destek başlıklı internet haberinde; “... Açılış töreninde konuşan T.C. Bakü Büyükelçisi: Türkiye ile Azerbaycan iki devlet, bir millettir. Türkiye’nin gücü Azerbaycan’ın, Azerbaycan’ın gücü ise Türkiye’nin gücüdür. Birlikte her zaman daha güçlü ve daha ileride olacağız, dedi...” (s. 239) ifade edilenler bağlamında iki Türk devletinin ortak değerlere sahip çıkması üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması ortak mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

Türk Cumhuriyetleri ve Komşu Ülkelerle İlişkiler adlı metinde “*Türk dünyasının ortak üniversitesi olarak kabul edilen Ahmet Yesevi Üniversitesi bu ülkede bulunmaktadır. Üniversitenin öğretim dilinin Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi olması kültürel birlikteliğimizin bir göstergesidir. Bu üniversitede yaklaşık 8.000 Türk vatandaşı eğitim görmektedir. Bununla birlikte TİKA, Türk-İslam bilginlerinden biri olan Ahmet Yesevi’nin türbesinde kapsamlı bir restorasyon çalışması yapmıştır.*” (s. 240) ifade edilenler ile devletlerarası değerlerin ortaklık içinde yürütülmesine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması ortak mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

Ülkemizin Üstlendiği Uluslararası Roller konu başlığında belirtilen Birleşmiş Milletlerden Türkiye’ye Övgü Dolu Sözler adlı haberde “*Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Grandi, Türkiye’nin Arakan Müslümanlarına yönelik insani yardımlarına ilişkin: Türkiye insani yardımlarda küresel olarak cömert bir ülke olma özelliğini sürdürüyor, dedi...*” (s. 247) ifade edilenler bağlamında Türkiye’nin uluslararası alanda yaptığı yardımlara değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Popüler Kültür konu başlığında ifade edilen “*... Eve gelen misafirleri kapıdan uğurlamak, bayramlarda büyüklerin elini öpmek, askere giden gençlerin ellerine kına sürmek kültürümüze örnektir. İnsanlar geçmişten gelen kültür mirasının üzerine kendi yaşantılarından eklemeler yapar ve gelecek nesillere aktarırlar.*” (s. 250) / “*Teknolojinin gelişmesi toplumlar arasındaki etkileşimi hızlandırmış, gelişen ve yaygınlaşan medya araçları ülkeler arasındaki kültürel sınırları azaltmıştır. Bu nedenle toplumların çoğu kendi kültürlerini gelecek nesillere aktarırken zorluk yaşamaktadır. Bu da toplumların kendi kültürleri üzerinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir.*” (s. 250) / “*Popüler kültür unsurları, çoğu zaman toplumların kendi değerleriyle ters düşmektedir... Yakın çevresinde popüler kültür unsurlarını benimseyen insanları gören bireylerden bazıları kendinde bir eksiklik hissedebilmekte ve kendisini popüler kültürün etkisine bırakabilmektedir. Bu durum insanların kendi kültürel değerlerini unutmalarına neden olabilmektedir...*” (s. 250) bilgiler bağlamında popüler

kültürün toplumsal hayata etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

Popüler Kültür adlı metinde “*Bayramlarda aile büyüklerini ziyaret etmek, onların ellerini öpmek ve onlarla birlikte vakit geçirmek kültürel unsurlarımızdan biridir. Bazı insanlar medya araçlarında her bayram öncesinde yapılan tatil reklamlarından etkilenmekte ve böylece bayramlarda tatile gitmeyi tercih etmekte, aile büyüklerinin bayramını da yalnızca telefonda konuşarak veya mesaj atarak kutlamaktadır.*” (s. 250) / “*Lezzetli yemeklerimiz, bizi bir araya getiren bayramlarımız, insanların kaynaşmasını sağlayan halk oyunlarımız, el emeği ve göz nuru el sanatlarımız gibi değerlerin kültürel unsurlarımıza örnektir... Ancak günümüzde popüler kültür insanların kendi öz kültürünü olumsuz yönde etkileyebilmektedir.*” (s. 251) / “*... Hazır yiyecek anlayışı kendi kültürümüze ait değildir. Çünkü kültürümüzde insanlar genellikle yemekleri evlerinde pişirirler ve ailece sofrada tüketirler. Bu gelenek günümüzde hâlen devam etmekle birlikte popüler kültürden de etkilenmiştir. Elimizden geldiğince kendi yemek kültürümüze sahip çıkmaya çalışmalı ve yemek kültürümüzü popüler kültürün olumsuz etkilerinden korumaya özen göstermeliyiz.*” (s. 251) / “*... Popüler kültürün etkisi altına girmeden önce ülkemizde insanların çoğu türkü ve sanat müziği dinlemekte ve söylemekteydi... Burada bizlere de önemli görevler düşmektedir. Türkülerimize ve halk oyunlarımıza sahip çıkmalı, popüler kültürün etkisiyle onların unutulup gitmesine izin vermemeliyiz.*” (s. 251) / “*Tek kişilik sahne şovları, popüler kültürün etkisiyle dünyaya yayılmıştır... Ancak bu tip gösterilerin kültürümüze ait olan orta oyunu ile Hacivat ve Karagöz’ü unutturmasına izin vermemeliyiz...*” (s. 252) / “*... Popüler kültür, gelip geçici olan ve hızla üretilip tüketilebilen bir kültür tarzıdır. İnsanları hemen etkisi altına alabilmektedir. Burada bizlere düşen, bu durumun bilinciyle hareket edebilmektir. Kendi kültürel değerlerimizi daha iyi tanımalı, öğrenmeli ve yaşatmalıyız.*” (s. 252) ifade edilenler bağlamında popüler kültürün kültürel yaşantımıza olumsuz etkilerinin olduğunu buna karşın kültürel değerlerimizi daha iyi tanıyarak, öğrenerek yaşantımızın bir parçası olarak devam etmesi üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

Düşünelim Tartışalım bölümünde “*Popüler kültür unsurlarının kültürel değerlerimiz üzerindeki etkileri nelerdir? Popüler kültürün çocuk oyunlarına ve misafir ağırlama alışkanlıklarına etkileri hakkında çeşitli kaynaklardan araştırma yapınız.*” (s. 252) soruları ile popüler kültürün geleneksel yaşantılara etkisi sorgulanarak kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Ünite Değerlendirme Çalışmaları bölümünde doğru-yanlış soruları “*Hazır yiyeceklerle beslenme anlayışı bir popüler kültür unsurudur. / Her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır.*” (s. 256) ile boşluk doldurma sorularından “... bir toplumun bilgi, gelenek, ahlak, sanat, inanç vb. maddi ve manevi unsurlarının tümüdür. / ... belli bir dönem için geçerli olan, hızlı üretilen ve tüketilen kültürel unsurların bütünüdür.” (s. 256) ile kısa cevaplı sorulardan, “ *Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini açıklayınız.*” (s. 260) hareketle popüler kültürün topluma etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık ve alt teması olan toplumsal mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 239).

Şekil 136. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Türkiye ile Azerbaycan iki devlet, bir millettir. Türkiye’nin gücü Azerbaycan’ın, Azerbaycan’ın gücü ise Türkiye’nin gücüdür. Birlikte her zaman daha güçlü ve daha ileride olacağız.*” dedi. (s. 239) ifade edilenler bağlamında iki devletin birbirinin değerine sahip çıkılmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 240).

Şekil 137. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Üniversitenin öğretim dilinin Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi olması kültürel birlikteliğimizin bir göstergesidir.*”(s. 240) ifadesi

bağlamında devletler arası kültürel birlikteliğe değinilerek kültürel mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 250).

Şekil 138. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Eve gelen misafirleri kapıdan uğurlamak, bayramlarda büyüklerin elini öpmek, askere giden gençlerin ellerine kına sürmek kültürümüze örnektir. İnsanlar geçmişten gelen kültür mirasının üzerine kendi yaşantılarından eklemeler yapar ve gelecek nesillere aktarırlar.” (s. 250) ifade edilenler ile geleneksel yaşantıların kültüre yansımalarına değinilerek kültürel miras alt teması vurgulanmıştır.

(s. 251).

Şekil 139. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Hazır yiyecek anlayışı kendi kültürümüze ait değildir. Çünkü kültürümüzde insanlar genellikle yemekleri evlerinde pişirirler ve ailece sofrada tüketirler. Bu gelenek günümüzde hâlen devam etmekle birlikte popüler kültürden de etkilenmiştir.” (s. 251) ifade edilenler ile geleneksel kültür ile popüler kültürün birbirine etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 251).

Şekil 140. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Türkülerimize ve halk oyunlarımıza sahip çıkmalı, popüler kültürün etkisiyle onların unutulup gitmesine izin vermemeliyiz.” (s. 251) ifadesi

bağlamında kültüre sahip çıkılması gerektiğine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 252).

Şekil 141. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “... Medya araçları yoluyla yaygınlaşan bu gösteriler günümüzde insanlar tarafından kabul görmektedir. Ancak bu tip gösterilerin kültürümüze ait olan orta oyunu ile Hacivat ve Karagöz’ü unutturmasına izin vermemeliyiz.” (s. 252) ifadesi bağlamında kültüre sahip çıkılması gerektiğine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

3.5. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açıdan İncelemesine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan duyarlılık değeri ifadelerinin alt problemi doğrultusunda 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içerik ve görsel açıdan duyarlılık değeri bağlamında incelenmiştir.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Birey ve Toplum” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “birey ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içi 15, görsel materyalde 3 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık ve onun alt teması toplumsal mirasa duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır. Kültürel mirasa duyarlılık 13, toplumsal mirasa duyarlılık 2 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 25’te verilmiştir.

Tablo 25. 7. Sınıf Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Aile kültürü (3)
		İletişim (3)
		Dil (2)
		Kültürel miras (1)
		Oyun (1)
		Sosyal medya (1)
		Akraba ziyareti (1)
		Bayram (1)
		Toplumsal mirasa duyarlılık
		Ortak paylaşım (1)
		Sağlıklı iletişim (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

İletişim ve İnsan İlişkileri ünitesi, İletişim Kurarak Anlaşırız konu başlığı içinde “... Bir iletişim sistemi olarak geliştirilen ve sürdürülen ıslık dili, insanoğlunun kendini ifade tarzının farkı örneklerinden biridir. Islık dili, 2017’de UNESCO Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’ne girmiştir.” (s. 13) ifade edilenler bağlamında kültürel değerlere sahip çıkılmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmış.

Olumlu İletişim, Mutlu Birey ve Toplum başlığı içinde “... Sağlıklı iletişim becerilerinin geliştirilmediği toplumlarda sorunları çözümlmek için başlatılan iletişim çatışmaya da dönüşebilir. Ortak paylaşımlar iletişimin olumlu bir şekilde devamına katkı sağlar...” (s. 19) ifadesi bağlamında toplum içinde ortak paylaşımların olumlu tarafına değinilerek toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

Medyanın Hayatımızdaki Yeri adlı konu başlığı içinde “Aile, bir insanın hayatındaki en büyük zenginliktir. Sosyal medyada geçirilen fazla zaman, ailelerin sohbet etme, birbirleri ile paylaşımlarda bulunma kültürlerini de yok etmektedir.” (s. 23) ifadesi ile “Sosyal medyanın oluşturduğu sosyal insanla yeni iletişimin getirdiği dijital bir kültür oluşmakta, özellikle dil bilgisi anlamında dil tahribatı ortaya çıkmaktadır. Hatta en çok kullanılan sosyal ağlardan birinde kedi dili seçenekler arasında yer almaktadır...” (s. 23) ifadesi ve aynı konu içinde “Sosyal medyayla ilgili başka bir sorun da gelenek ve göreneklerin unutulmaya

başlanmasıdır. Dinî ve millî bayramlarda, doğum günlerinde ya da ölümlerde insanlara hâl hatır sorulur, aile büyüklerine yapılan ziyaretlerde onlarla muhabbet edilirdi. Artık özel günlerde insanlar birbirlerini arayıp hâl hatır sormak ya da birbirlerini ziyaret etmek yerine, gelen bildiriminin altına bir not yazarak, sayfasından konu ile ilgili bir mesaj yayınlayarak ya da yayınlanan bir gönderinin altına yorum yapmaktadır.” (s. 23) ifade edilenler bağlamında kültürümüzü korumanın önemini ve dijital kültürün geleneksel yaşantımıza olumsuz etkileri üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Etkinlik Zamanı bölümünde “Aşağıdaki ifadeleri okuyup Günümüzde şeklinde başlayan cümleleri tamamlayınız.” etkinliği ile “Eskiden aileler, çocuklarını sokaktan eve getirme konusunda çoğu zaman sorun yaşarlardı. Günümüzde... / Eskiden aileler akşam yemeklerinde bir araya gelir, sohbet ederek yemeklerini yerlerdi. Günümüzde... / Eskiden genellikle evlerde ve kütüphanelerde bulunan ansiklopedilerden araştırma yapılırdı. Günümüzde... / Eskiden bayramlarda tebrik kartı yazılırdı, es dost ve akrabalar ziyaret edilirdi. Günümüzde... / Eskiden akşamları misafirlğe gitmek, sohbet etmek daha yaygındı. Günümüzde...” (s. 24) ifadeleri bağlamında eski ve günümüzdeki yaşantıların farklılığı ifade edilerek kültürel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 13).

Şekil 142. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Bir iletişim sistemi olarak geliştirilen ve sürdürülen ıslık dili, insanoğlunun kendini ifade tarzının farkı örneklerinden biridir. Islık dili, 2017’de UNESCO Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’ne girmiştir.” (s. 13) ifade edilen ile kültürümüze ait değerlerin korunmasının önemine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 19).

Şekil 143. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Ortak paylaşımlar iletişimin olumlu bir şekilde devamına katkı sağlar. Sosyal etkinliklere katılmak, topluma faydalı işler yapmak ve yeni insanlarla tanışmak bu konuda bize fırsatlar sunar.” (s. 19) ifadesi bağlamında toplumun ortak paylaşımlarının önemi belirtilerek toplumsal duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 23).

Şekil 144. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Sosyal medyayla ilgili başka bir sorun da gelenek ve göreneklerin unutulmaya başlanmasıdır. Dinî ve millî bayramlarda, doğum günlerinde ya da ölümlerde insanlara hâl hatır sorulur, aile büyüklerine yapılan ziyaretlerde onlarla muhabbet edilirdi.” (s. 23) ifadeleri bağlamında kültürel değerlerimizin unutulmaya yüz tuttuğuna değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık değeri düz metinde 75, görsel materyalde 20 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar maddi kültüre duyarlılık, manevi kültüre duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Maddi kültüre duyarlılık 43, manevi kültüre

duyarlılık 32 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26. 7. Sınıf Kültür ve Miras Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Tarihi eser (24)
		El sanatları (11)
		Yemek (3)
		Edebi eser (1)
		Ev eşyası (1)
		Restorasyon (1)
		Tika (1)
		Unesco (1)
		Dürüstlük (6)
		Spor (4)
		Hayrat (2)
		Hayvan sevgisi (2)
		Misafirperverlik (2)
		Yemek kültürü (2)
		Bayram kültürü (1)
		Birlikte yaşam (1)
		Çiçek sevgisi (1)
		Doğa sevgisi (1)
		Dürüstlük (1)
		Esnaf nezaketi (1)
		Fetih politikası (1)
		Gaza ve cihat (1)
		Giyim-kuşam (1)
		İnançlara bağlılık (1)
		İskan politikası (1)
		Kutlama (1)
		Oyun (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Türk Tarihine Yolculuk ünitesinde, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu adlı konu içinde “*Gaziantep’te Kayı Boyu İzleri... Gaziantep’in İslahiye ilçesinde bulunan eski mezarlarda Oğuzların 24 boyundan biri olan Kayı boyuna ait izler bulundu. Mezarlardaki ok ve yay sembolleri, mezarların Kayı boyuna ait olma ihtimalini kuvvetlendirdi...*” (s. 36) ifadesi bağlamında geçmişimize ait değerler üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu adlı konu içinde “... *Osmanlı Devleti*, iskân politikası adi verilen bu yöntemle fethettiği yerlere Türk nüfusu yerleştirerek fetihlerin kalıcı olmasını sağladı ve yeni fetihlere zemin hazırladı. Bölgede yaşayan gayrimüslim halkın geleneklerine, diline, inancına müdahale etmedi. Gayrimüslimler Osmanlı idaresi altında düzenli ve adil bir yönetime kavuştu. Issız ve terk edilmiş yerlere cami, medrese, zaviye, han, hamam gibi yapılar inşa edilerek buraların Türk şehirleri hâline gelmesi sağlandı.” (s. 41) / “Günümüzde Balkanlar’da, Yunanistan, Bulgaristan ve Makedonya gibi ülkelerde çok sayıda Türk yaşamaya devam etmektedir. Balkanlar’da Osmanlı Devleti Dönemi’nde inşa edilmiş eserlerin birçoğu yıkılmış olsa da Türkiye’nin kültürel mirasın korunmasına verdiği destekle aşağıdakiler gibi bir kısmi restore edilerek varlığını sürdürmektedir.” (s. 41) ifadeleri bağlamında fetih ve iskan politikası, imar kültürü, adil yönetim anlayışı üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt tema vurgusu yapılmıştır.

Tarihî Köprü TİKA Eliyle Restore Edildi adlı metinde “*Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)*, Balkanlar’daki en büyük restorasyon projelerinden Tarihî Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü Restorasyonu Projesi’ni başlattı. Bu proje ile Bosna Hersek’teki ortak kültürel miras koruma altına alınarak köprüünün gelecek nesillere aktarılmasına imkân sağlandı...” (s. 42) / “TİKA, tarihî mirasın korunması, gelecek kuşaklara aktarılması, etnik ve dinî zenginliğin olduğu bölgede birlikte yaşama kültürüne destek olmak amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda 100’e yakın ecdat yadigârı eseri TİKA ayağa kaldırıyor...” (s. 42) ifadeleri bağlamında ecdada ait kültürel yapılara sahip çıkılması ve restorasyon çalışmaları ile geleceğe taşınması üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Osmanlı Devleti’nin Fetih Siyaseti konu başlığında ifade edilen “*I. Murat...; Ey Gaziler! Ben nasıl cihadı bırakıp Müslümanlara kılıç çekeyim.*” (s. 50) / “*Fatih Sultan Mehmet...; Ana! Bu zahmet din yolunadır ki ahirette Allah’ın yanına varınca mahcup olmayalım. Zira bizim elimizde İslam kılıcı vardır, eğer bu zahmete katlanmazsak bize gazi demek yalan olur.*” dedi.” (s. 50) ifadeler ile geçmişî çok uzun yıllara dayanan gaza ve cihat anlayışının ne kadar önemli

olduğu üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgusu yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Fetih Siyaseti adlı metin içindeki “*Gaza ve gaziliğe verilen önem Osmanlı Devleti'nden günümüze devam etmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millî Mücadele'de Fransızlara karşı gösterdiği kahramanca direniş nedeniyle Antep'e 1921'de 'Gazi' unvanını vermiş, şehrin adı Gaziantep olmuştur. Yine Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millî Mücadele'de Yunan ordusuna karşı Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk ordusunun başkomutanlığını yapan Mustafa Kemal'e 1921'de 'Gazi' unvanını vermiştir.*” (s. 51) paragrafı ile Osmanlı'dan günümüze gelen gazilik unvanın yaşatılmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılığın sürekliliği vurgulanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Fetih Siyaseti adlı metin içinde “*Orhan Bey, vezire: Neden bunaldınız da hisarı verdiniz? dedi. Vezir: Sizin devletinizin günden güne büyüdüğünü, bizim devletimizin zayıfladığını gördük ve anladık. Size itaatle bağlandılar, bizi hiç anmaz oldular. Biz de onların huzura kavuştuklarını, bu huzur ve rahatlık sebebiyle bizi anmadıklarını, anmayacaklarını öğrendik. Biz de rahatlığa heves ettik.*” dedi.” (s. 51) ifadesi ile Osmanlı'da hoşgörü kültürünün farklı milletlerin devlete bağlılığını nasıl etkilediğine dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Seyyahların Gözüyle Osmanlı adlı konu başlığı içinde “... *Osmanlı Devleti'ne komşu ülkeler Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışından doğrudan etkilenmiştir. Osmanlı mimarisi, müziği ve el sanatları Avrupa'da örnek alınmıştır.*” (s. 81) / “*Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışının önemli unsurları olan mimari eserler, el sanatları, yemekler, giysiler, oyunlar, kutlamalar yerli ve yabancı seyyahların seyahatnamelerinde yer almıştır. Bunların yanında misafirperverlik, temizlik, ağırbaşlılık, saygı, hayvan ve doğa sevgisi, dürüstlük, inançlara bağlılık gibi kültürel özellikler seyahatnamelerde sıkça konu edilmiştir.*” (s. 81) ifadeleri bağlamında Osmanlı Devleti'nin yaşam şeklinin ve kültürünün komşu ülkeleri etkilemesi üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt tema vurgusu yapılmıştır.

Etkinlik Zamanı adlı bölümde ifade edilen sorular “*Osmanlı Devleti Dönemi'ne ait aşağıda yer alan eserlerin hangi sanat dallarına ait olduğunu*

araştıracak altlarına yazınız.” (s. 81) / “Osmanlı Devleti Dönemi’ne ait sanat dallarını araştırarak bu sanat dallarına örnekler yazınız.” (s. 81) / “Yaşadığınız yerde Osmanlı Devleti Dönemi’nde yapılmış mimari eserler varsa bunların isimlerini aşağıya yazınız. Yoksa ismini bildiğiniz eserleri yazınız.” (s. 81) bağlamında belirtilen sorular dönemin kültürel yaşantısına dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Seyyahların Gözüyle Osmanlı adlı metin içinde *"Seyahatnamelerde Osmanlı Devleti'nde halkın dili, dini, ırkı ne olursa olsun konuklarına karşı gösterdiği misafirperverlik sıklıkla konu edilmiştir. Misafirlerin karnını doyurup konaklamalarını sağlamak, onlara yardımcı olmak için âdeta birbiriyle yarışan halkın bu kültürel özelliği için aşağıdaki örneği okuyalım..."* (s. 82) / *"Seyahatnamelerde Osmanlı kültürünün üzerinde en fazla durulan özelliklerinden birisi saygıdır. İnsanların birbirlerine, aile üyelerine ve yaşlılara gösterdiği saygıya ilişkin çok sayıda örnek yer almaktadır."* (s. 82) / *"... sohbet edenlerin ifadeleri veciz ve telaffuzları pek temizdir. Tebessümlerinde incelik, el hareketlerinde ayrı bir zarafet ve sadelik vardır. Yabancıları en çok hayrette bırakan husus, birkaçının hep bir ağızdan konuşmayıp yalnız birinin söz söylemesidir. Yaşlı ve büyüklere karşı hürmet ile onların hakkına riayet hayal edilemeyecek bir nezaket içindedir..."* (s. 82) / *"Osmanlı Devleti'nde şehir ve kasabalarda hamamlar bulunurdu. Günümüzdeki gibi evlerde her an sıcak suyun olduğu banyoların bulunmadığı o dönemde hamamlar halkın temizlik ihtiyacını karşıladığı yerlerdi. Seyahatnamelerde halkın temizliğe verdiği önemle birlikte hamamların mimari özelliklerine de yer verilmiştir..."* (s. 84) / *"... Türkler çiçeğe aşırı derecede düşkünlüdürler. Güzel bir çiçek için büyük miktarda para vermekten çekinmezler..."* (s. 84) / *"Bıraktıkları hayratlar hangi çeşit olursa olsun bizdekinden fazladır. Bu yüzden yaşarken bile bizden daha cömerttirler. Dört imparator tarafından yapılan dört büyük caminin etrafı hayrat ile doludur. Paşalar da hayrat bırakırlar. Kasabalar ve تنها yol kıyılarına yolcular için kervansaraylar yaptırır, yollar açtırırlar. Su olmayan yerlere çeşmeler ve tuvaletler yaptırırlar..."* (s. 85) / *"... Türk tüccarı müşterisine karşı son derece kibar. Zorlama, üsteleme, kavga yok. Çünkü önemli olan edep ve namus. Paranın üstünü tam olarak geri veriyor, tartıyı dürüstçe yapıyor ve tartarken terazide*

yuvarlak ağırlıklar kullanıyor.” (s. 85) ifade edilenler ile Osmanlı dönemi kültürel yaşantısını ayrıntılı bir şekilde anlatan seyyahların ifade ettiği gibi misafirperver olmaları, temizlik alışkanlıkları, çiçeğe ve doğaya yaklaşımları, hamam yaşantısı, esnaf nezaketi, iletişim ve insan ilişkileri açısından dikkat çeken özellikler üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Mimari kültür ile ilgili paylaşımlardan, *“Kervansaraylar, hanlar ve bunlara bağlı imaret, hamam ve dükkânların hayırseverler tarafından yaptırılmasıyla yerleşim yerlerinin gelişmesi sağlanmıştır. Özellikle Avrupalı seyyahlar, ülkelerinde olmayan cami, hamam, kervansaray, imaret gibi yapıları eserlerinde tanıtmışlardır...” (s. 86) / “Osmanlı evlerinin iç düzeni ve eşyaları Avrupalılara ait seyahatnamelerde çokça konu edilmiştir...” (s. 86) ifade edilenler bağlamında mimari kültüre hayırseverlerin etkisi ile diğer ülkelerde mimari kültürümüzün yansıtılmasına dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.*

Yemek kültürü ile ilgili paylaşımlardan, *“Türkler obur değildirler. Gayet az yerler. Sofra zevkine pek az düşkündürler. Bir parça ekmekle beraber tuz, soğan ve yoğurt bulurlarsa yemek için başka şey aramazlar...” (s. 87) / “... Ardından kabak dolması sunuluyor ama bu yemeğin yanında herkes için üç ayrı peçete de veriliyor. İlginç olan bu peçetelerin hamurdan ve yenilebilir olması!...” (s. 87) ifade edilenler bağlamında zengin bir yemek kültürü üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.*

Kahve kültürü ile ilgili olarak, *“Kahve, Osmanlı’dan günümüze gündelik hayatımızın vazgeçilmez bir içeceği. Türk kahvesi adıyla dünyaca tanınan bu içecek, Osmanlı Devleti’nde 1500’lü yıllarda tüketilmeye başlanmıştır. Genellikle bir bardak su ve Türk lokumuyla ikram edilen Türk kahvesi seyahatnamelerde de kendisine yer bulmuştur...” (s. 88) ifade edilenler bağlamında kahvenin günlük yaşamdaki önemi üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.*

Bayram kültürü ile ilgili olarak, *“Gerlach (Gerlah), 1574’te Ramazan sona erdiğinde minareleri aydınlatan tüm lambaların kaldırıldığını ve insanların tüm gece boyunca sokaklarda gezerek alışveriş yaptıklarını söyler. Ertesi gün bayramdı. Bayram üç gün sürmüştü. Bu süre boyunca herkes en iyi giysilerini*

giymiş, yaya olarak ya da arabalarla gezintiler yapmıştı. İnsanlar sokakta birbirlerine ekmek ve elma sunmuşlardı. En sevilen eğlenceler salıncak ve dönme dolaptı. Birçok yerde salıncaklar kurulmuştu...” (s. 88) / “Seyahatnamelerde okçuluk, cirit ve güreşten söz edilmektedir. Özellikle cirit oyunu seyyahların hayranlığını kazanmıştır...” (s. 89) / “Ayaklarının daima temiz olması gerekir. Yazın giydikleri ayakkabılar ince deriden mor, kırmızı veya sarı renkte yapılır. Bizdeki kumaşların boyanışı gibi deriye çok güzel renkler verirler. Kepenek yerine de dolama adı verilen topuklara kadar uzun şeyler giyerler...” (s. 89) ifadeleri bağlamında bayram yaşantısı, spor ve oyun kültürü ile kıyafet kültürü üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgusu yapılmıştır.

Seyyahların Gözüyle Osmanlı adlı metnin sonunda “Günümüzdeki giysi ve ayakkabılarla metinde anlatılanlar arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır?” (s. 89) / “Seyyah Osmanlı’da kullanılan giysi ve ayakkabıların hangi özelliklerinden etkilenmiştir?” (s. 89) belirtilen sorular ile geçmiş ve günümüzdeki kültürel yaşantılar arası bağlantı kurularak kültürel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Etkinlik Zamanı adlı konu içinde “Osmanlı Devleti’nin kültürel özelliklerine ait örnekleri araştırınız. Her bir özellik için üç örnek yazınız.” (s. 89) ifade edilenler ile mimari eser, giysiler, yemekler, içecekler, oyunlar, sporlar, kutlamalar ve eğlenceler, bayramlar, ev eşyaları ve edebi eserler gibi başlıklar kullanılarak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Etkinlik Zamanı adlı konu içinde “... Yolcuları rahatlatmak ve yedirmek âdeti Müslümanların en şerefli âdetlerindendir. Türkler bir hayırsever olarak asla teşekkür beklemez ve karşılığını da istemezler.” / “... aralarında kaldığım sürede bir Müslümanın diğer bir Müslümana ne şiddet gösterdiğini ne de kötü bir söz söylediğini gördüm.” / “Leylekler, kırlangıçlar kovulma korkusundan uzak, Türklerin evlerine yuva yapabilirler. Köpekler sürüler hâlinde sokaklarda dolaşır. ... Sokaklarda kedilere et atan çok insan görebilirsiniz.” / “Bütün camilerin hayır işlerinde kullanılmak üzere büyük gelirleri vardır. Bu gelirler akıl hastalarının, fakir halkın bakımı ve çocukların eğitimi gibi hayır işlerinde kullanılmak üzere yapılan bağışlarla verilen hediyelerden oluşmaktadır...” / “... Yemek zamanı gelince yere sofra adı verilen deriden yuvarlak bir masa örtüsü yayarlar...” (s.

91) ifadeleri bağlamında hayırsever olma, hayvan sevgisi, yemek adabı gibi yaşantılarla kültürlerini güzel şekilde yansıtmalarına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Seyyahların Gözüyle Osmanlı adlı metin içinde “*Metinler kültürel özelliklerden hangileriyle ilgilidir? Bu kültürel özellikler neden seyyahların ilgisini çekmiştir?*” / “*Metinlerdeki kültürel özellikler günümüzde devam ediyor mu? Devam etmeyenler neden yok olmuş olabilir?*” / “*Bu kültürel özelliklerden hangilerini yaşatmak gerektiğini düşünüyorsunuz? Neden?*” (s. 91) ifade edilen sorularla geçmiş yaşantıların günümüz kültürel yaşantısına etkisi üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

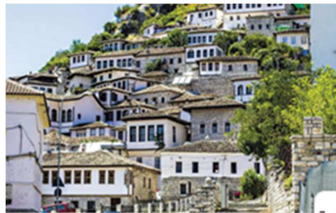
Öğrendiklerimi Değerlendiriyorum bölümünde çoktan seçmeli sorular “*Türkiye’de misafir kabul etmeyecek bir köy evi, yemek yenmeyecek bir konak, biraz sebze, meyve hatta çiçek toplayıp dinlenmek üzere gelen yolcuğu iyi karşılamayan bir bağ, bostan ve bahçe sahibi yok gibidir.*” / “*Türk kültürü hakkında hangi özellik vurgulamaktadır?*” (s. 94) bağlamında Türk kültürünün dikkat çeken özellikleri üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgusu yapılmıştır.

(s. 36).

Şekil 145 Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri.

Görselde “*Gaziantep’in İslahiye ilçesinde bulunan eski mezarlarda Oğuzların 24 boyundan biri olan Kayı boyuna ait izler bulundu. Mezarlardaki ok ve yay sembolleri, mezarların Kayı boyuna ait olma ihtimalini kuvvetlendirdi.*” (s. 36) ifadesi bağlamında geçmiş döneme ait kültürel sembollere değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır.

(s. 41).

Şekil 146. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Günümüzde Balkanlar’da, Yunanistan, Bulgaristan ve Makedonya gibi ülkelerde çok sayıda Türk yaşamaya devam etmektedir.*” (s. 41) ifadesi bağlamında Türk kültürünün yaşatıldığına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgusu yapılmıştır.

(s. 42).

Şekil 147. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Balkanlar’daki en büyük restorasyon projelerinden Tarihî Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü Restorasyonu Projesi’ni başlattı. Bu proje ile Bosna Hersek’teki ortak kültürel miras koruma altına alınarak köprünün gelecek nesillere aktarılmasına imkân sağlandı.*” (s. 42) ifadesi bağlamında tarihimize ait kültürel değerlerin korunmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 50).

Şekil 148. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

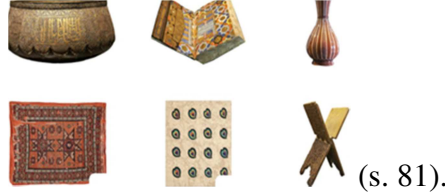
Görselde “*Ey Gaziler! Ben nasıl cihadı bırakıp Müslümanlara kılıç çekeyim.*” / “*Ana! Bu zahmet din yolunadır ki ahirette Allah’ın yanına varınca mahcup olmayalım...*” dedi. (s. 50) ifadeleri ile gaza ve cihat anlayışının kültürel yaşama etkisine değinilerek duyarlılık alt teması manevi kültürel duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 51).

Şekil 149. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Size itaatle bağlandılar, bizi hiç anmaz oldular. Biz de onların huzura kavuştuklarını, bu huzur ve rahatlık sebebiyle bizi anmadıklarını, anmayacaklarını öğrendik. Biz de rahatlığa heves ettik. dedi.” (s. 51) ifadesi ile Osmanlı Devleti’nin toplumuna yaşattığı istimalet anlayışının etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

Şekil 150. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışının önemli unsurları olan mimari eserler, el sanatları, yemekler, giysiler, oyunlar, kutlamalar yerli ve yabancı seyyahların seyahatnamelerinde yer almıştır.” (s. 81) ifadeleri bağlamında Osmanlı kültürüne değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür vurgulanmıştır.

(s. 82).

Şekil 151. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Çarşıda camidekine benzer bir sükûnet hüküm sürmektedir. Her tarafta mümkün olduğu kadar az konuşulmakta ve sakin hareket edilmektedir. Şarkı söylemek, gürültülü kahkahalar atmak, lüzumsuz izdihamlar yaratmak gibi şeylere hiç rastlanmaz.” (s. 82) ifadesi ile geçmiş dönem toplum yaşantısındaki detaylara değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

(s. 84).

Şekil 152. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

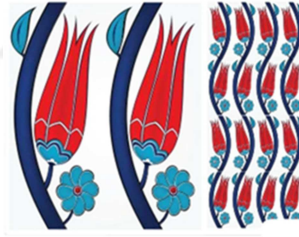
Görselde “*Osmanlı Devleti’nde şehir ve kasabalarda hamamlar bulunurdu. Günümüzdeki gibi evlerde her an sıcak suyun olduğu banyoların bulunmadığı o dönemde hamamlar halkın temizlik ihtiyacını karşıladığı yerlerdi.*” (s. 84) ifadesi ile temizlik alışkanlığının kültürün bir parçası olduğuna değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

(s. 84).

Şekil 153. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Türkler, vücudu temiz tutmak için olduğu kadar sağlıkları için de sık sık hamama giderler. Bu sebeple bu ülkede bir çok güzel hamam vardır.*” (s. 84) ifadesi bağlamında kültürel yaşamda yer edinen temizlik, hamam gibi yaşantıların etkisine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültür vurgulanmıştır.

(s. 84).

Şekil 154. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

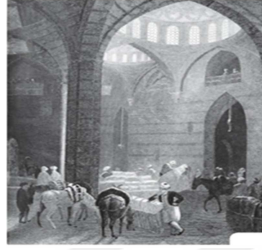
Görselde “*Türkler çiçeğe aşırı derecede düşkündürler. Güzel bir çiçek için büyük miktarda para vermekten çekinmezler. Bunları çoğu defa bana hediye ediyorlardı.*” (s. 84) ifadesi bağlamında kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 85).

Şekil 155. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Türk tüccarı müşterisine karşı son derece kibar. Zorlama, üsteleme, kavga yok. Çünkü önemli olan edep ve namus. Paranın üstünü tam olarak geri veriyor, tartıyı dürüstçe yapıyor ve tartarken terazide yuvarlak ağırlıklar kullanıyor.*” (s. 85) ifadesi bağlamında toplumun ticaret hayatındaki kültürel nezaketine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 86).

Şekil 156. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Kervansaraylar, hanlar ve bunlara bağlı imaret, hamam ve dükkânların hayırseverler tarafından yaptırılmasıyla yerleşim yerlerinin gelişmesi sağlanmıştır. Özellikle Avrupalı seyyahlar, ülkelerinde olmayan cami, hamam, kervansaray, imaret gibi yapıları eserlerinde tanıtmışlardır.*” (s. 86) ifadesi bağlamında seyyahların Osmanlı kültüründen etkilenmesine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 86).

Şekil 157. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Osmanlı evlerinin iç düzeni ve eşyaları Avrupalılara ait seyahatnamelerde çokça konu edilmiştir.*” “*Türk evleri ve iç düzeni dikkate değer. Evlerin içi ve odalar genellikle gösterişli süslerle dolu, tavanları farklı renklere boyanmış.*” (s. 86) ifadesi bağlamında Osmanlı evlerine ait kültürel yaşama değinilerek kültürel mirasa duyarlılık maddi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 87).

Şekil 158. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Türkler obur değillerdir. Gayet az yerler. Sofra zevkine pek az düşkündürler. Bir parça ekmekle beraber tuz, soğan ve yoğurt bulurlarsa yemek için başka şey aramazlar.*” (s. 87) ifadesi bağlamında yemek adabına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 88).

Şekil 159. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Türk ülkesinde kahve çok miktarda içilir. İster fakir ister zengin olsun herkes günde en az iki veya üç fincan içer. Herkesin geldiği kahvehaneler çoktur. Kahve burada büyük kazanlarda pişirilir. Buraya birçokları sohbet etmek için gelir.*” (s. 88) ifadesi ile Türk kahvesi kültürüne değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 88).

Şekil 160. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Gerlach (Gerlah), 1574’te Ramazan sona erdiğinde minareleri aydınlatan tüm lambaların kaldırıldığını ve insanların tüm gece boyunca sokaklarda gezerek alışveriş yaptıklarını söyler. Bu süre boyunca herkes en iyi giysilerini giymiş, yaya olarak ya da arabalarla gezintiler yapmıştı.*” (s. 88) ifadesi bağlamında bayram kültürü ve insanların bu zamanlardaki etkinliklerine

değnilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 89).

Şekil 161. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Çünkü eğer kalplerinde birine karşı kötülük varsa bayram yapamayacaklarına inanırlar ve bu üç gün zarfında tanıdıkları kimselere rastlarsa onlarla öpüşürler ve birbirlerine iyi bayramlar ve mutluluklar dilerler.” (s. 89) ifadesi ile toplum içinde birlikte yaşam kültürünün inceliklerine değnilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 89).

Şekil 162. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Bütün paşalar tatil günleri askeriyle Kavak Meydanı’nda silahşorluk edip cirit oynarlar... Bütün oyuncu savaşçılar at bırakıp o topa sıırık atarlar. Vuran yarışmacılara hediyeler verilir.” (s. 89) ifadesi ile Osmanlı kültürüne ait cirit oyununun yaşatılmasına değnilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 89).

Şekil 163. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Manto olarak uzun ve bol elbiseler giyerler. Giyimlerini mümkün olduğu kadar iyi kumaştan yaptırırlar. Kalite itibarıyla yüksek olmamakla beraber üzerine türlü nakışlar konmuş gösterişli ve zarif çeşit çeşit kumaş dokunur.*” (s. 89) ifadesi ile Osmanlı yaşantısında giyim kuşama ait kültürel inceliklere değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması manevi kültüre duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Bilim, Teknoloji ve Toplum” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içinde 2 kez tespit edilmiş, görsel materyal tespit edilmemiştir. Yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri içerisinde kültürel mirasa duyarlılık alt temasına ulaşılmıştır. Kültürel mirasa duyarlılık değeri 1 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27. 7. Sınıf Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
		İcat (1)
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Müze (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Zaman İçinde Bilim adlı ünite içinde; Türk İslam Medeniyetinde Bilginler başlıklı metinde “*Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerle ilgili ‘1001 İcat ve Sırlar Kütüphanesi’ belgeselini genel ağ adresinden ‘İslam ve Bilim’ adlı videodan izleyebilirsiniz. Ayrıca Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin çalışma ve icatlarından aşağıdaki fotoğraflardaki gibi örneklerin olduğu İstanbul*

İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi’ni www.ibttm.gov.tr genel ağ adresinden sanal turla gezebilirsiniz.” (s. 138) paragrafı bağlamında Türk- İslam medeniyetlerinin kültürel yaşantısına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içi 15 kez tespit edilmiş, görsel materyal tespit edilmemiştir. Yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık ve kültürel mirasa duyarlılık değerlerine ulaşılmıştır. Doğal çevreye duyarlılık 8, kültürel mirasa duyarlılık 7 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28. 7. Sınıf Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Vakıf (3) Devlet (2) Toprak (1) Vatan (1)
	Doğal çevreye duyarlılık	Erozyon (4) Sürdürülebilir yaşam (3) İklim değişikliği (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntı ve Görseller

Ekonomik ve Sosyal Hayat adlı ünite de geçen, Toprak Ana adlı konuda “*Metinden yararlanarak insan-toprak-vatan-devlet ilişkisini açıklayınız.*” (s. 152) sorusu ile insan, toprak, vatan ve devlet kavramlarının birbirleri ile olan ilişkilerine dikkat çekilerek kültürel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Toprak Ana adlı metinde “... Ben açtım, karnımı vatan doyurdu. Üzerimde hiçbir giysi yoktu, vatan sayesinde giyindim. Bedenim vatan toprağından, nefesim vatan havasından. Bir defa düşün. Vatanımız sayesinde herkesin hakkı, hukuku ve hayatı korunuyor.” (s. 152) ifadesi bağlamında vatanın sahiplenici özelliğı üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntı ve Görseller

Sosyal Hayatta Vakıfların Yeri adlı konu içersinde yer alan TEMA Vakfı “1992 yılında ülkemizdeki erozyon ve çölleşme tehlikesine kamuoyunun dikkatini çekmek ve bu tehlike ile mücadele etmek üzere Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) kuruldu.” / “Amacı: Sürdürülebilir yaşam ilkesiyle başta topraklarımız olmak üzere doğal varlıkların korunması için... gönüllü, bilinçli, öncü, uluslararası ve saygın bir sivil toplum kuruluşu olmaktır.” / “Yaptığı çalışmalar: Doğal varlıkları koruyarak erozyonla mücadelenin mümkün olduğunu kanıtlayan kırsal kalkınma, koruma, çölleşme, iklim, ağaçlandırma gibi projeleri uygular...” (s. 165) paragrafı ile TEMA Vakfı vasıtasıyla doğaya ait varlıkları koruma, sahiplenme ve bilinç oluşturma çalışmalarına değinilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Etkin Vatandaşlık” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 13, görsel materyalde 4 kez yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema kültürel mirasa duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Kültürel mirasa duyarlılık 13 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 29. 7. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
		Darbe (1)
		Demokrasi (1)
		Divan (1)
		Divanı Humayun (1)
		Han-Hakan (1)
		İnanç (1)
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Kurultay-Toy (1)
		Kut (1)
		Meclis (1)
		Milli irade (1)
		Müze (1)
		TBMM (1)
		Töre (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Yaşayan Demokrasi adlı ünite içinde yer alan Demokrasinin serüveni adlı konu içerisinde yer alan “... İlk Türk devletlerinde insanlar arasında eşitlik olup soylular sınıfı yoktu. Töre adı verilen kanuna herkes uymak zorundaydı. Halk töreye uymak şartıyla özgürdü ve Türkler arasında kölelik yoktu... Türk devletlerinde hükümdarın karar alma süreci demokratik bir uygulama ile olurdu.” (s. 182) ifadesi ile “Egemenlik hakkı öncelikli olarak kağanda toplanırdı... Kağan seçiminde, savaş ve barış kararlarının alınmasında kurultayın görüşüne başvurulurdu...” (s. 184) ifadeleri bağlamında Türk devletlerinde demokrasi kültürünün nasıl yaşandığı ve Kurultay’ın yönetim kültürünün nasıl işlediğine dair bilgiler verilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Demokrasinin Serüveni adlı metinde ifade edilen “İslamiyet’in etkisi ile birlikte öncelikle yöneticilerin unvanlarında bir değişim görüldü. Yöneticiler sultan veya padişah olarak anılmaya başlandı... Divana hükümdar, vezirler ve üst düzeydeki devlet görevlileri de katılıyordu... Son söz ise hükümdarın oluyordu...” (s. 184) ifadesi bağlamında demokratik gelişmelerin süreç içindeki durumu üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Demokrasinin Serüveni adlı metinde “... *Büyük Millet Meclisinin açılması ile demokrasinin tanımında yer alan halkın kendi kendisini yönetme ilkesi gerçekleşti. 29 Ekim 1923’te cumhuriyet ilan edilerek demokratik ilkelere dayalı yeni Türk devletinin yönetim biçimi belirlendi. Günümüzde demokrasinin ilkelerinin tamamının uygulandığı bir ülkede yaşamaktayız. Bu ilkelerin önemini kavrayarak demokrasiye ve millî irademize 15 Temmuz 2016’daki hain darbe girişiminde sahip çıktığımız gibi sahip çıkmalıyız.*” (s. 185) ifadeleri bağlamında ulusal iradenin yansıdığı meclis, demokratik bir yönetim şekli cumhuriyet ve rejime karşı yürütülen darbe girişiminin devlet yönetim kültürüne etkisi ile demokrasiye sahip çıkma bilinci üzerinde durularak kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 184).

Şekil 164. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Egemenlik hakkı öncelikli olarak kağanda toplanırdı. Kağan, uygulamalarını bir çeşit danışma meclisi olan kurultay kararlarına göre yapardı. Kağan seçiminde, savaş ve barış kararlarının alınmasında kurultayın görüşüne başvurulurdu.*” (s. 184) ifadesi bağlamında devlet yönetiminde meclis kültürüne değinilerek kültürel mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 184).

Şekil 165. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Karar alma süreçleri ise kurultay benzeri bir meclis tarafından yapılıyordu. Divanda belirli günlerde halkın şikâyetleri de dinleniyor ve sorunların çözümüyle ilgili karar veriliyordu. Son söz ise hükümdarın oluyordu.*” (s. 184) ifadesi ile divanın işleyişine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 185).

Şekil 166. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Türk demokrasi tarihinde 23 Nisan 1920’de Ankara’da Büyük Millet Meclisinin açılması önemli bir yer tutar. Büyük Millet Meclisinin açılması ile demokrasinin tanımında yer alan halkın kendi kendisini yönetme ilkesi gerçekleşti.*” (s. 185) ifadesi bağlamında demokrasi hayatında meclis kültürünün önemine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

(s. 187).

Şekil 167. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Köktürk Devleti’nde Bilge Kağan’ın şehirlerin etrafının surlarla çevrilmesi ve ülkede Budizm ile Taoizm’in propagandasının yapılması isteği meclis (kurultay) tarafından onaylanmamıştır. Aynı meclis hakan adayını bazı gerekçelerle reddetmiş hatta Uygurlarda olduğu gibi kudretli devlet görevlileri ve kumandanlar arasından birini han seçmiştir.*” (s. 187) ifadeleri bağlamında eski Türk devletlerinin yönetim kültüründe meclisin işleyişinin geleneklerine bağlılıkla yürütüldüğüne değinilerek kültürel mirasa duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Küresel Bağlantılar” Öğrenme Alanı İçin Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, “küresel bağlantılar” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içi 14, görsel materyalde 6 kez yer aldığı almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık 8, doğal çevreye duyarlılık değerinin 6 kez

yer aldığı tespit edilmiştir. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 30. 7. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı duyarlılık değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Barış (1)
		Dil (1)
		EPPO (1)
		FAO (1)
		Milli varlık (1)
		Ortak turizm (1)
		Tarihi mekan (1)
		Unesco (1)
	Doğal çevreye duyarlılık	Doğal afet (2)
		Can kaybı (1)
		İklim değişikliği (1)
		İsraf (1)
		Küresel sorunlar (1)

Analizler sonucunda alt temaların oluşturulduğu cümlelere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kültürel Mirasa Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

“Uluslararası kuruluşlara üye ülkeler iş birliği içinde daha güzel bir dünyanın inşası için çalışmalarını sürdürmektedir... Türk Konseyi, (Türk dili konuşan ülkeler işbirliği konseyi) Türk dünyasının tarihî ve kültürel birikimlerinden en geniş şekilde yararlanılmak suretiyle Türk dili konuşan ülkeler arasındaki çok taraflı iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla 2009 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye kurucu üyedir.” (s. 208) paragrafı ile Türk dilinin ortak geçmişe sahip ülkelerle işbirliği içinde korunmasına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

Yurtta Barış, Dünyada Barış adlı konu başlığı içinde, Modern İpek Yolu Ortak Turu Başlıyor metninde *“Kazakistan’ın başkenti Astana’da düzenlenen Türk Konseyi Turizm Çalışma Grubu 13. Toplantısına Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan ve Türkiye’den yetkililer katıldı... Gelecek yıllarda Orta Asya’nın dünya kültür turizminde ciddi bir yer alacağına inandığının altını çizen Genel Sekreter Yardımcısı: Ortak turizm projeleriyle ülkelerimizin zengin mirasını*

dünya turizm piyasasına kazandırırken ülkelerimiz arasındaki dostluk ve kardeşliği de temin etmiş olacağız, dedi.” (s. 208) ifadeleri bağlamında ülkeler arası kültürel ilişkilerin, turizmin dostluk ve kardeşlik bağlarını güçlendireceğine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık vurgulanmıştır.

(s. 208).

Şekil 168. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Ortak turizm projeleriyle ülkelerimizin zengin mirasını dünya turizm piyasasına kazandırırken ülkelerimiz arasındaki dostluk ve kardeşliği de temin etmiş olacağız.*” dedi. (s. 208) paragrafı ile devletler arası ortak proje ve dostluğa dayanan bir kültürün önemine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Doğal Çevreye Duyarlılık Alt Değeri ile İlgili Doğrudan Alıntılar ve Görseller

Ülkeler Arası Köprüler Kuralım adlı ünite de ifade edilen, Yurtta Barış Dünyada Barış adlı konu içerisinde “Birleşmiş Milletlere bağlı kuruluşlardan bazıları şunlardır: UNESCO (BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü): *Eğitim, bilim, kültür ve haberleşme alanlarında uluslararası iş birliği sağlamak amacıyla kurulmuştur. Dünyada okuryazar oranını yükseltmek, önemli sanat olaylarını desteklemek ve kültür varlıklarını korumak da görevleri arasındadır...*” (s. 207) / “Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO): *Gıda güvenliğine ilişkin acil durumların artacağı uyarısında bulundu...*” (s. 207) / “UNEP (BM Çevre Programı): *Çevrenin küresel düzeyde sürekli gözden geçirilmesini, çevre sorunlarına uluslararası toplumun dikkatinin çekilmesini ve uluslararası ve ulusal çevre politika ve hukukunun gelişiminin sağlanmasını amaçlamaktadır.*” (s. 207) ifadeleri bağlamında uluslararası kuruluşların kültürel yaşama ve doğal çevreye yönelik programları üzerinde durularak hem kültürel mirasa hem de doğal çevreye duyarlılık alt tema vurgusu yapılmıştır.

Avrupa Ve Akdeniz Bitki Sağlığını Koruma Örgütü (EPPO) konu başlığında “Kuruluş, özellikle Avrupa’daki ve Akdeniz bölgesindeki bitkileri korumak ve her türlü zararlı unsuru ve hastalığı engellemek amacıyla çalışmalar yapmaktadır.” (s. 208) ifade edilenler bağlamında doğayı koruma amacı ile oluşturulan kuruluşlara değinilerek doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Dünyayı Biz Kurtaracağız adlı konu başlığında; “... Her bir doğal afetin oluşma sebebi, önlenmesi farklılık gösterse bile afet oluşuktan sonra can ve mal kaybının en aza indirgenmesi için toplumsal hatta küresel olarak hareket etmek zorunludur...” (s. 218) / “Yeryüzünde depremde sonra en fazla can ve mal kaybına neden olan afet, sel ve su taşkınlarıdır. Tarım alanlarının gereksiz materyallerle kaplanması, kanalizasyon suları ile içme sularının karışması sonucunda salgın hastalıkların baş göstermesi selin başlıca etkileridir.” / “ ... Erken uyarı sistemlerinin oluşturulması, dere yataklarına yerleşim yeri kurulmaması, dere önlerinin tıkanmasına neden olabilecek atıkların temizlenmesi, bitki örtüsünün korunması ve ağaçlandırma çalışmaları da seli önleyen tedbirlerdendir.” / “Yamaçlarda teraslar yapılması, suyun akış hızını azalttığı için can ve mal kayıplarını da azaltır. Sel ve su taşkını sırasında suların kanallarla daha önce oluşturulmuş gölet çanaklarına yönlendirilmesi de sel ve taşkın zararlarını azaltacak önlemlerdendir.” (s. 218) ifade edilenler bağlamında doğanın insan yaşantısına etkisi ve bu etkiye önlem olarak insanın doğa ile mücadelesi üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

Küresel İklim Değişikliği “... Kuraklık, seller, şiddetli kasırgalar gibi hava olaylarının sıklığı ve etkisinde artış, okyanus ve deniz suyu seviyelerinde yükselme, okyanusların asit oranlarında artış ve buzulların erimesi sonucunda bitkiler, hayvanlar ve insanlar ciddi risk altında kalır... Karbon salınımını azaltmanın en çabuk ve masrafsız yolu enerji verimliliğine yönelik önlemleri almaktan geçiyor. Orman kaybını durdurmak ve tersine hareket ettirmek, bütün olumlu iklim enerji senaryolarının başlıca unsurlarından biridir.” (s. 219) ifadeleri bağlamında küresel iklim değişikliğinin doğaya ve insana olumsuz etkileri ve alınacak önlemlere dikkat çekilerek doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Açlık konusu içinde ifade edilen “... Dünyada açlık sorununun giderek derinleşmesinin en önemli iki nedeni, küresel iklim değişikliğine bağlı olarak artan kuraklık ve bölgesel anlaşmazlıklardan doğan savaşlardır... Az gelişmiş ülkelerdeki gıda üretiminin yetersiz oluşu, bir yandan doğal gelir kaynaklarının yetersizliğine ve iklim koşullarının elverişsizliğine, öte yandan nüfus yoğunluğuna bağlanmaktadır...” / “Dünya kaynaklarının israf edilmeden tüketilmesi ve paylaşımın adaletli olması açlığı önemli ölçüde önleyecektir. Ayrıca tarımsal üretimde verimliliğe yönelik teknolojilerin yoksul ülkelerde de uygulanmasına imkân verilmelidir...” (s. 220) paragraf bağlamında açlığa sebep olan iklim koşullarının elverişsizliği ve doğal kaynakların yetersizliğinin önüne geçebilmenin üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgusu yapılmıştır.

Biz Diyoruz Ki adlı etkinlik konu başlığında “Dünyanın geleceğini düşünen herkes küresel sorunları çözmek amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler ve kendisine bağlı kuruluşlara elektronik posta yazmalı.” / “Küresel sorunların sebepleri ortadan kaldırılsa sorunlar çözülmüş olur. Küresel sorunların oluşmasında bizim katkımız var mı? Örneğin, piknik yaptıktan sonra sönmeyen bir kıvılcımdan bir ormanın yanabileceğini, ormanların millî servet olduğunu, ormanların selleri ve küresel ısınmayı önlemede çok önemli olduğunu unutmayalım.” / “Hiçbir çaba küçümsenmemeli, herkes kapısının önünü süpürse mahalle temiz olur diye düşünmeliyiz.” / “Ağaç dikme kampanyaları yapabiliriz. Yaşadığımız yerdeki belediyelerden yardım alabiliriz. Böylece hem küresel ısınmaya hem de sellerin çözümüne katkı sağlamış oluruz.” / “Küresel sorunlara dikkat çekmek için yaşadığımız çevrede insanları bilgilendirici çalışmalar yapmalıyız.” (s. 221) ifade edilen soru ve cevaplar ile doğal çevreye karşı oluşan ciddi sorunlar ve alınacak önlemler üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Etkinlik Zamanı bölümünde eşleştirme sorularında “Ormanların tahrip edilmesi, Doğal kaynakların israf edilmesi, Karbondioksit salınımının artması, Seller ve su taşkınları, Kuraklık, Bitki örtüsünün zayıflaması...” (s. 222) karşılaştırma etkinliği ile bilinçsizce hareket etmenin çevreye vereceği zarara dikkat çekilerek doğal çevreye duyarlılık vurgulanmıştır.

Öğrendiklerimi Değerlendiriyorum bölümünde doğru yanlış sorularında vurgulanan “Birleşmiş Milletler, kendisine bağlı bir kuruluş olan FAO ile ülkelere kredi vermektedir. Küresel ısınma, dünyada ısınma için kullanılan yakıt miktarını azaltmıştır. Tsunaminin önlenmesi için ağaç dikilmelidir.” (s. 225) cümleler ile doğada oluşan zararları önleme üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık vurgulanmıştır.

Eşleştirme sorularında ifade edilen “sel, küresel sorun ve küresel iklim değişikliği” (s. 225) gibi kavramları ile doğal çevreye duyarlılık vurgulanmıştır.

Çoktan seçmeli sorularda “Bu sorunun çözümü için orman varlığımızı korumalı hatta artırmalıyız.” / “Bu sözü söyleyen kişi hangi küresel sorunlara çözüm önermektedir?” (s. 226) ifade edilenler ile doğal çevreye duyarlılık alt teması vurgulanmıştır.

Açık uçlu sorularda ifade edilen “Üç tane küresel sorun belirleyerek bu sorunların çözümüne ilişkin önerilerinizi yazınız. BM’ye bağlı kuruluşların hangileri küresel sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yapmaktadır?” (s. 227) paragraf bağlamında küresel sorunlar üzerinde çözüm odaklı düşünebilme üzerinde durularak doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 207).

Şekil 169. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), gıda güvenliğine ilişkin acil durumların artacağı uyarısında bulundu. Tarımsal üretimin artması beklenirken uzayan çatışmalar ve karışıklıklar açlığı arttırıyor.” (s. 207) ifade edilenler bağlamında toprağa, tarımsal üretime önem verilmesi gerektiği belirtilerek doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 208).

Şekil 170. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Avrupa ve Akdeniz bitki sağlığını koruma örgütü (EPPO, özellikle Avrupa’daki ve Akdeniz bölgesindeki bitkileri korumak ve her türlü zararlı unsuru ve hastalığı engellemek amacıyla çalışmalar yapmaktadır.” (s. 208) paragraf ile bitki örtüsünün korunmasına değinilerek doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 218).

Şekil 171. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Yamaçlarda teraslar yapılması, suyun akış hızını azalttığı için can ve mal kayıplarını da azaltır. Sel ve su taşkını sırasında suların kanallarla daha önce oluşturulmuş gölet çanaklarına yönlendirilmesi de sel ve taşkın zararlarını azaltacak önlemlerdendir.” (s. 218) paragraf ile doğal felaketlere karşı alınabilecek önlemlere değinilerek doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 219).

Şekil 172. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “Gerek ekonomik gerekse çevreyle ilgili alınacak ilk önlem enerji talebini yönetmek. Karbon salınımını azaltmanın en çabuk ve masrafsız yolu enerji verimliliğine yönelik önlemleri almaktan geçiyor. Orman kaybını durdurmak ve tersine hareket ettirmek, bütün olumlu iklim enerji senaryolarının

başlıca unsurlarından biridir.” (s. 219) ifade edilenler bağlamında doğal dengenin bozulmasını önlemek adına yapılması gerekenlere değinilerek doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

(s. 220).

Şekil 173. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Görselde “*Dünyada açlıktan en çok etkilenenlerin dörtte üçü savaşların tahrip ettiği ülkelerin insanlarıdır. Az gelişmiş ülkelerdeki gıda üretiminin yetersiz oluşu, bir yandan doğal gelir kaynaklarının yetersizliğine ve iklim koşullarının elverişsizliğine, öte yandan nüfus yoğunluğuna bağlanmaktadır.*” (s. 220) ifade edilenler bağlamında savaşların, gıda yetersizliğinin ve iklim koşullarının olumsuzluğunun açlığa sebep olacağına değinilerek doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Tartışma ve Sonuç

Temel amacı 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na ve sosyal bilgiler ders kitaplarına duyarlılık değeri ve alt boyutlarının nasıl yansıdığını incelemek olan bu çalışma doğrultusunda Talim Terbiye Kurulu onaylı 2018 SBDÖP'te ile okullarda okutulması uygun görülen 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Yapılan analizler araştırmanın alt amaçları doğrultusunda incelenmiş ve elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Duyarlılık Değerinin 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alma Biçimine İlişkin Tartışma ve Sonuç

Araştırma “2018 SBDÖP'te de yer alan duyarlılık değeri ifadelerinin alt boyutları ile yer alma biçimi nasıldır?” sorusu doğrultusunda incelenmiştir. Bu doğrultuda ulaşılan sonuçlar aşağıda verilmiştir.

MEB Öğretim Programları başlığı ile duyarlılık değerine ilişkin içerikte topluma ve kültüre katkı sağlayan bir içerik ile kültürel mirasa duyarlılık değerine yer verilmiştir. Bu durum toplumsal bir duyarlılığa dikkat çekildiğini göstermektedir. *Öğretim programının amaçları* doğrultusunda “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak kültürel hayatımızın içinde olan manevi değerlerin benimsenmesi ifade edilip milli değerlerimizin üzerinde durularak tarihsel mirasa duyarlılığın belirtildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum kültür hayatımızın şekillenmesinde maddi ve manevi değerlerin önemli olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Öğretim programlarının perspektifi ile değerlerimiz ve yetkinliklerin birbirinden ayrılmaz bir şekilde uygulama ve pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturduğu, duyarlılık değeri alt temaları olan tarihsel mirasa duyarlılık ve kültürel mirasa duyarlılık değerlerine yer verildiği görülmektedir. Bu durum geçmişten günümüze yaşanan olaylar karşısında maddi ve manevi değerlerin sahiplenilmesi şeklinde yorumlanabilir. *Değerlerimiz* başlığında programda

değerler ayrı bir program, ünite ve konu olarak değil programın her biriminde yer aldığı belirtilmiştir. Bu durum değerlerin belli bir zaman ve program eşliğinde verilmeyeceği şeklinde yorumlanabilir. *2018 SBDÖP'tede yer alan yetkinlik alanlarıyla* ifade edilen “sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler” başlığı ile kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan toplumsal mirasa duyarlılığın yer aldığı, “kültürel farkındalık ve ifade” adlı yetkinlik başlığında ise kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan maddi ve manevi kültürel mirasa duyarlılık vurgusu yapılmaktadır. Bu durum vatandaşlık bağı, kişi ve kişilerarası ile kültürlerarası ilişkilerin toplumsal duyarlılığı yansıttığı şeklinde görülebilir.

Milli Eğitim Temel Kanunu'nda Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ile ifade edilen milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven bir millet bilinci oluşturulması belirtilmiştir. Bu durum bütün değerlerin hassasiyetini yansıtan kültürel mirasa duyarlılık değerinin önemli kılındığı şeklinde yorumlanabilir.

2018 SBDÖP'tenin özel amaçları çerçevesinde duyarlılık değeri alt teması; doğal çevrenin ve kaynaklar sınırlılığına değinerek doğal çevreye duyarlılık, Atatürk ilke ve inkılaplarına değinerek tarihsel mirasa duyarlılık, Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öğelere değinerek kültürel mirasa duyarlılık ve bu duyarlılık içinde yer alan millî, manevi değerlere değinerek maddi ve manevi kültürel mirasa duyarlılık değerlerine vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda duyarlılık değerinin alt boyutları olan kültürel mirasa, tarihsel mirasa ve doğal çevre duyarlılığına bütünüyle önem verildiği şeklinde ifade edilebilir.

2018 SBDÖP'tede uygulanmasında millî ve dinî bayramlar ile okul dışı ortamlardan da faydalanmaya yönelik müzelere ve tarihî mekânlara; “tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, sanal müze gezileri, savaş alanları” gezileri düzenlenerek öğretim programında duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık ve tarihsel mirasa duyarlılık değerlerinin yer aldığı belirlenmiştir. Bu durum kültürel mirası koruyup onu geleceğe aktarmanın önemli olduğu şeklinde yorumlanabilir.

2018 SBDÖP'ün yapısı; 2018 SBDÖP'te 4, 5, 6 ve 7. sınıf “birey ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerine çok az yer verildiği görülmektedir. Kültür ve miras, 2018 SBDÖP'te 4, 5, 6 ve 7. sınıf “kültür ve miras” öğrenme

alanında duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık bütün sınıf kademelerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. İnsanlar, yerler ve çevreler; 2018 SBDÖP’te 4, 5 ve 6. sınıf “insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır.

2018 SBDÖP’te 7. sınıf kademesinde duyarlılık değerine çok az yer verildiği görülmektedir. Bilim, teknoloji ve toplum; 2018 SBDÖP’te 4. sınıf “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık değerinin vurgulandığı, 5, 6 ve 7. sınıf kademesinde duyarlılık değeri vurgusu tespit edilememiştir. Üretim, dağıtım ve tüketim; 2018 SBDÖP’te 6. sınıf “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık değerinin önemli bir veri olduğu, 4, 5 ve 7. sınıf kademesinde duyarlılık değerinin belirtilmediği görülmektedir. Etkin vatandaşlık, 2018 SBDÖP’te 4, 5, 6 ve 7. sınıf kademelerinde “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında duyarlılık değeri vurgusu tespit edilememiştir. Küresel bağlantılar, 2018 SBDÖP’te 4, 5, 6. sınıf kademelerinde “küresel bağlantılar” öğrenme alanında duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değerine yer verildiği, 7. sınıf kademesinde vurgulanmadığı ifade edilebilir.

2018 SBDÖP’te “kültür ve miras” öğrenme alanında, tarihsel mirasa duyarlılık konularına daha fazla yer ayrılması gerektiği Demirci (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, öğretim programında kazandırılması hedeflenen kavramların yansıtılması bu çalışma ile paralellik göstermektedir. Mindivanli ve Aktaş’ın (2011) SBDÖP ile ilgili yaptıkları çalışmada evrensel değerlerin program boyunca eşit olarak dağıldığını ifadesi ile uyumluluk göstermemekte fakat ulusal ve evrensel değerlerin birbiriyle ilişkili olduğunun savunulması durumu ile bu çalışma uyumluluk göstermektedir. Esemene ve Sadioğlu (2019), SBDÖP 4. sınıf düzeyinde evrensel değerlerle ilgili olan çevre duyarlılık vurgusu ile bu çalışmanın tutarlılık gösterdiği belirtilmiştir.

Tahiroğlu (2016), değerlerin duyuşsal alanla bağlantılı olduğunu ifade ederek tutumda bir değişiklik meydana getirme ihtiyacını vurgulamıştır. Bu bağlamda değerlerle ilgili bilgilerin içselleştirilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Demircioğlu ve Tokdemir (2008), temel olarak değerlerin, inanç ve tutumlardan daha kapsamlı olduğunu ifade ederek değerlerin içselleştirilmesi gerekliliğini

desteklemiştir. Kılınç (2015), ahlaki gelişimin özelliklerine uygun değerlere öğretim programında yer verilmesinin değerler eğitiminin başarısına katkı sağlayacağını yansıtarak bu çalışmada vurgulanan duyarlılık değerinin öğretim programına yansıtılmasını destekler nitelikte ifadeler kullanılmıştır. Kan (2009), teknolojik gelişmelerin günden güne ilerlemesi nedeniyle dünyada iletişimin daha hızlı ve kolay olduğunu belirterek, sosyal bilgiler dersi ve programının küresel vatandaşlık eğitiminde önemli bir yer tuttuğunu, bu bağlamda evrensel değerlerin kazandırılması gerekliliğinin küresel vatandaşlık eğitiminde önemli olduğunun altı çizilerek, bu çalışmada vurgulanan doğal çevreye duyarlılık değerininin yansıtılması ile paralellik göstermektedir.

Öğrenme ve öğretme stratejileri bağlamında, sosyal bilgiler öğretim programındaki kazanımlarda değerleri net bir şekilde vermek yerine, değerlerin sürecin tüm programlarına, keşfedilen değerler şeklinde yansıtılmasının daha kesin bir yaklaşım olduğu (Yeşilyurt, 2020), belirtilmiş olup bu çalışmada da öğretim programında duyarlılık değerinin yansıtılmasının programın geneline dağıtıldığının tespiti ile paralellik göstermektedir. Değerlere öğretim süreci ve programlarında yer verilmesi çok önemlidir (Memiş ve Güney Gedik, 2010). Bu bağlamda duyarlılık değerine öğretim programında yer verilmesi bu çalışmalarla birbirini desteklemektedir.

Sosyal bilgiler öğretim programının değerler bağlamında dikkate alınarak, tasarlanması içeriğin daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırır (Seif, 2003). Programda kazandırılması hedeflenen değerlerin kapsamlı olduğu belirtilmiştir. Yapılan bu araştırma da öğretim programında duyarlılık değerine her sınıf kademesinde yer verilmesinin kapsamlı olduğu ifadesi ile paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çepni, Kılcan ve Palaz (2019), bazıları değerler eğitiminin nasıl yapılması gerektiğine dair programda yeterli bilgi bulunmadığına ve bu durumun bir boşluk olarak görüldüğüne inanıyor. Bu durumu; *“Programın hem amaçlarında hem de programın uygulanması ile ilgili açıklamalar bölümünde milli, manevi ve evrensel değerlerin benimsendiği ifade edilmiş, her öğrenme alanı başında hangi değerlere işlenişte yer verileceği belirtilmiştir. Bu yönüyle programın değer öğretimini önemsendiği söylenebilir. Ancak doğrudan değer ile ilgili kazanımlara yeterince yer verilmemiştir. Bu nedenle, değer öğretiminde*

inisiyatifin öğretmen ve ders kitabı yazarına bırakıldığı söylenebilir.” ifadeleri ile taslak programda değerler eğitimi etkinlikleri gibi ifadeler yetersiz olup değerler eğitiminin nasıl yapılacağına dair ayrıntılı bilgi ve yönlendirme bulunmadığı şeklinde ifadeler bağlamında yapılan bu çalışma ile farklılaşmaktadır.

Duyarlılık Değerinin 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alma Biçimine İlişkin Tartışma ve Sonuç

Araştırma “2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan duyarlılık değeri ifadelerinin alt boyutları ile 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma biçimi nasıldır?” sorusu doğrultusunda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içerik ve görsel açısından incelenmiştir. Bu doğrultuda ulaşılan tartışma ve sonuçlar aşağıda verilmiştir.

“Birey ve toplum” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değerine yer verilmiştir. Bu öğrenme alanı duyarlılık değeri alt teması, kültürel mirasa duyarlılık olarak tanımlanmış ve kültürel mirasa duyarlılığa ilişkin alt tema olarak da toplumsal duyarlılığa yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu öğrenme alanında dezavantajlı, yoksul ve bakıma muhtaç insanlara karşı kardeşlik duygularını canlı tutmaya yer verildiği için toplumsal duyarlılık yer almış olabilir.

“Kültür ve miras” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri alt teması tarihsel mirasa duyarlılık ve kültürel mirasa duyarlılık değeri içinde yer alan maddi ve manevi kültüre duyarlılık olduğu görülmektedir. Bu öğrenme alanında aile ve çevredeki millî kültürü yansıtan değerleri sahip çıkmaya, geleneksel çocuk oyunlarını yaşatmaya, Millî Mücadele kahramanlarına ve Millî Mücadele’ye önem verildiği için kültürel miras vurgusu yapılabilir.

“İnsanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri doğal çevreye duyarlılık olduğu tespit edilmiştir. Bu durum doğal çevre ile insan yaşantısının birbirine etkisi, doğal çevrenin olumsuz etkileri ve doğal çevrede oluşan afetlere karşı önlem içeriklerine değinilmesi ile doğal çevreye duyarlılık vurgusu görülmektedir.

“Bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında toplumsal duyarlılık değerinin de yer aldığı kanısına varılmıştır. Bu öğrenme alanında çevre kirliliği, hayvan sağlığı, teknolojinin çevreye etkisi ile

doğal çevreye duyarlılık; arkadaşlık ilişkilerine değinilerek de toplumsal duyarlılık içeriklerine vurgu yapıldığı şeklinde yorumlanabilir.

“Üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık değerinin yer aldığı belirlenmiştir. Bu öğrenme alanında çevreye zarar vermeme, çevresindeki kaynakları israf etmeme ve bilinçli bir şekilde kullanma gibi içeriklere yer verildiği için çevresel duyarlılık yer almış olabilir.

“Etkin vatandaşlık” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri alt teması tarihsel mirasa duyarlılık değeri ile kültürel mirasa duyarlılık değeri içinde yer alan toplumsal duyarlılık değeri sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum özgür ve bağımsız yaşama, vatan sevgisi, darbe girişimine milli bir tepki şeklinde içeriği ile tarihsel mirasa duyarlılık; dostluk ve dayanışma içeriği ile toplumsal duyarlılık vurgusu yorumu yapılabilir.

“Küresel bağlantılar” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin maddi ve manevi kültürel duyarlılık ile ortak mirasa duyarlılığın yer alması önemli bir veri niteliğindedir. Bu öğrenme alanı ile yemek, kıyafet kültürü, el sanatı ve mimari yapı ile maddi kültür; bayramlaşma, selamlaşma gibi içeriklerle maveni kültür; ortak Türk kültürüne saygı içeriği ile ortak mirasa duyarlılık vurgusu yapılabilir.

4. sınıf ders kitabı incelemesi sonucunda duyarlılık değeri ile ilgili ifadelerin ders kitabında daha çok metin içinde yer aldığı, görsel materyallere daha az yer verildiği saptanmıştır. Bunun nedeni metin içi bilgilerin etki düzeyinin daha yüksek olma ihtimali olarak düşünülebilir. 2018 SBDÖP’te öğrenme alanlarının içeriği doğrultusunda duyarlılık değeri ile ilgili ifadelerin ders kitaplarında vurgulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda çalışmayı destekler nitelikte çalışmalar literatürde yer almaktadır. Uçar (2019), 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında değer ile ilgili ifadelerin metin içi daha çok, görsellerde ise daha az geçtiğini belirtmiştir. Güçlü (2019), 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını incelediği çalışmasında değer ifadelerinin daha çok metin içi olduğunu vurgulamaktadır. Erbaş (2020), farklı bir yayınevine ait 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yaptığı çalışmaya göre değer ifadelerinin daha çok sırasıyla; metinler, görseller, değerlendirme ve etkinlikler şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Belirtilen

bulgular ile farklı sonuçlar elde eden çalışmalar da olmuştur. Bu bağlamda Topkaya (2011), 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki değer ile ilgili ifadelerin görsel materyal içeriğinde daha fazla yer aldığı fark edilmektedir.

Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2018), 4. sınıf sosyal bilgiler kitabında ifade ettiği duyarlılık değerinin, 176 metin içi, 195 görsel, 117 etkinlik, 85 kez değerlendirme bölümünde yer aldığını tespit etmiştir. Aynı şekilde 5. sınıf sosyal bilgiler kitabında değer ifadelerinin 128 görsel, 108 metin, 61 etkinlik, 60 kez değerlendirme bölümünde yer aldığını belirtilmiştir. Yapılan bu çalışmada duyarlılık değeri ifadelerinin, daha çok görsellerde bulunduğu görülmektedir. Çalışmada, duyarlılık değeri daha çok metin içi etkinliklerde yer alırken, ifade edilen çalışmalarda ise duyarlılık değeri daha çok görsellerde yer almaktadır. Bu sonuçlar, sınıf farklılığına göre; kitabın basımı, yazarı ve yayınevi farklılığına göre, kitabın içeriğindeki duyarlılık değerini yansıtan metin ve görsellerin oranlarına göre farklılık göstermesiyle açıklanabilir.

Bütün bu tespitler ışığında, “tarihsel mirasa duyarlılık” değeri 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “kültür ve miras” öğrenme alanı ile “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında tespit edilmiştir. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri “kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, bilim, teknoloji ve toplum ile küresel bağlantılar” öğrenme alanlarının ders kitabında metin içi ve görsellerle desteklendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Duyarlılık Değerinin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alma Biçimine İlişkin Tartışma ve Sonuç

Araştırma “2018 SBDÖP’te yer alan duyarlılık değeri ifadelerinin alt boyutları ile 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma biçimi nasıldır?” sorusu doğrultusunda 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içerik ve görsel açıdan incelenmiştir. Bu doğrultuda ulaşılan sonuçlar aşağıda verilmiştir.

“Birey ve toplum” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılığın alt temaları olan doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık ve toplumsal duyarlılığın yer aldığı tespit edilmiştir. Bu öğrenme alanında duyarlılık değeri alt temaları birbirine yakın oranda yansıtıldığı kanısına varılmıştır. Bu öğrenme alanında vatan için fedakarlık ve düşmana karşı milli

m¼cadele ile tarihsel miras; ortak T¼rk k¼lt¼r¼ne sahip ¼ıkma ile k¼lt¼rel miras; sorunlara duyarlı yaklaşıml ile toplumsal duyarlılık; doğal ¼evreyi koruma ve ¼evreyi temiz tutma i¼erięi ile doğal ¼evreye duyarlılık vurgusu yapıldığı yorumlanabilir.

“K¼lt¼r ve miras” ¼ęrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında en ¼ok duyarlılık değeri vurgulanmaktadır. Duyarlılık değeri alt teması k¼lt¼rel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar maddi k¼lt¼re duyarlılık, manevi k¼lt¼re duyarlılık olduğu g¼r¼lmektedir. Bu durum uygarlıkların insanlık tarihine ¼onemli katkıları, ¼lkemizin k¼lt¼rel ¼zellikleri ile yaşanılan b¼lgelerin k¼lt¼rel ¼zelliklerinin birbirine etkisi, g¼ndelik hayata yerleşmiş k¼lt¼rel unsurların s¼rekli olması ve değişimi i¼erięi ile k¼lt¼rel mirasa duyarlılık olarak yorumlanabilir.

“İnsanlar, yerler ve ¼evreler” ¼ęrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri alt teması doğal ¼evreye duyarlılık tespit edilmiştir. Değerlerin yer alma bi¼imi metin i¼i ve g¼rsel materyal olarak birbirine yakın sayıda yer aldığı, duyarlılık değeri vurgusu yapıldığı tespit edilmektedir. Bu ¼ęrenme alanı ile iklim ve ¼evre sorunlarının insan yaşamına etkisi ile insanların doğal yaşam alanlarını değiştirme ¼alıřmalarına yer verildiği i¼in doğal ¼evreye duyarlılık vurgusu yapılabilir.

“Bilim, teknoloji ve toplum” ¼ęrenme alanında sosyal bilgiler dersi geneli i¼in ¼onerilen değer ifadelerinden duyarlılık tespit edilmiştir. ¼alıřma sonucu duyarlılık değeri i¼erisinde k¼lt¼rel mirasa duyarlılık, toplumsal duyarlılık alt temalarına ulaşılmıştır. Bu ¼ęrenme alanında duyarlılık alt temalarından toplumsal duyarlılığın daha fazla vurgulandığı g¼r¼lmektedir. Bu ¼ęrenme alanı ile geleneksel aile ilişkileri i¼erięi ile k¼lt¼rel miras, teknolojinin insan ilişkilerine olumsuz etkileri i¼erięi ile de toplumsal duyarlılık yer almış olabilir.

“¼retim, dağıtım ve t¼ketim” ¼ęrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri alt teması olan doğal ¼evreye duyarlılık vurgusu yapılmıştır. Duyarlılık değerinin hem metin i¼i hem de g¼rsel materyalde benzer ve az sayıda yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu ¼ęrenme alanı ile ¼evredeki faaliyetlerin insan yaşamına etkisi i¼erięi ile doğadaki dengeyi korumak adına israfa engel olmaya yer verildiği i¼in doğal ¼evreye duyarlılık vurgusu g¼r¼lmektedir.

“Etkin vatandaşlık” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri ile ilgili örnek verilmiştir. Duyarlılık değerinin alt temaları olan doğal çevreye duyarlılık, tarihsel mirasa duyarlılık ve kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık değerlerinin tespiti önemli bir veri niteliğindedir. Bu verilere bağlı olarak doğayı koruma içeriği ile doğal çevreye duyarlılık; sivil toplum örgütleri bağlamında toplumsal bilinç içeriği ile toplumsal mirasa duyarlılık; Milli bağımsızlık ve egemenlik içeriği ile tarihsel mirasa duyarlılık vurgusu şeklinde yorumlanabilir.

“Küresel bağlantılar” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri kültürel mirasa duyarlılık olarak belirlenmiştir. Analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt başlıklara ulaşılmıştır. Bu başlıklar; toplumsal mirasa duyarlılık, maddi kültüre duyarlılık, manevi kültüre duyarlılık ve ortak mirasa duyarlılıktır. Bu öğrenme alanı ile kültürel yaşantı, gelenek ve göreneklerin etkisi, toplumu etkileyen sorun, uluslararası kuruluşların ortak mirasa etkisi içerikleri ile kültürel mirasa duyarlılık vurgusu görülmektedir. Çalışmada duyarlılık değeri metinde ağırlıklı olarak yer alırken, görsel malzemede küçük bir kısmının yer aldığı belirtilmektedir. Aydın (2014), ortaokul beşinci sınıf sosyal bilimler programında yer alan öğrencilerin değerleri edinim düzeyine ilişkin araştırma kapsamında, beşinci sınıf sosyal bilimler programında öğrencilerinin kazandıkları değerlerin düzeyi doğrulanmıştır. Bu çalışmada, sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihi miras duyarlılığı değeri ile örtüşen en yüksek değer olan "tarihi miras duyarlılığı" ve en düşük değeri olan "doğal çevre duyarlılığı" beyan edilmiştir. Çoşkun (2011), ilköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler programında yer alan doğal çevreye ve tarihi mirasa duyarlılık, İstiklal Marşı ve bayrağa saygı değerlerinden yola çıkarak yaptığı çalışmada, değerler üzerine güçlü ve tutarlı yorumlar yapılarak vatanseverlik, doğal çevreye ve tarihsel mirasa duyarlılık üzerinde durulmuş olup bu bağlamda öğrencilerin bu değerlere diğerlerine göre daha duyarlı oldukları görülmektedir.

Açık (2020), yaptığı çalışması sonucunda 4. sınıf öğrencilerinin vatanseverliği “vatani savunmak” ve “vatani sevmek” olarak, kültürel mirasa duyarlılık değerini ise “sahip çıkmak ve korumak” olarak tanımlamışlardır. Bu çalışmada da duyarlılık değeri ve alt boyutlarının farkındalığı ve özümsemesi

daha fazla olduğundan araştırmayla paralellik göstermektedir. Yiğittir (2009), ilköğretim sosyal bilgiler dersi 4 ve 5. sınıf değerlerinin kazanılma düzeyini incelemiştir. İlkokul dördüncü sınıf sosyal bilgiler öğretim programında doğa sevgisi, değerler ve beşinci sınıf sosyal bilgiler öğretim programında tarihi mirasa duyarlılık ve doğal çevre duyarlılığının benimsenmesi ifadesi ile 2018 SBDÖP ve sosyal bilgiler ders kitaplarında bu değerlerin işlenişi paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ulusoy (2009a), ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin kültür ve miras öğrenme alanının işlenmesine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi çalışmasında kültür ve mirasımızı yansıtan çeşitli görsel öğeler kullanılarak etkinliklerin yapılması gerektiği ifadesi ile bu çalışmada belirtilen sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ilgili etkinlikler ve görsel çalışmaları ile paralellik göstermektedir. Yapılan çalışmalar bağlamında genel olarak literatürde belirtilen çalışmalar ile bu çalışma uyumluluk göstermiş olup duyarlılık değerine ilişkin çalışmalara biraz daha fazla yer verilmesi derslerde kullanılabilirliğini artıracaktır.

Duyarlılık Değerinin 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alma Biçimine İlişkin Tartışma ve Sonuç

Araştırma “2018 SBDÖP’te yer alan duyarlılık değeri ifadelerinin alt boyutları ile 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma biçimi nasıldır?” sorusu doğrultusunda 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içerik ve görsel açıdan incelenmiştir. Bu doğrultuda ulaşılan tartışma ve sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Sosyal bilgiler ders kitabı incelendiğinde “Birey ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değeri ile ilgili örnek metin ve resimler yer almaktadır. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında duyarlılık değeri ile ilgili görsel kullanımı bu öğrenme alanında fazlaca tespit edilmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değerine ilişkin alt tema kültürel mirasa duyarlılık içinde maddi kültür, manevi kültür ve toplumsal duyarlılık değerlerinin yer aldığı görülmektedir. Değerlerin yer alma biçimi daha çok metin içi iken az bir kısmı görsel materyalde yer aldığı şeklinde yorumlanmıştır. Bu öğrenme alanında sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasına etkisi, toplumun birlik içinde uyumlu

yaşamayı, kültürel yaşam unsurlarının geçmişten günümüze taşınması içeriği ile kültürel mirasa duyarlılık vurgusu yapılabilir.

“Kültür ve miras” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında bu öğrenme alanında da en çok duyarlılık değeri fark edilmektedir. Duyarlılık değeri, kültürel mirasa duyarlılık ve onun içinde yer alan maddi ve manevi kültüre duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Bu öğrenme alanında kültürel mirasa duyarlılık değeri hem metin içinde hem görsel materyalde oldukça zengin bir şekilde yer alması derslerde kullanılabilirlik işlevini artırmaktadır. Bu durum Türk devletlerinin kültüre katkıları, islamiyetin kabûlünün kültüre katkıları, Türk devletlerinin Anadolu’daki kültürel faaliyetlerinin yaşamlarına etkisi içeriği ile kültürel mirasa duyarlılığa vurgu şeklinde yorumlanabilir. Taşdemir (2018), 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı metinlerini “kültürel mirasa duyarlılık” değeri açısından incelemesinde kültürel mirasa duyarlılık değerinin anlamını kapsayacak kadar yeterli olmadığı ve değerlerin eşit dağılmadığı belirtilmiş olup öte yandan kültürel miras öğelerini içeren metinlerin öğrenenlere uygun olduğu ve görsel öğelerle desteklendiği tespit edilmiştir.

“İnsanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında 2018 SBDÖP’te yer alan doğal çevreye duyarlılık değerinin verilmesi vurgulanmaktadır. Yapılan analiz sonucunda doğal çevreye duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Duyarlılık değerinin yer alma biçimi daha çok metin içi iken az bir kısmı görsel materyalde yer aldığı görülmektedir. Bu öğrenme alanı doğal ve beşeri faktörlerin doğaya etkisi, nüfus dağılışının doğal çevreye etkisi, iklimin ve doğanın insan yaşamına etkisi içeriği ile doğal çevreye duyarlılığa vurgu yapıldığı yorumlanabilir.

“Bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında bu konuyla ilgili örnek metin ve resimler yer almaktadır. Yapılan çalışma sonucunda duyarlılık değeri alt temaları kültürel mirasa duyarlılık ve doğal çevreye duyarlılık değerlerine ulaşılmıştır. Duyarlılık değerinin metin içi daha çok yer aldığı, görsel materyalde daha az yer aldığı belirlenmektedir. Bu öğrenme alanı ile insanlığın kültüre yaptığı katkılar ile kültürel mirasa duyarlılık; coğrafyanın doğal çevreye ve insan yaşamına etkisi ile insanların doğaya etkisi bağlamında doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapıldığı belirtilebilir.

“Üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında 2018 SBDÖP’te yer alan vatanseverlik, doğal çevreye karşı duyarlılık ve sorumluluk değerlerinin verilmesi vurgulanmaktadır. Yapılan analiz sonucunda doğal çevreye duyarlılık değerine 2018 SBDÖP’te yalnızca 6. sınıfta yer verildiği tespit edilmiştir. Duyarlılık değerinin yer alma biçimi daha çok metin içi iken az bir kısmı görsel materyalde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu öğrenme alanında doğal çevrede var olan kaynakların ihtiyaç oranında kullanılması, kaynakların verimli kullanılması, geri dönüşümün doğaya etkisi, kaynakların bilinçsiz kullanımı içeriği ile doğal çevreye duyarlılık vurgusu yapıldığı yorumlanabilir.

“Etkin vatandaşlık” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında etkin vatandaşlık öğrenme alanı için konuyla ilgili örnek metin ve resimler yer almaktadır. Duyarlılık değerini işlerken kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal mirasa duyarlılık değeri tespit edilmiştir. Duyarlılık değeri yer alma biçimi olarak hem metin içi hem de görsel materyalde birbirine yakın sayıda yer aldığı kanısına varılmıştır. Bu öğrenme alanı ile birlikte hareket ederek sorunların çözümü, sorunlar karşısında duyarlı bir vatandaş davranışı, toplumsal hayatta kadına verilen değer içeriği ile toplumsal duyarlılık vurgusu belirtilebilir.

“Küresel bağlantılar” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında bu öğrenme alanında en çok kültürel mirasa duyarlılık değerinin vurgulandığı tespit edilmiştir. Kültürel mirasa duyarlılık değerinin alt tema olarak toplumsal mirasa duyarlılık ve ortak mirasa duyarlılık değeri olarak yer aldığı görülmüştür. Değerlerin yer alma biçimi daha çok metin içi iken az bir kısmının görsel materyalde yer aldığı belirlenmiştir. Bu durum bağlamında Türk devletlerinin ortak değerlere sahip çıkması, uluslararası alanda ortak yardım çalışmaları, popüler kültürün toplum hayatına etkisi içeriği ile kültürel mirasa duyarlılık alt teması ortak miras ve toplumsal mirasa duyarlılık vurgusu yorumu yapılabilir.

6. sınıf ders kitabında doğal çevre ile ilgili konuların yer aldığı “insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında özellikle konu ile yakınlık gösteren “doğal çevreye duyarlılık” değerine değinilmiştir. Aydın (2014), tarafından yapılan çalışmada bu bulguya benzer bir sonuç belirlenmiştir. Doğal çevre ile ilgili konuların daha çok öğrencilerin akademik becerilerini artırmaya yönelik olduğu görülmektedir. “Durum böyle olunca gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya

bırakabilmek için çevremize ve doğamıza sahip çıkmalıyız. İş olanaklarının fazla olmasından dolayı şehirler dışarıdan göç almakta ve buraların nüfusu daha da artmaktadır.” ifadeleri bağlamında iş imkânının artması, nüfusun kalabalık olması beraberinde çevrenin kirlenmesine sebep olacağı için bu konu üzerinde duyarlılık sahibi olmak ve çevreyi korumak adına ders kitaplarında “doğal çevreye duyarlılık” değerine gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Kapan (2019), 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kazandırılması arzu edilen değerlerin öğrenme alanı içinde ne düzeyde yer aldıklarını bulmayı amaçlayarak bu çalışma ile aynı doğrultuda ders kitabında duyarlılık değerinin dağılımının nasıl olduğunun tespiti yönünde paralellik göstermektedir.

6. sınıf ders kitabı incelemesi sonucunda duyarlılık değeri ile ilgili ifadelerinin ders kitaplarında yer alma biçimi olarak daha çok metin içinde yer aldıkları belirlenmiş, görsel materyale de yeterince yer verildiği saptanmıştır. Duyarlılık değerinin öğrenme alanlarına dağılımının en fazla olduğu sınıflardan biri 6. sınıf ders kitabı olduğu tespit edilmiştir. ‘Bilim, teknoloji ve toplum’ öğrenme alanı ile ‘etkin vatandaşlık’ öğrenme alanında 6. sınıf ders kitabında bu örneklerle ulaşılmıştır. Öğretici (2011), 6. sınıf öğrencilerine yönelik sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının etkililiğine yönelik bir araştırmada müfredat ve ders kitaplarının yapısının değerlerin öğretilmesine pek uygun olmadığı belirtilmiştir. Ersoy, Şahin (2012), 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının değer açıklama yöntemlerini ihmal ettiği tespit edilmiştir. Araştırmanın sonunda duyarlılık ve sorumluluk değerleri ile ilgili farkındalığın arttığı kanısına varılmıştır. Bu bakımdan öğretim programı ve ders kitaplarının yapısının değer öğretilmesine uygun olmaması tespiti, bu araştırma ile örtüşmemektedir. Çünkü hem ders kitabı hem de öğretim programı birbiri ile eşgüdüm halinde hedeflenen değeri yansıtmıştır. Araştırmanın diğer bir tespiti olan duyarlılık değerinin farkındalığı artırdığı ifadesi ise araştırmamız ile paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Keskin ve Öğretici (2013), tarafından yapılan bir araştırma, 6. sınıf öğrencilerinin duyarlılık değerine ait alt temalar verilmiştir: “Toplumsal sorunlara, doğal çevreye, kültürel mirasa, küresel sorunlara, Türk tarihine ve Türk büyüklerine karşı duyarlılık.” İlköğretim 6. sınıfta duyarlılık değerine yönelik

bilinçlendirme etkinlikleri uygulanmıştır. Etkinliklerin öğrencilerin bu değer hakkında daha bilinçli olmaları için etkili olduğu belirtilmiştir. Kültürel mirasa duyarlılık değeri araştırmada daha fazla vurgulanmıştır. Avcı (2014) Sosyal bilgiler ders kitaplarının kültürel mirasın değerini ve tarihsel önemini tartışan bilgi blokları içermesi gerektiği görülmektedir. Bu araştırma da duyarlılık değeri ile ilgili bulgularla paralellik göstermektedir.

Duyarlılık Değerinin 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alma Biçimine İlişkin Tartışma ve Sonuç

Araştırma “2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan duyarlılık değeri ifadelerinin alt boyutları ile 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma biçimi nasıldır?” sorusu doğrultusunda 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içerik ve görsel açıdan incelenmiştir. Bu doğrultuda ulaşılan sonuçlar aşağıda verilmiştir.

“Birey ve toplum” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında bu konuyla ilgili örnek metin ve resimler yer almaktadır. Duyarlılık değeri, yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık ve toplumsal mirasa duyarlılık alt teması olarak tespit edilmiştir. Duyarlılık değerinin yer alma biçimi daha çok metin içi iken az bir kısmı görsel materyal olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu öğrenme alanında ortak paylaşımların toplumsal ilişkilere olumlu yansımaları, dijital kültürün geleneksel yaşantılara olumsuz etkileri içeriği ile kültürel mirasa duyarlılık vurgusu belirtilebilir.

“Kültür ve miras” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri kültürel mirasa duyarlılık olarak belirlenmiş olup, yapılan çalışmalar sonucunda kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar maddi kültüre duyarlılık, manevi kültüre duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Duyarlılık değeri yer alma biçimi olarak daha çok metin içi iken daha az kısmı görsel materyalde yer aldığı görülmektedir. Bu öğrenme alanı ile Osmanlı kültürünün komşu ülke insanlarını nasıl etkilediği, geçmiş ile günümüzdeki kültürel yaşantılar arasındaki bağlantının nasıl kurulduğu bilgisi ile kültürel mirasa duyarlılık üzerinde durulduğu yorumu yapılabilir.

“İnsanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında 2018 SBDÖP’te yer alan özgürlük değerine yer verildiği, doğal çevreye duyarlılık değerine yer verilmediği kanısına varılmıştır. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı için öğretim programında sosyal bilgiler dersi geneli için duyarlılık değeri tespit edilememiştir. 7. sınıf ders kitabında da bu öğrenme alanında herhangi bir metin içi bilgi ve görsele rastlanılmadığı fark edilmektedir.

“Bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında yapılan çalışma ile sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değerine ulaşılmıştır. Bu öğrenme alanı ile Türk - islam medeniyetinin müze kültürüne etkisine değinilerek bu bağlamda kültürel yaşantıya vurgusu ile kültürel mirasa duyarlılık değerine yer verildiği görülmektedir.

“Üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında 2018 SBDÖP’te 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında metin içi ve görsel materyalde yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler dersinde bu öğrenme alanı için yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt temaları doğal çevreye duyarlılık ve kültürel mirasa duyarlılığa ulaşılmıştır. Duyarlılık değerinin yer alma biçimi daha çok metin içi iken az bir kısmı görsel materyalde yer aldığı görülmektedir. Bu öğrenme alanı ile vatanı sahiplenme duygusu ile kültürel mirasa duyarlılık; doğaya ait varlıkları koruma bilinci oluşturma ile de doğal çevreye duyarlılık değerine verildiği yorumlanabilir.

“Etkin vatandaşlık” öğrenme alanında sosyal bilgiler ders kitabında metin içi ve görseller tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema kültürel mirasa duyarlılık olduğu görülmektedir. Duyarlılık değerinin yer alma biçimi daha çok metin içi iken az bir kısmı görsel materyalde yer aldığı fark edilmektedir. Bu öğrenme alanı ile demokrasi kültürünün toplum hayatına etkisi, demokrasiyi engelleme çalışmalarına karşı toplumun birlik ve beraberlikle savunucu duygularına değinilerek kültürel mirasa duyarlılık değerine yer verildiği ifade edilebilir.

“Küresel bağlantılar” öğrenme alanı için öğretim programında sosyal bilgiler ders kitabında metin içi ve görseller tespit edilmiştir. Duyarlılık değeri, kültürel mirasa duyarlılık ve doğal çevreye duyarlılık alt teması ile vurgulanmıştır. Duyarlılık değerinin yer alma biçimi daha çok metin içi iken az

bir kısmın görsel materyalde yer aldığı kanısına varılmıştır. Bu öğrenme alanı ile ortak geçmişe sahip ülkelerle işbirliği, uluslararası kuruluşların kültürel ve doğal çevreye karşı programları, doğayı koruma hedefleri, küresel iklim değişikliğinin doğaya ve insana olumsuz etkileri içeriğine değinilerek kültürel mirasa duyarlılık ve doğal çevreye duyarlılık vurgusu ifade edilebilir.

Bütün bu bilgiler öncülüğünde 7. sınıf ders kitaplarında duyarlılık değeri ile ilgili “insanlar, yerler, çevreler”, “bilim, teknoloji, toplum” ve “üretim, dağıtım, tüketim” öğrenme alanında görsel tespit edilememiş olup 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda duyarlılık değerine ilişkin dağılımın 7. sınıf ders kitabında en az olduğu, duyarlılık değer ifadelerinin ders kitaplarında daha çok metin içinde yer aldığı, görsel materyal olarak da yeterince yer verildiği saptanmıştır. Uzun (2017), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevresel farkındalık ve duyarlılıklarını çeşitli değişkenlere karşı inceleme çalışmasında çevre kavramları, türleri ve sorunları açıklandıktan sonra Türkiye’de ve dünyada gözlenen başlıca çevre sorunlarına açıklık getirilmiş, sosyal bilgiler lisans programında çevre eğitimi ve farkındalık bilgilerinin yanı sıra çevre sorunlarından korunmak için çevre duyarlılığı bilgileri de yer almaktadır. Çevre eğitimi, farkındalık oluşturma ve çevreye duyarlılık vurgusu ile araştırma sonuçları örtüşmektedir.

Güçlü (2019), sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi amaçlanan bu çalışmada 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları değerler açısından araştırılmıştır. Araştırma sonuçları ders kitaplarının değerler yönünden zengin olduğunu göstermektedir. Değer ifadesinin ağırlıklı olarak ders kitaplarında metin içi yer aldığı, değer ifadelerine resimlerde de yer verildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda bu araştırma ile örtüşmektedir. Ceviz (2021), 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan değerlerin ilköğretim sosyal bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarına yansıtılma düzeylerinin incelenmesi ile ilgili çalışmada sosyal bilgiler ders kitabında 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda üzerinde durulması tahmin edilen değerlerin bazı ders kitaplarına yansımalarının aynı olduğu bazı kısımlarda ise farklı olduğu önemli bir veri niteliğindedir.

Bütüncül olarak tüm sınıf düzeylerinde ders kitapları ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na incelendiğinde ise “birey ve toplum” ile “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında birçok sınıf düzeyinde duyarlılık değerine çok az yer verildiği kanısına varılmıştır. 4, 5 ve 7. sınıf ders kitaplarında duyarlılık değeri ile ilgili en fazla görsel kullanımı “kültür ve miras” öğrenme alanında tespit edilmiştir. 4 ve 5. sınıf “birey ve toplum” öğrenme alanı, 6. Sınıf “etkin vatandaşlık” ve “küresel bağlantılar” öğrenme alanı ile 7. sınıf “birey ve toplum” öğrenme alanlarında en çok ‘kültürel mirasa duyarlılık’ alt teması ‘toplumsal mirasa duyarlılık’ değerinin vurgulanmıştır. “Kültürel mirasa duyarlılık” değerine 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda öğrenme alanlarının bazılarında yer verilmişken; 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında çok fazla yer verildiği tespit edilmiş olup ayrıca “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin bütün sınıf düzeylerinde birbirine yakın oranda yer aldığı görülmektedir. “Doğal çevreye duyarlılık” değerinin hem 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda hem de 4, 5 ve 6. sınıf ders kitaplarında “insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında diğer duyarlılık değerleri dâhil edilmeden tek başına işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Kültürel mirasa duyarlılık” ve “doğal çevreye duyarlılık” değerlerinin 2018 sosyal bilgiler öğretim programında 4 ve 6. sınıfta dengeli dağılmıştır. 4, 5 ve 6. sınıf “küresel bağlantılar” öğrenme alanında hem 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda hem de ders kitabında yer alan “kültürel mirasa duyarlılık” değeri alt teması ortak mirasa duyarlılık değerinin yer almıştır. 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “tarihsel mirasa duyarlılık” değeri hiçbir öğrenme alanında tespit edilmiştir. “İnsanlar, yerler, çevreler” öğrenme alanı ile “üretim, dağıtım, tüketim” öğrenme alanı 4, 5 ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sadece “doğal çevreye duyarlılık” değerinin belirtildiği; öğrenme alanlarına göre duyarlılık değeri dağılımının en fazla olduğu sınıfların 4 ve 6. sınıf olarak tespit edilmesi önemli bir veri niteliğindedir.

Tüm sınıf düzeylerinde “kültür ve miras” öğrenme alanı dâhilinde “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin yoğun olarak işlendiği saptanmıştır. Kültürel bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde tarihin kültürümüzle iç içe olması ve sosyal bilgiler dersinin kültürel öğeleri yansıtmada önemli bir rol oynaması

“kültürel mirasa duyarlılık” değerinin yoğun olarak işlenmesini sağlamıştır. Daşdemir ve Tekin (2018), tarafından yapılan araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarında maddi kültür unsurlarına daha fazla yer verildiğini savunan bu çalışma ile benzerlik oluşturmaktadır. Tüm sınıf düzeylerinde ders kitaplarında “kültür ve miras” öğrenme alanı dâhilinde “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin içinde yer alan ‘maddi ve manevi’ kültüre duyarlılık değerlerinin yoğun olarak işlendiği tespit edilmiştir. Çengelci (2012), tarafından yapılan araştırmada somut olmayan kültürel mirasla ilgili çalışmaların ağırlıklı olarak kültür ve miras ünitesi içinde ele alındığını ifade etmiştir. Araştırmada ayrıca Türk tarihi ve kültürü konularına ilişkin kazanımlar *birey ve toplum; bilim, teknoloji ve toplum, küresel bağlantılar ve etkin vatandaşlık* öğrenme alanlarına da yansımaktadır. Bu durum da öğretim programında yer almamasına karşın ders kitaplarında duyarlılık değerinin birçok öğrenme alanında ifade edilmesi ile örtüşmektedir.

Öğrenme seviyelerinin tümünde öğretim programında olması gereken değerlerin haricinde birçok değer yer aldığı görülmektedir. Güçlü (2019), sosyal bilgiler ders kitaplarını değerler eğitimi perspektifinden incelediği araştırmasında bu bulguya paralel bir sonuca ulaşmıştır. Ders kitaplarında öğretim programında olması gereken değerler haricinde değerlere yer verilmesi yazarın ön güdüsünde ders kitabı müfredatı hazırlandığı düşüncelerine yol açabilir. Demir ve İşcan (2007), ilköğretim 1, 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarını değerler eğitimi açısından incelediği çalışmasında değerlerin düz yazı, fotoğraf ve birçok etkinlikte yer aldığını belirtmiştir. Ayrıca değerlerin öğretime ilişkin etkinliklerin değer kazandırmada yetersizliğini ifade etmiştir. Her öğrenme alanında değerlerin yer alma sıklığının aynı olmadığı tespit edilmiştir. Keskin (2008), tarih dersi öğretim programı ve ders kitaplarında değerler eğitiminin incelendiği araştırmasında bütün değerlerin ders kitaplarında benzeşik bir şekilde yer almadığını göstermektedir. Gül (2017), ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitaplarını değerlerin varlığı ve sıklığı açısından incelemesinde birbirine benzer bir değer sıklığının yer almadığını belirtmiştir. Değerlerin tümüne ders kitabında yer verilmediği kanısına varılmıştır.

5 ve 6. sınıf ders kitaplarında en fazla vurgulanan değer “kültürel mirasa duyarlılık” olması sonucu ile literatürde benzerlik gösteren bu sonucu destekler nitelikte çalışmalar saptanmıştır. Taşdemir (2018), bu bulguya benzer bir sonuca

ulaşmıştır. “kültürel mirasa duyarlılık” değeri bu çalışmalarda “kültür ve miras” öğrenme alanında en fazla vurgulanan değer olarak görülmektedir. Türk gelenek ve göreneklerinin gelecek nesillere yansıtılması, milli bilincin dirik tutulması amacıyla “kültürel mirasa duyarlılık” değeri kazanılmalıdır. Geleceğin teminatı geçmiş ile günümüz arasında sağlam bir köprü kurabilmektedir. Bu bağlamda “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin kazanılması bir milletin varlığı için hayati önem taşımaktadır.

2020-2021 eğitim ğretim yılı 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsel kaynakların duyarlılık değeri açısından kontrol edildiğinde kullanılan görsel türünün ilgili bilgileri iletmek için sembolize edildiği tespit edilmiştir. İlgili resim türünün işlevsel olduğu belirlenmiştir. Eğedemir (2017), 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabını görsel-metin ilişkisi açısından incelediği araştırmasında, ders kitaplarında yer alması gereken görsel unsurların öğrencilerin özelliklerine ve gelişim fikirlerine dayandığını belirlemiştir. Çocukların anlayamadıkları kısımları anlamalarına yardımcı olmak için metinle bağlantılı olmalıdır. Bu şekilde hazırlanan görsellerin öğrenmeyi kolaylaştırdığını ve unutmayı önlediğini belirtmiştir. Metin içi ifadeler ile onları tamamlayan görsellerin duyarlılık değerini yansıtmış durumu ilgili çalışma ile bu çalışmanın paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

neriler

Araştırma ile elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Ders kitaplarında duyarlılık değeri ile ilgili etkinliklerin sayısı artırılmalıdır.
- Duyarlılık değerinin daha etkin kazandırılması için sosyal bilgiler ğretim programı ve ders kitapları birbirlerini tamamlar nitelikte olmalıdır.
- Duyarlılık değerinin metin içi ve görsellerde daha somut hissettirilebilmesi için içerik ve görsellere daha zengin bir hale getirilebilir.

- Sosyal hayatın devamlılığında en çok pay sahibi olan aile duyarlılığı ile akrabalığın, aile bağlarının ve kişilerarası ilişkilerin önemi daha fazla işlenerek ders kitaplarına dahil edilebilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında duyarlılık değeri kitapların ölçme değerlendirme sorularında da daha fazla yer alabilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında duyarlılık değeri ve alt temalar olan kültürel miras, tarihsel miras ve doğal çevreye karşı duyarlılık değerleriyle ilgili güncel örneklerle daha fazla yer verilebilir.
- 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan ancak ders kitaplarında yeterince yer almayan duyarlılık değerinin çeşitli görsel ve etkinlikler aracılığı ile yer alması sağlanabilir.
- Duyarlılık değeri ve alt temaları tüm sınıf kademelerinde öğretim programında dengeli dağıtılmalı, birbirleri ile bağlantılı olan değerler bir arada verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Açık, İ. (2020). “İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Mirasa Duyarlılık ve Vatanseverlik Değerlerinin Biyografilerle Öğretimi.” (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Akbaş, O. (2004). “Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim İkinci Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Akbaş, O. (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (10), 9-27.
- Akpınar, M. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Etkinlikler Hakkındaki Görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 338-346.
- Akpınar, M. Kaymakçı, S., (2012). Ülkemizde Sosyal Bilgiler Öğretiminin Genel Amaçlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (2), 605-626.
- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde “Yardımseverlik” Değerinin Etkinlik Temelli Öğretimi ve Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M. (2016). Değerler Eğitimi Yaklaşımları Ve Etkinlik Örnekleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42, 361-384.
- Aküzüm, C. (2015) İlköğretim Kurumu Öğrencilerinin Devamsızlık ve Okul Terki Nedenleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/2, 167-192.
- Alım, M. (2006). Avrupa birliği üyelik sürecinde Türkiye’de çevre ve ilköğretimde çevre eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14 (2), 599-616.

- Arslan, E. (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları. *Eğitim ve Bilim*, 35 (158), 215- 231.
- Asatekin, N. G. (2004); *Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Atalay, İ. (2000). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Avanoğlu, Y. (1998). *Yönetici, öğretmen ve velilerin ilköğretim okul çevre-sağlık trafik okuma ders programına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Avcı, M. (2014). "Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Miras Eğitime İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri." (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Aydın, O. (2014). "Ortaokul Öğrencilerinin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerleri Kazanma Düzeyleri." (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Balat, Uyanık ve Dağal, A. (2012). *Okul Öncesinde Değerler Eğitimi ve Etkinlik Örnekleri*. Ankara: Pegem Yayınları,
- Balcı, A. F. ve Yanpar Y., T. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, s. 195-213.
- Baraka, E. P. (2008). Citizenship Education in Egyptian Public School: What Values to Teach and in which Administrative and Political Contexts? *Journal of Education for International Development*, 3 (3). Misr University fir Sciences & Technology.
- Battistich, V. (2005). Character education, prevention and youth development. [http://www.character.org/atf/cf/\(77B36AC3-5057-4795_8A8F9B2FCB86-F3EB\)_Battistich_Paper.pdf](http://www.character.org/atf/cf/(77B36AC3-5057-4795_8A8F9B2FCB86-F3EB)_Battistich_Paper.pdf). Erişim: 25.04.2021
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen değerlerin Kazanım Düzeyleri Ve Bu Süreçte Yaşanılan Sorunların Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova

- Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Bayrakçı, M. (2005). Ders Kitapları Konusu ve İlköğretimde Ücretsiz Ders Kitabı Dağıtımı Konusu Projesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 165.
- Beldağ, A. (2012). *İlköğretim yedinci sınıf sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanılma düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Erzurum ili örneği)* (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/Ulusal> Tez Merkez adresinden edinilmiştir.
- Berg, B. L. & Lune, H. (2015). Sosyal bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. H. Aydın (Çev. Edt). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Berkowitz, M. W. (2011). What Works in Values Education. *International Journal of Educational Research*. (50), 153-158.
- Bilgili, A. S. (2012). *Sosyal bilgilerin temelleri*. Ankara: Pegem Yayınları
- Binbaşıoğlu, C. (1994). Ders Kitapları Üzerine. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 195, 31-35
- Binbaşıoğlu, C. (2003). *Ders Kitapları Üzerine Eğitim ve Öğretim Üzerine Yazılar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bolay, Hayri S. (2007). Değerlerimiz ve Günlük Hayat. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 1 (1), 12-19.
- Bulut, M. ve Orhan, S. (2012). Türkçe-Edebiyat Ders Kitaplarının Dil ve Kültür Aktarımındaki Rolü ve Önemi Üzerine Bir İnceleme. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 5, (8), 297-311.
- Büyükalın, F. (2003). *Ders kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Can, Ö. (2008); “Dördüncü Ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri,” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cemaloğlu, N. (2003). *Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ceviz, N., B. (2021). *2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıma Düzeyinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi).

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

- Ceyhan, E ve Yiğit, B. (2005). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (3.Baskı). Ankara: Anı.
- Ceyhan, E. Yiğit, B. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Connolly ve PennEdwards, S. (2005). Teaching Values Education: An intrinsic case study. Griffith University, *Centre for Applied Language Literacy & Communication Studies*, 2, s. 13-25.
- Coşkun, D. (2011). *İlköğretim Birinci Kademe 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi, Denizli İli Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Çabuk, B. ve Karacaoğlu, C. (2003). Üniversite öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36(1-2), 189-198.
- Çalışkur, Ayşem, Demirhan, Ayşe ve Bozkurt, Serdar (2012). Değerlerin Belirli Meslek Alanları ve Belirli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 219- 236.
- Çankırlı, A. (2015). *Ailede Ve Okulda Değerler Eğitimi*. İstanbul: Zafer Yayınları.
- Çelikkaya, T. ve Kürümlüoğlu, M. (2018). Yeni Sosyal Bilgiler Programında 4. ve 5. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Değerlere İlişkin Kazanımların İçeriğe Yansımaları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16 (36), 7-38.
- Çelikkaya, T. ve Filoğlu, S. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değere Ve Değer Eğitimine İlişkin Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14 (4), 1541-1556.
- Çengelci, T. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yeri. *Eğitim Fakültesi Dergisi* 25 (1), 185-203.
- Çepni, Kılcan ve Palaz (2019). Sosyal Bilgiler Taslak Programının (2017) Akademisyen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. s. (50), 522-547.
- Çetin, Ş. (2013). Öğretmen Adaylarının Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik

- Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (8), 1733-1743.
- Çoban, A. (2014). Doğa toplum ve yöntem. H. Reyhan, A. Mutlu, H. H. Doğan, A. S. Reyhan (Ed.), *Sosyal çevre bilimleri içinde* (s. 37-55). Ankara: Siyasal.
- Çoşkun, E. (2011). “İlköğretim Birinci Kademe 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi.” (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir
- Çulha Özbaş, B. (2014); “İlköğretim Sosyal Bilgiler Derslerinde Kültürel Miras Eğitimi,” M. Safran (Ed.) *Sosyal Bilgiler Eğitimi* içinde (s. 743-762). Ankara: Pegem Akademi.
- Dane, A., Doğan, Ç. Balkı, N. (2004). İlköğretim 7. Sınıf Matematik Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2).
- Daşdemir İ. ve Tekin S. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Türk-Kültür Öğelerinin Kullanımı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies* 18 (1), 215-228.
- Demir, K. ve Demirhan İşcan, C. (2007). *Hayat Bilgisi Dersinde Değerler ve Değerler Eğitimi*. 1. Ulusal İlköğretim Kongresi, 15-17 Kasım 2007 içinde (s. 1-15)
- Demirbaş, M., ve Pektaş, H. M. (2009). İlköğretim öğrencilerinin çevre sorunu ile ilişkili temel kavramları gerçekleştirme düzeyleri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*, 3(2), 195-211.
- Demirci, M. (2019). *2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine göre değerlendirilmesi (Kars İli Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Demircioğlu, İ. H., Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi:Amaç, İşlev ve İçerik, *Değerler Eğitimi Dergisi*. 6 (15), 69.
- Demirel, Ö. (2005). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme* (7. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Demirel, Ö. (2005). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem
- Demirel, Ö. (2012). *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demirkaya, H. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ders Kitabı. R. Sever, Erol Koçoğlu (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı* içinde (ss. 87- 101). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Denzin, N.K., & Lincoln, Y. S. (2005). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (3rd ed. pp. 1-33). Sage Publications: California.
- DPT, (1994). *Çevre eğitimi, insan gücü ve katılım planlaması*. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu. Ankara, 33-38.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitiminin Verilmesi Ve Eğitimin Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Sınanması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, İ. (2007). Türk eğitim sisteminde değer sorunu. R. Kaymakcan, H. Hökelekli, Ş. Aslan ve M. Zengin (Ed.). *Değerler ve eğitimi uluslararası sempozyumu kitabı* içinde (s. 615-634). İstanbul: Dem Yayınları.
- Doğanay, A (2007). Değerler Eğitimi. C.Ozturk (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. içinde (s. 256-286) Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 77-96.
- Doğanay, A. (2009). Değerler Eğitimi. C. Öztürk, (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* içinde (s. 225-256). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dönmez, C. ve Avcı E. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Karakter Eğitimi Dair Öz-Yeterlikleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 1 (2), 114-128.

- Dönmez, C. (2003). Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler, C. Şahin, (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler* içinde (5-31-41), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Dönmez, C. ve Yeşilbursa, C. (2014); “Kültürel Miras Eğitiminin Öğrencilerin Somut Kültürel Mirasa Yönelik Tutumlarına Etkisi,” *Elementary Education Online*, Cilt 13, Sayı 2, s. 425-442.
- Duman, R. (2011). *Demokrat Parti Döneminde (1950-60) Eğitim*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Eğedemir, M, P. (2017). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Görsel Metin İlişkisi Açısından İncelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2011). Değerler Eğitimi Yaklaşımları. *Diyanet Dergisi*, 245, 11-13.
- Ekşi, H. (2003). Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 79 – 96.
- Erbaş, A. A. (2020). *Hayat Bilgisi Dersi Kapsamında Değerler Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Beklentiler, Uygulamalar ve Öneriler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Erden, M. (2015). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Ersoy, E. (2018). Sosyolojide Değerler ve Değer Araştırmaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (56), 356-366.
- Ersoy, F. ve Şahin, T. (2012). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2), 1535-1558.
- Ertan, B. (1991). *Türkiye’de çevre hakkının gelişimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Ankara.
- Esemen, A., ve Sadioğlu, Ö. (2019). 2018 Tarihinde Yenilenen Hayat Bilgisi Öğretim Programı Kazanımlarında Ulusal Değerler. *Academy Journal of Educational Sciences*, 3 (1), 14-27.
- Ferguson, R. and Pye, E. (2004); “Our Students and Ourselves: Approaching a Course Design,” *Iccrom*, http://www.iccrom.org/eng/02info_en/02_04pdf-

- pubs_en.shtml, (Erişim Tarihi: 26.11.2021).
- Fichter, J. (1990) *Sosyoloji Nedir*, ev. Nilgün Çelebi, Selçuk . Yayınları, Konya.
- Germaine, R. W. (2001). Values Education Influence On Elementary Students' Self – Esteem (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of San Diego, USA.
- Gökdemir, A. (2013). *1924'ten Günümüze İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarında Hukuk Konularının İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Gömleksiz ve Cüre, E. (2011); “Sosyal Bilgiler Dersi ğretim Programında Yer Alan Değەرlere İlişkin ğrenci Tutumlarının Değерlendirilmesi,” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, s. 95-134.
- Güçlü, H. (2019). “ *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değەرler Eğitimi Açısından Değерlendirilmesi*.” (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir
- Gl, (2017). Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin (5. Sınıf) Değەرler Eğitimi Yaklaşımıyla İncelenmesi. *Erciyes Journal of Education*, 1 (1), 59-78.
- Glerso, A. E., (2013) İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2, 8-26.
- Gümüş, E. (2004). Ortaöğretim Coğrafiya Ders Kitaplarına Bir Bakış. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 83-87.
- Güneş, F. (2002). *Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım zellikleri*. Ders Kitaplarının İncelenmesi, Ankara: Ocak Yayınevi.
- Güngör, E. (1998). *Değەرler Psikolojisi zerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (1993). *Değەرler Psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliğı Vakfı Yayınları.
- Hali, S. (2014). Tarih ğretimi ve Ders Kitapları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 158-166.
- Hardwick, S. A. (2017). Ethical principles and character traits in children's literature. Doctor of Philosophy. Capella University, Minneapolis.

- İleri, R. (1998). Çevre Eğitimi ve Katılımının Sağlanması. *Ekoloji Çevre Dergisi*, 7(28), 3-9.
- İnan, S. (2014). *Sosyal bilgiler eğitime giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Johnson, B. (2005). Overcoming "doom and gloom": empowering students in courses on social problems, injustice, and inequality. *Teaching Sociology*, V. 33, 44-58.
- Kabapınar, Y. (2003). *Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kabapınar, Y. (2012). Yeni Öğrenme Anlayışının Işığında Sosyal Bilgiler Ders Kitapları. Cemil Öztürk, (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi, Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* içinde (s. 367-401). Ankara: Pegem A Akademi.
- Kafadar, T. (2019). *Türkiye, ABD ve Fransa'nın sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması* (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Kahn, R. (2010). Critical pedagogy, ecoliteracy, & planetary crisis. New York: Peter Lang Publishing, Inc.
- Kale, N. (2007). Nasıl Bir Değerler Eğitimi, Değerler ve Eğitimi. Recep Kaymakcan vd. (Ed.), (s. 313-322). İstanbul: Dem Yayınları.
- Kalıpcı, G. (2008). *İlköğretim 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Göre Yazılmış 4. Ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenme Anlayışları, İçerik ve Kullanılabilirlik Açısından Karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Kan, Ç. (2010). A.B.D. ve Türkiye'de sosyal bilgilerin tarihsel gelişimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 663-672.
- Kan, Ç. (2009). Sosyal bilgiler eğitiminde küresel vatandaşlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (26), 25-30.
- Kan, Ç. (2009). Değişen Değerler Ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17 (3), 895-904.
- Kapan, A. (2019). "6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Önerilen Edebi

Ürünlerin Öğrenme Alanlarında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi.” (Yüksek Lisans Tezi).

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

Karababa, A. (2014). Değer Olgusu. B. Dilmaç, H. H. Bircan, (Ed.), *Değerler ve Değerler Psikolojisi* içinde (s. 1-18). Ankara: Pegem Akademi.

Karatekin, K. (2011). Sosyal bilgilerde çevre eğitimi (1. bs.). R. Turan, A. M. Sünbül, H. Akdağ (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar-II* içinde (s. 269-285), Ankara: Pegem Akademi.

Kaya, Z. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Pegem Akademi.

Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2016). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.

Kaymakçı, S. (2013). Sosyal bilgiler öğretiminde bir materyal olarak çalışma yapıkları R. Turan, A. M. Sünbül ve H. Akdağ, (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1* içinde (323-340). Ankara: Pegem Akademi.

Keçe, S. (2013). *Tarih Öğretmenlerinin Tarih Eğitimindeki Yeni Yaklaşımlara İlişkin Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ankara Örneği)* (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

Keleş, R. (2016). Çevre, yurttaş, sorumluluk. R. Keleş (Ed.), *İnsan çevre toplum* içinde (s. 537-546). Ankara: İmge Kitabevi.

Kenan, S. (2009). Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi, The Missing Dimension of Modern Education: Values Education. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri: Educational Sciences in Theory and Practice*. 9 (1), 259-295.

Keskin Y. ve Öğretici, B. (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde “Duyarlılık” Değerinin Etkinlikler Yoluyla Kazandırılması. *Değerler Eğitimi Dergisi* 11 (25), 143-181.

Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Kılcan, B. ve Akbaba, B. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Kültürel Mirasa Duyarlılık Değerine İlişkin Öğrenci Algılarının İncelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken. Journal of World of Turks*, 5 (3), 113-137.
- Kılcan, Keçe ve Çepni (2013). *Sosyal Bilgiler Dersinde Bilimsel İçerik*. Ankara: Pegem A Yayınları
- Kılınç, Çoban, E. Akşit, O. İ. (2015). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bazı Tarihsel Kavramların Kullanımının Değerlendirilmesi. *Turkish Studies International Periodiccel For The Languages, Literature and History Of Turkish or Turkic Volume*, 10 (3), 633-652.
- Kılınç, F. E. (2015). *Okul öncesi ve ilköğretim döneminde değerler eğitimi*. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
- Kızılçaoğlu, A. (2004). Orta öğretim coğrafya ders kitapları değerlendirme ölçütleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (8), 19-33.
- Kolaç, E. (2003). İlköğretim 4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 105-137.
- Köylü, M. (2006). Küresel Bağlamda Değerler Eğitimine Duyulan İhtiyaç. R. Kaymakcan ve diğerleri (Ed.). *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (s. 287-312.) İstanbul: Dem Yayınları.
- Kulantaş, N. (2007). *4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Öğrenci Ders ve Çalışma Kitapları ile Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi* (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Kurtdede Fidan, N. (2013). Sınıf Öğretmeni Adayların Geleceğe Yönelik Değerler Eğitimi Tasarıları. *International Journal of Eurasia Sociel Sciences*, 7, s.161- 180.
- Küçükahmet, L. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara: Nobel Yayınları.
- MEB (1951). *Ortaokul Programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu 4 ve 5. Sınıflar*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.

- MEB (2017). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2021).
- MEB (2018). <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>, (Erişim Tarihi:17.04.2021).<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>, (Erişim Tarihi: 17. 02. 2021).
- MEB, (2015). *Sosyal bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıflar öğretim programı*. Ankara: MEB.
- MEB, (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları*, Web: <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/> 201812103847686 adresinden 19. 02. 2021 tarihinde alınmıştır.
- Memiş, A. ve Güney Gedik, E. (2010). Sınıf Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri, *Değerler Eğitimi Dergisi*. 8 (20), 123-145.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research* (3th ed.). A Wiley Imprint
- Meydan, A. ve Güngör, Ş. (2016). Sosyal bilgiler eğitimi ve ekonomi. Refik Turan ve Tahsin Yıldırım, (Ed.). *Sosyal bilgilerin temelleri* (1. Baskı) içinde (s. 315- 325). Ankara: Anı Yayıncılık
- Meydan, H. (2014). Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 93-108.
- Miles, M.B. & Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2013). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı*. İstanbul.
- Mindivanli, E., ve Aktaş, E. (2011). Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Müfredatında Yer Alan Milli Ve Evrensel Değerler. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 79-85.
- Mutlu, A. (2009). Türkiye’de çevre sorunları literatürünün baskın niteliği ve sosyal bilimler yaklaşımının gerekliliği, *Ankara Üniversitesi Çevre bilimleri Dergisi*, 1 (1), 71-82.
- Nalçacı, A. (2011). İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Erzurum Örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 321-335.

- Nalçacı, A. ve Ercoşkun, M.H. (2005). İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde kullanılan materyaller, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 141-154.
- Oruç, Ş. (2009). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları. Mustafa, Safran, (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, içinde (267-282). Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Öcal, A., Yiğittir, S. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Kırıkkale Örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 51-61.
- Öğretici, B. (2011). “İlköğretim 6. Sınıf öğrencilerine Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitime Yönelik Uygulamaların Etkililiğinin Araştırılması.” (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir
- Öner, G. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin okul dışı tarih öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4 (1), 89-121.
- Önür, N. (2007). Modernleşme sürecinde okul, aile ve medya kavşağında toplumsal değerler. R. Kaymakcan, H. Hökelekli, Ş. Aslan ve M. Zengin (Ed.). *Değerler ve eğitimi uluslararası sempozyumu kitabı* içinde (s. 157-176). İstanbul: Dem Yayınları
- Özdoğan, M.(2008). *Yapılandırmacı Yaklaşım Doğrultusunda Hazırlanan Yeni Sosyal Bilgiler Programında Aktif Öğrenme Tekniklerinin Kullanımı* (Kalın ve 113 Bayat İlköğretim Okulları Örneği). (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3.), s. 217-239.
- Özmen, D., Çetinkaya, A. Ç., ve Nehir, S. (2005). Üniversite öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik tutumları. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4 (6).
- Öztürk, C. (2007). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım* içinde (s. 21-50). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, C., ve Kafadar, T. (2019). Fransız ve Türk okulu ortaokul öğrencilerinin değer algılarının karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 44 (198), 273-290.
- Öztürk, C. ve Deveci, H. (2011). Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim

- Programlarının Değerlendirilmesi. Cemil Öztürk, (Ed.), *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları* içinde (s. 1-41). Ankara: Pegem Akademi.
- Pamuk, A. (2007). *Karakter Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, I. Ulusal İlköğretim Kongresi (sözlü bildiri), Hacettepe Üni. Ankara.
- Parola, G. (2009). *Towards environmental democracy*. Unpublished master's thesis, University of Iceland, Faculty of Law. Iceland.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (Third Edition). London: Sage Publications.
- Pehlivan, A., Kolaç, E. (2016). Açık-Örgün Eğitim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Ve Öğretim Programında Somut Olmayan Kültürel Miras Ögeleri. *Turkish Studies*, 11 (19), 655-670.
- Perry ve Winkelfeld, B. S. (2006). Using an Agenda Setting Model to Help Students Develop & Exercise Participatory Skills and Values. *Journal of Political Science Education*, 2, 303-312.
- Robinson-Lee, W. (2007). A framework for understanding character education in middle school.(Doktora tezi). Walden University.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Safran, M. (2008). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. Bayram Tay ve Adem Öcal (Ed.). *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* (1. Baskı) içinde (s. 5-15). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Safran, M. (2011). “Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış”, B. Tay ve A. Öcal (Ed.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde Ankara: Pegem Akademi
- Saraç, H. S., ve Arıkanç, A. (2010). Yabancı dil ders kitaplarında kültür bilgisini incelemede kullanılabilecek kontrol listesi uygulaması. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1-2), 45-56.(45), 393-405.
- Schwartz, S.H. (2012). Basic individual values: Sources and consequences. D. Sander, T. Brosch (Ed.), *Handbook of value*. Oxford: Oxford University Press
- Seif, Elliott (2003). Social studies revivde. *Educational Leadership*, 61(4), 54-60
- Serim, N. (2016). *Çevre ve Doğal Kaynaklar Ekonomisi*. Bursa: Ekin.

- Simon, Sidney B., Leland, W. Howe., & Kischenbourn, Howard (1972). Values clarification, a handbook of practical strategies for teachers and students, New York: Hart Publishing Company Inc.
- Slater, F. (2002). Citizenship Education Through Secondary Geography: Value and Values Education in the Geography Curriculum in Relation to Concepts of Citizenship, Active Citizenship, Sustainable Development and Cultural Diversity, University of London Institute of Education.
- Şahin, E.-Tunç, B. (2015). Demokrat Partinin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadeleri (1945-1947). *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 31-69.
- Şahin, V. (2015). Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitaplarının Sözlük Kısımları Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of International Social Research*, 8 (39), 398-403.
- Şimşek, S. (2016). *Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenleri için sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Şimşekli, Y. (2004). Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik çevre eğitimi etkinliklerine ilköğretim okullarının duyarlılığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 83-92.
- Tahiroğlu, M. (2016). Farklı yönleriyle değer eğitimi, Turan, R., Ulusoy, K (Ed.), *Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi etkinlik örnekleri: İlkokul 4. Sınıf içinde*, Ankara: Pegem Akademi.
- Tahiroğlu, M., Yıldırım, T., ve Çetin, T. (2010). Değer eğitimi yöntemlerine uygun geliştirilen çevre eğitimi etkinliğinin, ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin çevreye ilişkin tutumlarına etkisi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 231-248.
- Tahiroğlu, M. (2014). Hoşgörülü ve Demokratik Bir Sınıf Toplumu Uygulaması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (17), s. 87-110.
- Taş, A. M. (2007). Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (17), 519-532.
- Taşdemir, M. (2018). “Ortaokul altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabı metinlerinin kültürel mirasa duyarlılık değeri açısından incelenmesi.”

- (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2021). Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Basımı
- Thornberg, R. (2008). The lack of professional know ledge in values education. *Teaching and Teacher Education*, 24 (7) s. 1791-1798.
- Topkaya, Y. (2011). *Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerlerin Ders Kitaplarına Yansıma Düzeylerinin Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Topkaya, Y. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değer Aktarım Yaklaşımları Hakkındaki Görüşlerine Ait Nitel Bir Çalışma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 637-652.
- Turan, R. ve Ulusoy, K. (2014). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Türksoy, Ö. (1991). Çevre duyarlılığı eğitimde bilişsel yaklaşım, çocuk ve temel çevre özellikleri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 15 (80), 80-88.
- Türküm, S. (1998). *Çağdaş toplumda çevre sorunları ve çevre bilinci*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Uçar, F. (2019). *İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Uduigwomen, Andrev F. (2004). Strategies For Values Education in a Plural Society: The Nigerian Case. *African Symposium: An On-Line African Educational Research Journal*, 4 (1).
- Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2016). Değerli bir kavram olarak “değer ve değerler eğitimi”. R.Turan & K. Ulusoy, (Ed.), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* içinde (s. 2-5). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Ulusoy, K. (2009a). Sosyal Bilgiler Dersi Kültür Ve Miras Öğrenme Alanının İşlenişinin 4. ve 5. Sınıf Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 18.
- Ulusoy, K. (2009b). Yenilenen Sosyal Bilgiler Programında Tarih Öğretimi. R. Turan- H. Akdağ, (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*

- içinde Ankara: Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. (2014). Sosyal bilgilerde ders kitapları. B. Tay & A. Öcal, (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s.193-194-213-214). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2014). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi,
- Uşun, S. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. Nobel Yayınları.
- Uzun, B. (2017). “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci ve Çevresel Duyarlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.*” (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Uzunoğlu, S. (1996). Çevre eğitiminin amaçları, uğraşı alanları ve sorunları. *Ekoloji Dergisi*. 21, 7-12.
- Ünsal, Y., Güneş, B. (2002). Bir Kitap İnceleme Çalışması Örneği Olarak MEB İlköğretim 4. Sınıf Fen Bilgisi Ders Kitabına Fizik Konuları Yönünden Eleştirel Bir Bakış. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (3), 107-120.
- Whitney, I. B. (1986). *The status of values education in the middle and junior high school of tennessee* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Tennessee University, United States.
- Yanpar Yelken, T. (2010). Sosyal Bilgiler Disiplininde Eğitimin Yeri ve Önemi Turan-K. Ulusoy, (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Maya Akademi.
- Yazıcı, Kubilay (2006). *Sosyal Bilgiler Derslerinde Okuduğunu Anlama Becerilerinin Geliştirilmesinde B-B-Ö (Bildiklerim-Bilmek İstediklerim-Öğrendiklerim) Stratejisinin Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Derse Karşı Olan Tutumlarına Etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yel, S. ve Aladağ, S. (2009). Sosyal Bilgilerde Değerlerin Öğretimi. Mustafa Safran, (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 118-145). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (2), 65-84.

- Yeşilyurt, (2020) Sosyal Bilgiler Programındaki Beceri ve Değerlerin Yeni Zelanda Sosyal Bilgiler Programındaki Beceri ve Değerler ile Karşılaştırılması. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*. 3 (2), 450-464.
- Yenen, H. (2010). “Ders Kitabı İnceleme Tekniklerine Göre Kız Kur’an Kursu Öğretmenlerinin İbadet Ders Kitabı Hakkındaki Değerlendirmeleri.” (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. baskı). Ankara: Tıpkı Basım.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, D. (2007). *Üniversiteler için vatandaşlık bilgisi* (4. bs.). Konya: Çizgi Kitabevi, Ekim.
- Yiğittir, S. (2009) “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4. ve 5. Sınıf Değerlerinin Kazanılma Düzeyi.” (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Yiğittir, S. (2012). İlköğretim 5.Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Rokeach Ve Schwartz Değer Sınıflandırmasına Göre Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 1-15.
- Yiğittir, S. ve Kaymakçı, S. (2012). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzunda Yer Alan Etkinliklerin Değer Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 49-73.
- Zhang, J. (2009). Education about Protecting Consciousness of Cultural Objects in History Teaching in Middle School. Unpublished Master Thesis. Northeast Normal University, Peoples Republic of China.
- Ziebertz, H. G. (2007). Çok Kültürlü Bir Toplumda Değerler Eğitimi Modelleri. Kaymakcan, R., Kenan, S., Hökelekli, H., Arslan, Ş. ve Zengin, M. (Ed). *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (445-466). İstanbul: Demyayınları.

EKLER

Tablo 31.Kontrol Listesi Tablosu

Tema	Alt Tema	Kod	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Ahi Evran	Hacı Bektaş Veli
		Ahilik	Hacıvat- Karagöz
		Aile kültürü	Halk oyunu
		Akraba ziyareti	Hayır işi
		Arkadaşlık ilişkileri	Hayrat
		Arkeoloji	Hayvancılık
		Askerlik	İcat
		Bayram	İletişim
		Bilim	İnançlara bağlılık
		Birlikte yaşam	İşbirliği
		Biz bilinci	İskan politikası
		Çiçek düzenleme	Kağıt katlama
		Çiçek sevgisi	Kına gecesi
		Coğrafi şartlar	Kıyafet
		Darbe	korunması
		Dayanışma	Kültür
		Demokrasi	Kültürel birliktelik
		Devlet	Kültürel değer
		Dil	Kültürel değişim
		Dilekçe	Kültürel faaliyet
		Doğa sevgisi	Kültürel farklılık
		Doğal varlık	Kültürel miras
		Dostluk ve	Kültürel özellik
		Düğün	Küresel yardım
		Dürüstlük	Kutlama
		duyarlılık	Masal
		Edebiyat	Meddahlık
		Egemenlik	Medya
		El sanatı	Medya okuryazarlığı
		Esnaf nezaketi	Mevlana
		Eşya	Millet sevgisi
		Fast food	Milli Bayram
		Fedakarlık	Milli dayanışma
		Festival	Mimari eser
		Fetih politikası	Mimari yapı
		Fıkra	Misafirperverlik
		Gaza ve cihat	Müze
		Gelenek	Orta oyunu
		Geleneksel aile	Ortak paylaşım
		Geleneksel oyun	Ortak Türk
		Genel ağın zararları	Ortak Türk kültürü
		Giyim-kuşam	Oyun
		Göbeklitepe	Öz kültür
		Göçebelik	Popüler kültür
		örgütleri	Pozitif ayrımcılık
		Şarkı, türkü	Restorasyon
		Şiir sanatı	Sağlıklı iletişim
		Sosyal medya	Şahip çıkma
		Sosyal yardım	Sahne
		Spor	Sanat
		Tarihi eser	Sandık
		Tebrik ve ziyaretler	Selamlaşma
		Tika	Sivil toplum
		Toplumsal bilinç	Sivil Toplum Kuruluşları
		Toplumsal ihtiyaç	Sorumluluk
		Toprak	Sorun
			Unesco
			Vakıf
			Vatan
			Vatandaşlık bilinci

Tablo 1. (Devam) Kontrol Listesi Tablosu

Tema	Alt Tema	Kod	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Tören	Yardımlaşma
		Türkçe	Yarış
		Türkleşme	Yazı
		Türkü	Yemek
		Ulaşım aracı	Yetim öğrenci
		Uluslararası ilişki	Yunus Emre
		Uluslararası kuruluş	
		Atık	Kaynakların bilinçsiz
		Bilinç	Kirli su kullanımı
		Bilinçli tüketici	kullanımı
	Doğal çevreye duyarlılık	Bilinçli vatandaş	Madencilik
		Bitki örtüsü	Nüfus
		Çevre kirliliği	Sağlık
		Çevre sorunu	Sanayi
		Çevreyi temiz tutma	Sorumluluk
		Doğal afet	Su kaynakları
		Doğal afete karşı	Su sorunu
		Doğal çevreyi	Tarım
		Doğal güzellik	Tasarruf
		Doğal kaynak	Teknoloji etkisi
	Tarihsel mirasa duyarlılık	Doğal yaşam alanı	Teknolojik gelişme
		Doğayı korumak	Teknolojinin yanlış
		Evsel atık	Temiz çevre
		Geri dönüşüm	Temizlik
		Hammadde	Ticaret
		Hayvan sağlığı	Toprak
		Hayvancılık	Toprak kirliliği
		Hidroelektrik	Tüketim
		İklim	Türkü-şarkı-şiir
		İklim etkisi	Ulaşım
		İsraf	Yeryüzü şekilleri
		Kaçak avlanma koruma	
		Bağımsızlık	
		Bayrak	
		Cephe	
		Darbe girişimi	
		Düşman	
		Fedakarlık	
		Genelge ve kongre	
		İstiklal marşı kahramanları	
		Milli bilinç	
		Milli egemenlik	
		Milli mücadele	
		Özgürlük	
		Savaş	
		Şehit	
		Vatan	
		Vatan sevgisi	